

UNIVERZA V LJUBLJANI

POLITIČNI PRITISKI IN IZKLJUČEVANJA UČITELJEV IN SODELAVCEV Z UNIVERZE V LJUBLJANI

Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev

OBJAVE ŠT. 6/2000

IZ VSEBINE

dr. Jože Mencinger
PREDGOVOR 2

dr. Peter Vodopivec
O KOMUNISTIČNI UNIVERZITETNI POLITIKI IN IZKLJUČEVANJU UNIVERZITETNIH UČITELJEV IN SODELAVCEV UNIVERZE V LJUBLJANI PO II. SVETOVNI VOJNI 3

dr. Tone Wraber
POROČILO O DELU PRVE KOMISIJE ZA REHABILITACIJO UNIVERZITETNIH UČITELJEV 11

dr. Aleš Gabrič
ODPUŠČANJE PROFESORJEV UNIVERZE V LJUBLJANI IZ SLUŽBE ZARADI POLITIČNO-IDEOLOŠKIH VZROKOV 12

dr. Vladimir Simič
ODSTRANJEVANJE PEDAGOŠKEGA OSEBJA Z UNIVERZE V LJUBLJANI 33

dr. Jože Ciperle
ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ UNIVERZE V LJUBLJANI - TRENUTNI POLOŽAJ IN VIZIJA RAZVOJA 38

PRILOGE 43

PRIČEVANJA 54

PREDGOVOR

Razprave, pričanja in dokumenti v nadaljevanju razkrivajo temno plat zgodovine Univerze v Ljubljani, to je obračunavanja z njenimi drugače mislečimi učitelji. Za pričanji o dogajanjih in dokumenti se skrivajo stiske izključenih učiteljev na eni ter poniglavost in stiske tistih, ki so ali naj bi odločali o njihovi usodi, na drugi strani. Preganjanim ali njihovim svojcem se je zdaj mogoče le opravičiti, a tudi tožnikov in drugih akterjev izključevanj ne gre kar poprek obsojati. Gotovo je v nekaj primerih šlo tudi za neumnost in za zavist med kolegi znotraj posameznih šol ter zlorabo "poslušnosti oblasti" za obračunavanja z boljšimi in uspešnejšimi. Vendar pričanja in dokumenti kažejo, da so si mnogi med tistimi, ki so vsaj formalno sprejemali odločitve, prizadevali spremeniti odločitve sprejete drugje ali pa njihovo izvršitev zavlačevati. Tudi tisti, ki tega niso niti poskusili, čeprav so vedeli, da so bile izključitve nepravične, so bili predvsem prestrašeni in preveč poslušni ljudje. Jim gre strah zameriti? Morda. A tudi povsem trdno prepričanje, da bi takrat sami ravnali drugače, ima šibko stran; živimo v povsem drugačnih časih, zato dogajanj in stisk pri odločanju takrat sploh ne moremo razumeti. Želeti oziroma narediti moramo vse, da se časi, ko bi se morali koga bati ali ko bi se koga bali, celo če bi bilo to povsem nepotrebno, ne bi nikdar ponovili.

Čeprav oddaljeno, v nadaljevanju opisano dogajanje opozarja na pomen avtonomije univerze oziroma njeno sposobnost upreti se morebitnim zunanjim pritiskom. Res se zdaj in v predvidljivi prihodnosti ni bati izključitev posameznikov zaradi političnih razlogov. Res je avtonomija Univerze zapisana celo v Ustavi Republike Slovenije, vendar pa ji dejansko avtonomijo daje njena notranja trdnost, ta pa je določena s poštenim ravnanjem njenih učiteljev in doslednim branjenjem tistega, v kar verjamejo.

Vendar to še ne pomeni, da se kdaj tudi na Univerzo ne bi mogli vrniti drugačni časi.

Dokler se študent, ki meni, da se mu je zgodila krivica, ne bo pritožil, ker se bo bal maščevanja, dokler se mlad učitelj ne bo smel prijaviti na razpisano, a "rezervirano" delovno mesto, dokler bodo posamezni oddelki preprečevali prihode sposobnejših od drugod, dotlej ne moremo biti prepričani, da so časi izključevanj iz političnih razlogov dokončno minili.

dr. Jože Mencinger
rektor Univerze v Ljubljani

dr. Peter Vodopivec

O KOMUNISTIČNI UNIVERZITETNI POLITIKI IN IZKLJUČEVANJU UNIVERZITETNIH UČITELJEV IN SODELAVCEV UL PO II. SVETOVNI VOJNI

O slovenskem univerzitetnem življenju po letu 1945 in odnosih med ljubljansko univerzo in komunističnimi oblastmi je že napisanih in objavljenih kar nekaj kritičnih sestavkov in razprav.[1] Dr. Aleš Gabrič je v spominskem zborniku ob 75 letnici Univerze v Ljubljani leta 1994 tudi že poimensko opozoril na večino akademskih učiteljev in asistentov, ki so bili po drugi svetovni vojni iz političnih razlogov odpuščeni z univerze ali pa so morali zaradi pritiskov oblasti prenehati s pedagoškim delom.[2] Na predlog rektorja prof. dr. Alojza Kralja je tako kolegij dekanov 14. maja 1997 imenoval posebno komisijo (v sestavi rektor akademik prof. dr. Kralj, prorektorja prof. dr. Janek Musek in prof. dr. Tone Wraber, akad. prof. dr. Branko Stanovnik, prof. dr. Janez Juhant, prof. dr. Ivan Svetlik, Miroslav Birk in dr. Ana Benedetič - po njeni upokojitvi jo je nadomestil dr. Jože Ciperle), ki je za Senat Univerze pripravila predlog rehabilitacije univerzitetnih učiteljev, ki "so bili po drugi svetovni vojni z univerze odstranjeni iz političnih razlogov". Komisija se je pri oblikovanju predloga razen na Gabričev članek oprla še na elaborat in "imensko kazalo odpuščenih, predčasno upokojenih, preganjanih in razrešenih učiteljev", ki ju je na podlagi univerzitetne dokumentacije sestavil univerzitetni arhivar dr. Jože Ciperle.[3] Senat je o poročilu komisije, ki ga je rektorat predhodno posredoval svojim članom in univerzitetnim članicam s prošnjo, naj ga pregledajo in dopolnijo, razpravljal na 31. seji 15. januarja 1998 in ga skupaj s predlaganimi popravki in dopolnili soglasno sprejel.[4]

Na isti seji Senata je bilo hkrati sprejeto stališče, da se zbiranje gradiva o politično odstranjenih in pregnanih z univerze nadaljuje in se v prihodnje opravi tudi rehabilitacija učiteljev, univerzitetnih delavcev in asistentov, ki so ostali komisiji neznani ali pa jih zaradi pomanjkanja podatkov ni mogla zajeti v svoje poročilo. Da je takšnih primerov še več, je med drugim razkril že dopolnjeni "Osnutek osebnega kazala političnih izključitev učiteljev Univerze v Ljubljani 1945-1960" univerzitetnega arhivarja dr. Ciperleta, ki ga je ta posredoval rektoratu sredi decembra 1997, vendar ga komisija ni pravočasno dobila v roke in zato ni upoštevala.[5] Opozorila, da je spisek, ki ga je komisija predložila Senatu Univerze, še nepopoln, so prihajala tudi od drugod, nekateri udeleženci seje Senata, na kateri je tekla razprava o rehabilitaciji (torej 15. januarja 1998) pa so poleg tega menili, da bi kazalo spisek izključenih razširiti s podatki o njihovih nazivih v času izključitve in tam, kjer je mogoče, pojasniti natančnejše vzroke za konflikt z oblastmi in odpust z univerze. Dekan Teološke fakultete je pri tem posebej opozoril na problem njenih učiteljev, ki so z izločitvijo fakultete iz univerze in njeno degradacijo na raven privatne cerkvene šole, izgubili položaj univerzitetnih delavcev; po mnenju Teološke fakultete bi jih morali zato prav tako šteti med oškodovance, čeprav z univerze niso bili posamično odpuščeni ali politično odstranjeni. Teološka fakulteta je naknadno celo predlagala, da se imena njenih učiteljev na "rehabilitacijskem seznamu", ki je obsegal le na fakulteti poučujoče v letih 1947-52, dopolni s "kolegi", ki so

[1] *Bogo Grafenauer, Življenje univerze od 1945 do 1969, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 143-168; Aleš Gabrič, Obdobje po letu 1945, 75 let nepreki-njenega delovanja Univerze v Ljubljani 1919-1994, Ljublja-na 1994, str. 19-23; isti, Reforma visokega šolstva 1954-1961 ali kako uničiti ljubljansko Univerzo, Nova revija 149/1994, str. 105-120; Janez Kranjc, Zakonska ureditev vi-sokošolskega študija - primer Univerze v Ljubljani (Zgodo-vinski pregled), Zbornik znanstvenih razprav, Pravna fakul-teta, Ljubljana 1999, str. 187-216.*

[2] *Gl. A. Gabrič, Obdobje po letu 1945, 75 let...,cit v op. 1., str. 21-23.*

[3] *Gl. Jože Ciperle, Iz zgodovine političnih obračunavanj in političnih izključitev profesorjev univerze v Ljubljani 1945-60, tipkopis, (v dokumentaciji komisije).*

[4] *Zapisnik 31. seje Senata Univerze v Ljubljani dne 15.01. 1998 v Zbornični dvorani Univerze (v tipkopisu), str. 5-9.*

[5] *Osnutek osebnega kazala politično izključenih učiteljev Univerze v Ljubljani 1945-1960, tipkopis (v dokumentaciji komisije).*

prišli na ustanovo kasneje in so na fakulteti poučevali v letih 1952-1991, saj je - kot je bilo rečeno v pismu dekana Teološke fakultete rektorju - fakulteta ves ta čas delovala pod "istimi diskriminacijskimi ukrepi".[6]

Novi rektor ljubljanske univerze prof. dr. Jože Mencinger je tako junija 1998 univerzitetnemu senatu predlagal, naj oblikuje novo komisijo za "rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev", ki bo dopolnila in razširila gradivo in spisek predhodnice. Senat je vanjo imenoval prof. dr. Petra Vodopivca, prof. dr. Vladimirja Simića in prof. dr. Toneta Wrabra, ki je aktivno sodeloval že v prvi komisiji in povezoval delo obeh, rektor pa jo je na željo imenovanih naknadno dopolnil še z dobrima poznavalcema povojne univerzitetne dokumentacije in političnih posegov v univerzo po letu 1945 doc. dr. Alešem Gabričem in dr. Jožetom Ciperletom. Komisija je v novi sestavi najprej pregledala že zbrano gradivo in že pripravljeni seznam odpuščenih z univerze, nato pa se odločila, da v skladu s pripombami, predlogi, na osnovi še ne upoštevanih dokumentov in podatkov ter poizvedb pri nekaterih prizadetih, po vojni izključenih akademskih učiteljih, poročilo dopolni in razširi. Glavnino dela je pri tem opravil dr. Aleš Gabrič, ki je na temelju svojih predhodnih in novih raziskav pripravil podroben oris političnih odstranitev in izključitev učiteljev, asistentov in univerzitetnih delavcev z ljubljanske univerze od začetka druge svetovne vojne, ko so v njen učiteljski zbor prvič nasilno posegle okupatorske oblasti, do konca sedemdesetih let, ko je moral eno fakultet - univerzitetnih članic na neposredni pritisk politike zadnjič zapustiti akademski učitelj (prof. dr. France Bučar). Člani komisije so se s takšno časovno razširitvijo obravnavanega in raziskovanega obdobja v celoti strinjali, saj ljubljanska univerza podobnih nasilnih posegov pred drugo svetovno vojno in po letu 1978 ni poznala in je nekaj manj kot štiridesetletni čas vmes z vidika političnih pritiskov in zunanjega vmešavanja v njeno učiteljsko sestavo posebej žalostno poglavje njene zgodovine. Pri tem natančnih vzrokov za odklonilna stališča oblasti do posameznikov in za njihovo odpustitev ali odstranitev ni bilo vedno mogoče enako verodostojno ugotoviti in jih utemeljiti z dokumenti. Čeprav so bili pri veliki večini odstranjenih in odpuščenih glavni razlog za njihovo izključitev iz tedaj še edine slovenske "alme mater" njihovi politični in strokovni nazori, delno tudi njihova politična dejavnost pred in med drugo svetovno vojno, z ustalitvijo komunističnega režima pa zlasti njihova nepripravljenost na podreditev režimskim ideološkim in političnim zahtevam, so na prisilni odhod posameznikov vplivali tudi osebni spori in zamere - naj bo v odnosih med prizadetimi univerzitetnimi delavci in posameznimi predstavniki oblastne nomenklature, naj bo, kar zadeva odnose med učitelji in kolegi sami ter celo med učitelji in študenti. Ta, osebna ozadja je seveda veliko teže raziskovati, odkrivati in dokumentirati kot bolj ali manj neprikrite pritiske oblasti. Toda hkrati je jasno, da so osebne antipatije prisilni odhod "nezaželenih" le pospešile, medtem ko je bil izvirni vzrok za pritisk na posameznika, naj preneha s pedagoškim delom in odide, v skoraj vseh zabeleženih primerih predvsem politične in ideološke narave.

Kot je znano, si je komunistična oblast univerzo po letu 1945 postopoma podrejala.[7] Univerza je dobila "zeleno luč" in je znova odprla vrata že konec maja leta 1945, ko je tedanji slovenski minister za prosveto Ferdo Kozak s posebno uredbo in brez kakršnihkoli pogojev odobril njeno delo, vlada v Ljubljani pa ji je namenila (razmeroma visoka) denarna sredstva.[8] Uredba o univerzitetnih oblastvih in učnem osebju, ki jo je narodna vlada izdala konec avgusta 1945, je v glavnem ohranjala ustaljeno univerzitetno upravno in samoupravno zgradbo, čeprav je že vsebovala določila, ki so napovedovala novo obdobje v odnosu med univerzitetnimi in državnimi oblastmi (npr. določilo o postopku odstranitve univerzitetnega učitelja zaradi njegove "strokovne, moralne in družbene neprimernosti").[9] Neprikrite težnje po političnem in državnem poseganju v univerzo so prišle še bolj nedvoumno do izraza v zveznem zakonu, s katerim je Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije 21. junija 1945 medicinske in farmacevtske fakultete v državi izločil iz univerz in jih podredil Zveznemu ministrstvu za narodno zdravje. Povojno komunistično stališče je bilo pač, da se morajo podobno kot druge znanstvene in strokovne ustanove tudi univerze aktivno vključiti v proces obnove in zato svoje delo in organizacijo prilagoditi zahtevam obnovitvenih in gospodarskih načrtov. Tako naj bi bil - kot je leta 1947 dejala Lidija Šentjurc, tedanja slovenska ministrica za prosveto - eden poglavitnih ciljev nove znanstvene in prosvetne politike "vskladiti delo znanstvenikov in njihovih sodelavcev na institutih in v laboratorijih Akademije znanosti, v institutih univerze in (v) raznih drugih znanstvenih zavodih pri industriji, kmetijstvu in gradnjah" in na ta način "zagotoviti ekonomičnejšo izrabo sil ter z medsebojnim izpopolnjevanjem omogočiti in razviti široko iniciativo za dvig tehnike in znanosti".[10] Čeprav naj bi tovrstna pričakovanja oblasti veljala predvsem za tehnične in naravoslovne vede, naj bi bila "pomoč pri izvrševanju plana in izgradnje socializma" z ustrezno in času primerno vzgojo mladih ljudi tudi ena temeljnih nalog družboslovnih in humanističnih ved.[11]

V skladu s takšno usmeritvijo so oblasti tudi leta 1947 ustanovljeno Fakulteto za agronomijo (od leta 1949 za agronomijo in gozdarstvo) podredile ministrstvu za kmetijstvo in le "napol" pustile pod univerzitetno streho, v Beogradu pa so avgusta leta 1948 sprejeli še posebno zvezno uredbo o osamosvojitvi tehničnih fakultet in njihovi izločitvi iz univerze. V jugoslovanski prestolnici so tedaj že pripravljali novi zakon o visokih šolah, ki naj bi uveljavil težnje republiških in zveznih uredb po podrejanju posameznih fakultet ministrstvom in slabitvi notranje povezanosti univerz, vendar so razpravo in sklepanje o njem zaradi jugoslovanskega spora z Moskvo in napetih razmer, ki so sledile jugoslovanski izključitvi iz komunističnega bloka, odložili. Oblikovalci slovenske univerzitetne politike so se zato odločili, da bodo počakali na novi zvezni zakon o visokih šolah tudi pri novi ureditvi statusa Teološke fakultete; ministrstvo za prosveto LR Slovenije je sicer sklep o izločitvi Teološke fakultete iz Univerze v Ljubljani sprejelo že jeseni leta 1946 (univerzitetni senat je o vprašanju prvič razpravljal dobrih šest mesecev kasneje), njeno preoblikovanje v samostojno fakulteto pa je oktobra leta 1949 potrdil še Zakon o ureditvi visokega šolstva v Sloveniji; vseeno je Teološka fakulteta zaradi čakanja na zvezni zakon o visokem šolstvu in na enotno ureditev položaja cerkvenih šol v državi izgubila pravico javnosti šele konec poletnega semestra leta 1952.[12]

Zakon o ureditvi visokega šolstva v Ljudski republiki Sloveniji, ki je bil sprejet prav na začetku proslav v počastitev tridesete obletnice univerze,[13] je univerzo dokončno razbil na štiri, s Teološko fakulteto na pet delov. Univerza v ožjem pomenu besede je ohranila štiri fakultete (prirodoslovno-matematično, filozofsko, pravno in ekonomsko), Tehniška visoka šola je imela šest fakultet ("arhitektsko", elektrotehniško, gradbeno, kemijsko, rudarsko-metalurško in strojno), Medicinska visoka šola je bila razdeljena na medicinsko in stomatološko fakulteto, medtem ko naj bi imeli agronomska in gozdarska ter teološka fakulteta položaj samostojnih visokošolskih ustanov.[14] Razlogi za takšno reorganizacijo (in dezintegracijo) univerze so bili seveda politični, kar je bilo v zakonu tudi izrecno rečeno (zakon naj bi težil k uskladitvi sistema "visokošolskega pouka s potrebami obče kulturne in ekonomske politike FLRJ"),[15] posamezni zakonski členi in uredbe pa so nato natančneje opredeljevali razmerje med univerzo (oz. visokimi šolami) ter ministrstvi (oz. republiškimi oblastnimi in političnimi organi). Univerze, visoke šole, akademije in samostojne fakultete so bile občutno omejene v tradicionalnih samoupravnih pravicah, saj jih je zakon neposredno podrejal ministrstvu za znanost in kulturo, obenem pa je določal, da mora rektorje in prorektorje potem, ko jih je že izvolil učiteljski zbor, potrditi še "predsednik vlade LRS" (izvolitev dekanov in prodekanov pa znanstveno ministrstvo). Rektorji in prorektorji naj bi bili poleg tega za svoje delo odgovorni ne le akademskim - učiteljskim zborom, temveč tudi ministrstvu za znanost in kulturo, posamezne fakultete pa bi morale z ministrstvi, s katerimi so jih vezala strokovna področja, sodelovati tudi pri pripravljanju učnih programov in proračunov ter pri odločanju o nastavitvah in urejevanju organizacijskih vprašanj.[16] Univerza in visoke šole bi naj namreč "proizvajale kadre", ki bi bili neposredno gospodarsko (in politično) uporabni, obenem pa naj bi sprejemale in volile tudi učitelje, ki so bili brez ustreznih akademskih stopenj in izobrazbe, vendar so si z delom pridobili sloves priznanih strokovnjakov in "znanstvenih delavcev". Ena izmed spremljajočih uredb je celo - prvič po vojni - določala, da morajo univerza, visoke šole in akademije - podobno kot vse ostale izobraževalne ustanove - poučevati študente "v duhu marksizma-leninizma" ter jih vzgajati v "ljubezni in vdanosti socialistični domovini" in "stvari socializma".[17]

Kljub zakonskim določilom, ki so neprikrito omejevala univerzitetno in visokošolsko samoupravo, pa je bil del učiteljev z opravljeno reorganizacijo (v praksi se je uveljavila šele leta 1950) zadovoljen. Zlasti v univerzitetnem vodstvu so bili mnenja, da je postala univerza (v okrnjeni obliki) z izločitvijo in osamosvojitvijo tehničnih visokih šol bolj "homogena" in pregledna in jo je bilo zato tudi lažje upravljati. Rektor je imel v univerzitetnem svetu (v dotedanjem univerzitetnem senatu - ta se je leta 1950 preimenoval v univerzitetni svet) še

[6] *Pismo dekana Teološke fakultete prof. dr. Janeza Juhanta rektorju Univerze v Ljubljani prof. dr. Jožetu Mencingerju 20. januarja 1998 (kopija pisma v dokumentaciji prof. dr. Toneta Wrabra).*

[7] *Gl. literaturo nav. v op. 1.*

[8] *A. Gabrič, Reforma visokega šolstva...cit. v op. 1, str. 105*

[9] *J. Kranjc, cit. v op. 1, str. 195.*

[10] *A. Gabrič, Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945-1952, Borec, revija za zgodovino, literaturo in antropologijo 7,8,9/1991, str. 573.*

[11] *Prav tam.*

[12] *B. Grafenauer, v op. 1. cit. delo, str. 144.*

[13] *Časopisje je univerzi po vojni posvečalo razmeroma malo pozornost, zato pa se je o njenih članicah in posameznih fakultetah nekoliko obširneje razpisalo ob njeni tridesetletnici oktobra 1949. Toda o novem zakonu ni prineslo obširnejše informacije ali komentarja.*

[14] *B. Grafenauer, v op. 1 cit delo, str. 144, J. Kranjc, v op. 1. cit delo, str. 196-197.*

[15] *J. Kranjc, nav. delo, str. 196.*

[16] *Prav tam, str. 197-199.*

[17] *Prav tam, str. 197.*

naprej močno podporo; tako si je lahko privoščil, da se ni udeležil seje na ministrstvu za znanost in kulturo, ki je bila posvečena univerzitetni tematiki, ker ministrski uradniki z njim niso predhodno uskladili termina.[18] Vseeno stališča akademskih učiteljev o razdelitvi univerze in osamosvojitvi visokih šol niso bila enotna; nekateri med njimi so uveljavljeni "dezintegraciji" visokega šolstva tudi glasno nasprotovali in so že v razpravah o predlogu zveznega zakona o univerzah, ki ga je vlada v Beogradu končno poslala v javnost v letih 1953/54, pozdravljali "tendenco po (ponovni) koncentraciji visokih šol v eno univerzo" (vnovična združitev univerze in visokih šol bi morala biti po njihovem mnenju celo ena prednostnih nalog, ki naj bi jo republiški izvršni svet uresničil takoj po sprejetju zveznega zakona in še "preden bi začel razpravljati o republiških zakonih o univerzah").[19]

Leta 1954 sprejeti zvezni Splošni zakon o univerzah je bil rezultat večletnih razprav in je imel značaj "okvirnega zakona", ki so ga dopolnjevali in konkretizirali republiški zakoni ter univerzitetni in fakultetni statuti.[20] Toda medtem, ko je na eni strani s ponovnim združevanjem visokošolskih zavodov, s poudarjanjem univerzitetne avtonomije in dolžnosti "družbe", da skrbi za redno financiranje univerzitetnega dela, ter z odpravo neposrednega podrejanja univerzitetnih članic ministrstvom in ukinjanjem "zunanjega" potrjevanja imenovanj voljenih univerzitetnih predstavnikov izpolnil pričakovanja univerzitetnih učiteljev, je na drugi z uvajanjem "družbene uprave" - kot so že v razpravi o njegovih osnutkih opozarjali nekateri kritiki - občutno ožil tradicionalne univerzitetne pravice.[21] Univerze in fakultete so v skladu z zveznim Splošnim zakonom o univerzah sicer ohranjale stare kolektivne samoupravne organe (univerzitetno oz. fakultetne skupščine, ki so volile rektorja in prorektorja oz. dekane in prodekane) ter univerzitetno oz. fakultetno upravo, ki so jo sestavljali voljeni univerzitetni in fakultetni predstavniki, vendar z univerzitetnimi in fakultetnimi sveti, v katerih so po novem poleg omejenega števila zastopnikov univerze in fakultet sedeli še predstavnik mesta, člani, ki jih je izvolila republiška skupščina in predstavnik študentov, tudi izgubljale del svoje "samoupravne" samostojnosti. Univerzitetni in fakultetni sveti so imeli pri tem pomembne pristojnosti, saj so sprejemali univerzitetne in fakultetne statute, ki so vsebovali temeljne določbe o delovanju univerze in njenih članic (naknadno jih je potrjevala še republiška skupščina), potrjevali pa so tudi nastavitve učiteljev in asistentov. Z reorganizacijo najvišjih univerzitetnih in fakultetnih organov so si torej oblasti zagotovile pomembno, postopoma celo odločilno besedo pri sklepanju o najvažnejših univerzitetnih vprašanjih, hkrati pa so okrepile vpliv na univerzitetno kadrovsko politiko. Zato so lahko brez škode zase opustile druge oblike nadzora in iz zakonskega besedila izpustile izrecno pozivanje k poučevanju v "duhu marksizma in leninizma" (med nalogami univerz je bilo v zveznem zakonu omenjeno le vzgajanje študentov "kot zavednih državljanov socialistične skupnosti".[22]

Slovenska skupščina je slovenski Zakon o Univerzi, ki je temeljil na zveznem, sprejela šele konec junija leta 1957. Nekateri univerzitetni učitelji so kasneje ugotavljali, da so bila tri leta vmes - med sprejetjem zveznega in potrditvijo republiškega zakona - čas, ko so imele univerze v Jugoslaviji "največ avtonomije v vsej svoji zgodovini".[23] Toda takšni občutki so bili le deloma točni in predvsem rezultat dejstva, da Slovenija tedaj še ni imela svojega - republiškega - univerzitetnega zakona. V slovenskem komunističnem vrhu so namreč že leta 1952 samokritično ugotavljali, da so kljub izvajanju "sklepa o čiščenju predavateljskega kadra" univerzo preveč "zanemarjali", kar naj bi razkrivala politična mlačnost univerzitetnih učiteljev in njihove partijske organizacije. V komisiji "za čiščenje" so se zato odločili (kot je sporočil Boris Ziherl članom politbiroja CK ZKS), da bodo "pretresli (vsakega) človeka in kaj predava ter koga je treba eventuelno poslati v zameno", člani politbiroja pa so se zavzeli tudi za pritiske z "materialnimi merami" in ukrepi, saj je Boris Kraigher menil, da v "borbi" (za univerzo) ne kaže "potencirati policijskih metod" in je treba "na drug način delati".[24] Eden "drugih načinov" je bila (tudi) "družbena uprava" univerze in slovenske oblasti so od potrditve Splošnega (zveznega) zakona o univerzah leta 1954 in ponovnega preoblikovanja slovenskih (ljubljanskih) visokih šol v enotno univerzo s petimi fakultetami (to je potekalo hitro in nepremišljeno, zaradi česar so bile novo-

[18] *A. Gabrič, Reforma visokega šolstva..., cit. v op. 1, str. 107.*
[19] *Fran Zwitter, Problemi zveznega univerzitetnega zakona, Naši razgledi št. 7/III, 3. aprila 1954, str. 6.*
[20] *B. Grafenauer, v op. 1 cit. delo, str. 144-145, J. Kranjc, cit. delo, str. 200-201.*
[21] *Gl. F. Zwitter, cit. v op. 19, str. 5.*
[22] *J. Kranjc, cit. v op. 1, str. 201. Prof. Kranjc je mnenja, da je bil članek "vsebinsko" znamenje "normalizacije", s čimer pa se je težko strinjati, saj je okrepil "družbeni" nadzor nad univerzo.*
[23] *Bogo Grafenauer, O pisanju o slovenskem zgodovinopisju, Zgodovinski časopis 47/1993, št. 1, str.119.*
[24] *Darinka Drnovšek, Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945-1954, Viri 15 (Objava arhivskih virov), Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 2000, str. 301-304. Politbiro se je na isti seji zavzel tudi za odločno čistko in selekcijo študentov, saj naj bi bil - kot je dejal F. Leskovšek - "socialni sestav študentov nezadovoljiv - bilo naj bi preveč buržoaznih sinov" (str. 302).*

nastale fakultete velike, raznolike in težko pregledne enote) težile k takšni sestavi "družbenega" zastopstva v univerzitetnih in fakultetnih svetih, ki je krepila vpliv partije in komunistične politike ter komunistom omogočala, da bolj odločno kot dotlej posežejo v izbiro najvišjih univerzitetnih in fakultetnih predstavnikov (zlasti dekanov).[25] Komunistični oblastniki so leta 1955 tudi že zaostrili merila za "zunanje člane" univerzitetnih in fakultetnih svetov, saj so se dogovorili, da med nje ne bodo imenovali univerzitetnih učiteljev (ti naj bi bili pač "preveč pristranski"), spremenili pa so tudi razmerje med številom "notranjih" in "zunanjih" članov in to v korist slednjih, s čimer je imelo t.i. družbeno zastopstvo (ponekod tudi dvotretjinsko) večino in je lahko vsak trenutek preglasovalo zastopnike univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. O vsem tem se je Boris Ziherl, ki je postal prvi predsednik novo oblikovanega sveta ljubljanske univerze (že ta izbira nazorno kaže na tedanje težnje oblasti), natančno posvetoval s slovenskimi političnimi voditelji, zlasti s predsednikom slovenskega izvršnega sveta Borisom Kraigherjem, spisek sprememb, kar zadeva univerzitetni svet in njegove zunanje člane, pa so pripravili kar v Kraigherjevem kabinetu.[26] Univerzitetni svet se je v politično dodatno preverjeni sestavi prvič sestal aprila 1956, ko je dobil tudi novega predsednika (predsednika Vrhovnega sodišča dr. Franceta Hočevarja), nato pa je že v naslednjih mesecih - ob preglasovanju zastopnikov univerze, ki so ostali v manjšini - sprejel vrsto sklepov, ki so odločno posegli v dotedanji način univerzitetnega dela, študija in kadrovanja (med drugim je januarja leta 1957 sprejel sklep, da potrebuje akademski učitelj pri izvolitvi v znanstveni naziv poleg strokovnih tudi moralnopolitične kvalifikacije).[27]

S pridobitvijo opisanega vpliva na upravljanje z univerzo so si oblasti odprle pot za reformo univerzitetnega dela in študija, s katero so v letih 1957-61 v temeljih spremenile ne le podobo univerze in njen položaj v slovenskem visokošolskem sistemu, temveč celotni sistem visokošolskega študija v Sloveniji.[28] Glavne reformne smernice so pripravili v jugoslovanskem vrhu v Beogradu, za Slovenijo pa sta jih - kot je opozoril Aleš Gabrič - že pred sprejetjem republiškega zakona o univerzi leta 1957 začrtala CK ZKS in slovenski Izvršni svet (oz. njegov predsednik Boris Kraigher). Cilj reforme naj bi namreč bil - kot so vztrajno ponavljali družbeni predstavniki v univerzitetnih in fakultetnih svetih - usposobiti univerzitetne članice (zlasti ekonomsko ter tehnične in naravoslovne fakultete) za čim hitrejšo in čim bolj množično proizvodnjo diplomirancev za potrebe gospodarstva, zato pa naj bi bilo treba fakultete spremeniti v prvenstveno pedagoške ustanove (znanstveno delo naj bi se preneslo na raziskovalne inštitute, ki bi sicer ostali v sklopu univerze), skrajšati dolžino študija in "ga razbremeniti vsega nepotrebnega balasta" (kot je to imenoval Kraigher),[29] hkrati pa višje šole močneje integrirati v univerzo in jih tesneje povezati s fakultetami. Leta 1957 sprejeti slovenski zakon o univerzi je kljub nasprotovanju učiteljev, ki so zavračali krajšanje študija in učne snovi, pomenil prvi korak v uresničevanju zastavljene univerzitetne preobrazbe: dolžino študija je omejil na osem oz. (pri študiju medicine in stomatologije) deset semestrov; edina koncesija, ki so jo dosegli univerzitetni predstavniki, je bilo zakonsko dopolnilo, ki je uvajalo šestmesečni absolventski staž (kar pa je veljalo le za nekatere fakultete).[30] Obenem je bila vloga skupnih univerzitetnih organov zmanjšana: univerza je po novem delo članic le usklajevala in povezovala, glavni in odgovorni oblikovalec študijskega procesa in politike pa so (zopet) postale fakultete. Potek in organizacijo študija so podrobneje urejali fakultetni statuti, njihovo sprejemanje in potrjevanje pa je povzročilo do tedaj "največji konflikt" med univerzo in komunističnimi oblastmi po drugi svetovni vojni.[31]

Politični spopad okoli reforme in univerzitetni boj proti njej sta trajala dobri dve leti. Univerzitetni učitelji večine fakultet so se upirali krčenju študija in študijske snovi ter zmanjševanju študijskih obveznosti, republiška skupščina pa je univerzitetni in fakultetne statute potrdila šele, ko so jih na univerzi in njenih članicah preoblikovali po zahtevah politike. Ugovore, da so takšni postopki v popolnem nasprotju s tradicijo univerzitetne avtonomije, so v slovenskem političnem vrhu zavračali in kritikom reformnih posegov odgovarjali, da "predvojno pojmovanje tako imenovane 'avtonomije' univerze nima...z našo stvarnostjo nobene zveze", kajti "njeno respektiranje bi na področju visokošolskega sistema samo konzerviralo odnose", "naš družbeni sistem pa danes računa" na drugačno vlogo univerz in "zato tudi odločilno vpliva" na njihovo organizacijo in "študijski režim".[32] Ljudska skupščina je v tem smislu fakultetam že ob potrjevanju statutov priporočala, naj študij razčlenijo na različne smeri

[25] *A. Gabrič, Reforma visokega šolstva..., cit. v op 1, str. 109.*
[26] *Prav tam.*
[27] *Prav tam, str. 110.*
[28] *B. Grafenauer, v op. 1 nov delo, str. 148. Seveda pa to ni veljalo le za Slovenijo, temveč vso Jugoslavijo, pri čemer so reformo povsod uvajali s "čvrsto roko". Za Bosno in Hercegovino gl. npr. spomine filozofa Muhameda Filipovića: Muhamed Filipović, Pokušaj jedne duhovne biografije, Avicena, Sarajevo 1999.*
[29] *A. Gabrič, Reforma visokega šolstva..., cit. v op 1, str. 110.*
[30] *Predlog o uvedbi absolventskega staža na Filozofski fakulteti je bil npr. zavrnjen. Prav tam, str. 113.*
[31] *A. Gabrič, Reforma visokega šolstva...,cit. v op. 1, str. 113.*
[32] *Prav tam, str. 115.*

in stopnje in pri tem nižje stopenjske študijske načrte čim bolj prilagodijo programom "višjih" šol, da bodo lahko študentje brez posebnih ovir prehajali iz ene šole v drugo. To je na univerzi povzročilo novo razburjenje, saj oblasti pri ustanavljanju "višjih šol", ki so se po letu 1958 naglo množile, niso upoštevale univerzitetnih meril (za učitelje npr. ni bila potrebna habilitacija), "spremembe univerzitetnega študija po vzorcu posebne strokovne šole" pa so bile - kot so to menili na Filozofski fakulteti - za univerzo povsem nesprejemljive.[33] Toda oblasti so s spretno politiko neposrednega obračanja na fakultete, s širokogrudnim odpiranjem novih učiteljskih mest ter ob sodelovanju rektorja dr. Dolfeta Vogelnika, ki je podpiral načrtovano univerzitetno reformo, enostransko in učinkovito uveljavile svojo voljo. V študijskem letu 1959/60 so bile glavne smernice za reorganizacijo študija "v stopnjah" že pripravljene, do maja 1960 pa je stopenjski študij in povečanje števila študijskih smeri že tudi sprejela večina fakultet. Hkrati so bili v skladu s težnjo po krčenju študijske snovi na minimalni obseg zmanjšani ali odpravljeni teoretski in humanistični predmeti (pravna zgodovina na pravni fakulteti je bila skrčena, gospodarska na ekonomski pa sploh ukinjena kot poseben predmet).

Vse to se je zgodilo, še preden je bil sprejet novi zakon (torej mimo veljavnega zakona, če "ne celo v nasprotju z njim").[34] Reformne spremembe so dobile namreč zakonsko podlago šele z novelo Splošnega (zveznega) zakona o univerzah, ki so jo v Beogradu sprejeli junija 1960 in s slovenskim zakonom o visokem šolstvu, ki ga je republiška skupščina v Ljubljani potrdila decembra istega leta. Oba zakona sta "pravno pokrila" novosti, ki so se že "uveljavile v praksi",[35] in za vse fakultete uvedla večstopenjski študij (z izjemo medicine in mineralogije na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo); polnoletnim osebam, ki niso imele ustrezne izobrazbe, sta olajšala vpis na fakultete in sprostila prehod iz višjih šol na fakultetni študij, obenem pa ponovno odprla visokošolska vrata predavateljem in višjim predavateljem, ki niso imeli potrebne habilitacije, temveč le visokošolsko diplomo in "strokovne izkušnje". Zakon o visokem šolstvu je poleg tega določal enotno sestavo organov "družbenega upravljanja" na "visokošolskih zavodih". O vseh najvažnejših vprašanjih njihovega dela in organizacije je odločal "svet visokošolskega zavoda", ki so ga sestavljali člani, ki jih je imenoval ustanovitelj, predstavniki gospodarskih organizacij, raznih združenj in javnih služb, predstavniki konkretne visoke ali višje šole in zastopniki študentov. Največja novost je bil sam pojem "visokošolski zavod", ki je v isti sapi označeval fakultete in umetniške akademije kot visoke in višje šole. Obe zakonski besedili - zvezno in republiško - sta namreč neprikrito težili k rahljanju vezi med univerzitetnimi članicami in ponovni dezintegraciji univerze kot enotne visokošolske ustanove. Republiška skupščina je že pred sprejetjem zakona preoblikovala in razdelila vrsto fakultet ljubljanske univerze, zakon pa položaja univerze sploh ni posebej urejal (omenjal jo je le v členu, ki je določal njen obseg; univerza naj bi bila v tem smislu "skupek" najmanj treh fakultet ali drugih "visokošolskih zavodov", ki so se združili in povezali), določal je le okvirne pogoje za njeno ustanovitev in možno razpustitev. Vloga univerze je bila na ta način omejena na koordinacijo (usklajevanje) stikov in odnosov med fakultetami, njen vpliv na delo fakultet in njihovo kadrovanje pa je bil minimaliziran.[36]

Po mnenju avtorjev, ki so razpravljali in pisali o razvoju univerzitetnega in visokega šolstva v Sloveniji po drugi svetovni vojni (Grafenauer, Gabrič, Kranjc), so zakonske in reforme spremembe, ki so jih v letih 1957-1960 tedaj še edini slovenski univerzi v Ljubljani vsilili jugoslovanski in slovenski politični veljaki, usodno posegle v njeno življenje in občutno znižale kvalitetno raven univerzitetnega študija. Pedagoško delo je z reformo in novo zakonodajo pridobilo na veljavi na račun znanstvenega, nižje zahteve pri zaposlovanju pedagoških delavcev so negativno vplivale na selekcijo učiteljskega zbora, s sproščanjem vpisa na visoke šole in olajševanjem prehajanja iz srednjih in višjih šol na univerzo je padala kakovost študentske populacije, nagla širitev višješolske mreže brez pravega strokovnega nadzora in ob izraziti usmeritvi k izobraževanju za "praktične potrebe" pa je vodila k zniževanju študijskih pogojev in zahtev. Hkrati so bile univerza in njene članice z novimi oblikami "družbene uprave" bistveno omejene v svoji samostojnosti in v svojih samoupravnih pravicah. Razmere so bile tem težje, ker je prišlo prav ob koncu petdesetih in v začetku šestdesetih let do generacijske menjave nemajhnega dela univerzitetnih učiteljev, ki so se še oblikovali v duhu tradicionalnega pojmovanja akademske avtonomije in svobode, na njihova mesta pa so prišli mlajši, v povojnem ozračju izšolani predavatelji.[37] Z odpiranjem novih učiteljskih mest in nastavitvami novih predavateljev se je tako naglo večalo tudi število članov Zveze komunistov, na katere so se lahko "zunanji" oblikovalci univerzitetne in visokošolske politike opirali pri uresničevanju svojih

[33] *B. Grafenauer, v op. 1 cit. delo, str. 149.*
[34] *J. Kranjc, v op. 1. cit. delo, str. 202.*
[35] *Prav tam.*
[36] *Prav tam, str. 202-204.*
[37] *Bogo Grafenauer, Nekaj opomb k "zadnjemu srečanju" s Tarasom Kermaunerjem, Glasnik Slovenske matice št. 1-2/1991, str. 22.*

načrtov in pri svojih posegih v organizacijo in delo visokošolskih ustanov. Republiška zakona o visokem šolstvu, sprejeta v letih 1965 in 1969, sta pod vplivom splošne politične liberalizacije v državi samoupravne pravice visokošolskih zavodov sicer zopet (začasno) nekoliko razširila in povečala. Zakon iz leta 1969 je celo ponovno zmanjšal samostojnost univerzitetnih članic in okrepil vlogo in pristojnosti skupnih univerzitetnih organov, hkrati pa so njegovi sestavljalci poskušali odpraviti nekatere najhujše nesmisle visokošolske reforme iz let 1957-60.[38]

Toda v sedemdesetih letih so se z zmago "protiliberalne" struje v jugoslovanskem in republiškem političnem vrhu razmere v visokem šolstvu v vsej državi radikalno poslabšale. Zakon o visokem šolstvu leta 1975 je visoke in višje šole v vsebinskem pogledu vračal k ureditvi iz leta 1960, v organizacijskem pa jih je obravnaval kot organizacije "združenega dela" in univerzo in njene članice dobesedno "razdrobil".[39] V isti sapi je bolj kot vsi zakoni prej omejil samoupravne pravice visokošolskih zavodov. Tripartitno sestavljeni "pedagoško znanstveni" sveti (z delegati univerzitetnih delavcev, družbene skupnosti in študentov) so imeli edini pravico odločati in dajati predloge o pedagoških, znanstvenih, pa tudi kadrovskih vprašanjih, s sprejetjem zakona o usmerjenem izobraževanju leta 1980 pa je njihovo delo sploh potekalo v delegacijah, ki so se med seboj usklajevale in imele pravico veta, kar je pomenilo, da brez soglasja vseh treh delegacij ni bilo mogoče sprejeti nobenega sklepa. Nova šolska in visokošolska zakonodaja je omogočala tudi povečan ideološki pritisk na šolstvo in visokošolski študij. Zakonsko besedilo je posebej poudarjalo vlogo marksizma in "sistema socialističnega samoupravljanja" kot temeljev visokošolskega dela in študija, prvič po vojni določalo, da se "načelo javnosti na univerzi ne sme uresničevati v nasprotju z interesi varnosti in obrambe države", obenem pa vztrajalo, da je pri izvolitvi kandidatov za univerzitetne učitelje potrebno posebej upoštevati tudi njihov politični angažma in njihov prispevek "k razvoju socialističnega samoupravljanja in humanih odnosov".[40]

Če bi hoteli torej grafično zarisati težnje v povojnih pritiskih na univerzo, bi lahko rekli, da je zmanjševanje univerzitetne samouprave in samostojnosti, kar zadeva politiko, potekalo sprva razmeroma počasi, s posameznimi posegi v tradicionalne univerzitetne pravice in pristojnosti. V letih 1957-1960 je prišlo nato do prve drastične omejitve univerzitetne in visokošolske samouprave, ki je oblastem zagotovila, da so lahko pri vseh ključnih vprašanjih univerzitetnega dela in kadrovanja uveljavljale svojo voljo. V drugi polovici šestdesetih let je pritisk spet nekoliko popustil, zato pa se je po letu 1970 radikalno povečal, tako, da so imele visoke šole v Jugoslaviji in Sloveniji v letih 1970-1990 najmanj samostojnosti v vsej svoji zgodovini. Dinamika izključevanja in odstranjevanja učiteljev in sodelavcev iz univerze pa je bila - kot kažejo dosedanji prikazi in podrobna dr. Gabričeva predstavitev v tej publikaciji - obratna. Največ učiteljev je bilo odstranjeno prav v prvih letih po vojni, ko je univerza - vsaj formalno - še ohranjala določeno avtonomijo, glavni val izključevanja pa se je zaključil ob koncu petdesetih let, ko so bili zakoni, ki so omogočali "družbeni nadzor" nad univerzo in njenim kadrovanjem, že sprejeti. To seveda ne pomeni, da se univerzitetni in fakulteti organi, njihovi predstavniki in posamezniki odstranitvam kolegov v prvem desetletju in pol po vojni niso upirali. Kot kaže dr. Gabričeva razprava, pa tudi nekateri drugi članki in pričevanja, so personalni posegi v univerzitetni učiteljski zbor zadevali (na zdaj močnejši, zdaj šibkejši) odpor univerzitetnih predstavnikov in najbližjih kolegov preganjanih, vendar je bil ta večinoma neučinkovit, saj so oblasti zahteve po odstranitvi v prvih letih po vojni v večini utemeljevale s sodnimi postopki proti nezaželenim akademikom in njihovimi obsodbami, po letu 1950 pa se posluževale tudi predčasnih upokojitev ali premestitev.[41] Večina izključitev univerzitetnih učiteljev zato ni imela večjega javnega odmeva - ena redkih izjem je bila odstranitev prof. dr. Antona Slodnjaka, ki so ga poskušale oblasti strokovno diskvalificirati že pred prisilno upokojitvijo z organiziranjem in objavo kritičnih ocen njegovega dela. Pri tem je prisilni odhod dr. Slodnjaka že tedaj močno razdelil Filozofsko fakulteto in njene učitelje in ostal v njihovem spominu kot eden najbolj mučnih in žalostnih dogodkov njene zgodovine (ne nazadnje je to edina odstranitev učitelja z ljubljanske univerze, ki še danes spodbuja polemike).[42]

V šestdesetih letih izključitev iz univerze ni bilo več, saj so se oblasti - kot pomenljivo pravi dr. Gabrič v svoji razpravi - glavnih nasprotnikov in "kritikov" med akademiki "že odkrižale", hkrati pa so tesno zaprle vrata na univerzo vsem, ki jim politično niso ustrezali. To seveda zopet ne pomeni, da je bilo raznih personalnih pritiskov povsem

[38] *J. Kranjc, v op. 1 cit. delo, str. 205-206*
[39] *Prav tam, str. 206-208.*
[40] *Prav tam, str. 208-210.*
[41] *Gl. Gabričevo razpravo v tej publikaciji.*
[42] *Gl. Taras Kermauner, Zadnje srečanje, Slovenska matica 1990 in odgovor B. Grafenauerja, cit. v op. 36; Matjaž Kmecl, Slodnjak 1959, Literarnovedno srečanje ob stoletnici rojstva prof. dr. Antona Slodnjaka, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Ljubljana 2000, str. 45 in polemiko v Književnih listih Dela med A. Gabričem in M. Kmeclom 23. in 30. marca 2000.*

konec. Slovenski politični vrh se je še naprej vmešaval v personalno politiko v visokem šolstvu in celo v času, ko je pritisk oblasti nekoliko popustil - torej v drugi polovici šestdesetih let - jasno pokazal, da pri nekaterih "nezaželenih", četudi so že ostareli in onemogli, ne pozna kompromisov. Tako je morala Pravna fakulteta ob sedemdeseti letnici univerze leta 1969 umakniti predlog za podelitev častnega doktorata prvemu dekanu prof. dr. Leonidu Pitamicu, saj se starejši del slovenskega komunističnega vodstva s Kardeljem na čelu s takšno počastitvijo ni strinjal.[43] Do zahtev po odstranitvi nekaterih akademskih učiteljev je prihajalo tudi v sedemdesetih letih in to ne le na FSPN in Pravni fakulteti, temveč tudi drugod (v prvi polovici sedemdesetih let je bil npr. hudim kritikam - tudi kot pedagog in univerzitetni učitelj - izpostavljen prof. dr. Dušan Pirjevec na Filozofski fakulteti). Toda zdi se, da so politične in univerzitetne oblasti tedaj večinoma že spoznale, da je odstranjevanje in izključevanje posameznikov zelo dvorezen ukrep, ki dolgoročneje gledano bolj škodi režiserjem in tožnikom, kakor preganjanim, in ga zato kaže kot sredstvo političnega pritiska uporabljati le v skrajnih primerih.

Posplošene trditve, da je kadrovanje na univerzi po drugi svetovni vojni in posebej v zadnjih dveh desetletjih komunistične oblasti potekalo predvsem po političnih in v veliko manjši meri po strokovnih kriterijih (takšne ocene je bilo v javnosti slišati po letu 1990) so seveda - kljub vsemu povedanemu - brez prave osnove in krivične. Razmere po fakultetah, inštitutih, strokah in katedrah so bile namreč po obdobjih zelo različne, nastavitve novih, mladih strokovnjakov pa so bile kljub pritiskom in zakonskim členom, ki so govorili o "ideološkem poenotenju" na temelju marksizma, odvisne od človeške trdnosti in strokovne avtoritete učiteljev, ki so si jih izbirali za sodelavce in naslednike. Na ljubljanski univerzi - in po ustanovitvi leta 1975 na Univerzi v Mariboru - je bilo tako ves čas razmeroma veliko število dobrih in samostojnih, ponekod celo odličnih strokovnjakov, ki so s svojim znanjem in človeškim zgledom uspešno oblikovali strokovni podmladek in se hkrati prav tako uspešno uveljavili v Jugoslaviji in v tujini. Res pa je tudi, da so bila nemajhnemu številu prodornih in moderno mislečih raziskovalcev zaradi ozkosrčne politične in ideološke selekcije in enostranske, včasih nedostojno upogljive in osebne kadrovske politike univerzitetnih članic, inštitutov, kateder in posameznih učiteljev univerzitetna vrata vse do konca osemdesetih let zaprta. Toda to je lahko že predmet posebne in nove razprave, ki presega naloge skupine, zadolžene za pripravo gradiva o izključevanju in odstranjevanju učiteljev iz ljubljanske univerze po letu 1945.

Univerzitetne članice, voljeni univerzitetni in fakultetni predstavniki ter univerzitetni učitelji so seveda sooblikovali zgodovino ljubljanske univerze po letu 1945, zato se odgovornosti za njen tok, četudi je bil njihov vpliv nanj v nekaterih povojnih obdobjih razmeroma majhen ali pa nanj sploh niso mogli vplivati, ne morejo izogniti. To spoznanje je bilo brž̌čas tudi eden glavnih razlogov za odločitev univerzitetnega Senata, da pooblasti posebni komisiji, naj pripravita gradivo o univerzitetnih učiteljih, sodelavcih in asistentih, ki so morali po drugi svetovni vojni zaradi političnih razlogov in pritiskov zapustiti univerzo. Komisija, ki je gradivo pripravila v obliki, kot je tu predstavljeno, si je tako prizadevala registrirati in evidentirati vse odstranitve in izključitve, ki jih je bilo mogoče utemeljiti s konkretno, pisno dokumentacijo in so zadevale univerzo ter njene vsakokratne članice, ni pa se ji zdelo smiselno seznama dopolnjevati z učitelji Teološke fakultete v času, ko ta ni bila članica univerze (to je v letih 1952-1991), kot je to predlagala Teološka fakulteta.

Zbiranje gradiva o povojni univerzitetni zgodovini pa je pri tem tudi še enkrat razkrilo, da natančne univerzitetne zgodovine ni mogoče napisati brez urejenega univerzitetnega arhiva. Veliko težavo pri raziskovanju preteklega in polpreteklega razvoja ljubljanske univerze, njene personalne in kadrovske politike ter odnosa univerzitetnih učiteljev in predstavnikov do številnih (prešteviInih) povojnih univerzitetnih reorganizacij in reform povzroča prav dejstvo, da univerzitetne članice niso oddajale svojega gradiva v univerzitetni arhiv in da ga nekatere med njimi tudi same niso ohranile. Brez arhivskega gradiva seveda ni verodostojnega zgodovinskega spomina, zato naj bodo problemi, ki spremljajo raziskovanje povojne zgodovine ljubljanske univerze, opozorilo in opomin, ki bosta spodbudila skrbnejše ravnanje z univerzitetno dokumentacijo in dokumentacijo univerzitetnih članic v prihodnje, hkrati pa pri fakultetnih in univerzitetnih oblasteh utrdila in okrepila zavest o tem, da je skupni univerzitetni arhiv ena nepogrešljivih univerzitetnih ustanov.

[43] *Študentska Tribuna je zato v posebni številki v počastitev petdeset letnice ljubljanske univerze posvetila L. Pitamicu poseben članek. Gl. A. Zorn, Kdo je Leonid Pitamic, Tribuna št. 2/XIX, 8. 12. 1969.*

dr. Tone Wraber

POROČILO O DELU 1. KOMISIJE ZA REHABILITACIJO UNIVERZITETNIH UČITELJEV

Komisija za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev (v nadaljnjem Komisija) je bila imenovana na sestanku dekanov 14. maja 1997 v sestavi rektor akad. prof. dr. Alojz Kralj, prorektorja prof. dr. Janek Musek in prof. dr. Tone Wraber, akad. prof. dr. Branko Stanovnik, prof. dr. Janez Juhant, prof. dr. Ivan Svetlik, Miroslav Birk in dr. Ana Benedetič (po njeni upokojitvi jo je zamenjal Jože Ciperle).

Komisija je imela 4 seje (9. junija, 2. julija, 12. septembra in 14. oktobra 1997), na katerih je razpravljala o zadevni problematiki. Izhodišče za delovanje je bilo gradivo, ki so ga na dopisa Univerze v Ljubljani od 3. 2. in 16. 6. 1997 poslale nekatere, a ne vse članice ljubljanske univerze, ter elaborat J. Ciperleta od 1. 9. 1997, ki ga je ta na osnovi 2. seje Komisije 2. 7. 1997 pripravil pod naslovom *"Iz zgodovine političnih obračunavanj in političnih izključitev profesorjev Univerze v Ljubljani 1945-1960"* in mu dodal *"Imensko kazalo odpuščenih, predčasno upokojenih, preganjanih in razrešenih univerzitetnih učiteljev UL, kot ga izkazuje univerzitetna arhivska dokumentacija 1945-1960"*. Na pobudo rektorja A. Kralja je 12. 12. 1997 oddal še dopolnjeni *"Osnutek osebnega kazala političnih izključitev učiteljev Univerze v Ljubljani 1945-1960"*.

Delovanje Komisije na njenih štirih sejah in (ne) udeležba posameznih članov so razvidni iz vsakokratnega zapisnika. Zapisnike prvih treh sej in nekoliko spremenjeni imenski seznam prizadetih učiteljev, kot ga je 1. 9. 1997 pripravil J. Ciperle, je 10. 11. 1997 v dopisu rektor prof. dr. A. Kralj povzel kot gradivo za sejo Senata Univerze v Ljubljani. V omenjenem dopisu Senatu UL je navedena odprta problematika, skupaj s predlogom, da Senat potrdi rehabilitacije učiteljev, ki so jih posamezne članice (FSPN oz. FDV: T. Hribar, J. Jerovšek, V. Arzenšek, V. Rus; PF: F. Bučar, L. Pitamic) že opravile. Dopis oz. gradivo sta bila članom Senata UL predložena na seji Senata 11. 11. 1997, nista pa bila obravnavana, ker "še ni bil znan celotni seznam univerzitetnih učiteljev, izključenih iz Univerze in je bila dana možnost, da ga fakultete oz. članice Univerze še dopolnijo" (citirano po Zapisniku 31. seje Senata UL dne 15. 1. 1998).

Končno besedilo, ki ga je kot "Predlog Senatu Univerze v Ljubljani za rehabilitacijo njenih učiteljev, ki so bili po drugi svetovni vojni z nje odstranjeni iz političnih razlogov" po naročilu rektorja akad. prof. dr. A. Kralja oblikoval član Komisije prorektor prof. dr. T. Wraber, je Senat UL obravnaval na 31. seji 15. 1. 1998. T. Wraber je uporabil gradivo, ki ga je zbrala Komisija, vključno z elaboratom J. Ciperleta, in poglavje dr. A. Gabriča *"Obdobje po letu 1945"* v zborniku *"75 let Univerze v Ljubljani"* ter druge v Ciperletovem elaboratu navedene vire in literaturo. Besedilo predloga, pripravljenega za Senat UL, vsebuje dva dela. V prvem, "Izhodiščih za razpravo", opozarja na odprta vprašanja problematike zaradi političnih razlogov odstranjenih učiteljev in na mnogovrstne okoliščine vsakokratnih odstranjevanj, v drugem, "Predlog za sklep Senata Univerze v Ljubljani", pa po fakultetah poimensko navaja prizadete učitelje ter daje nekatera stališča o odgovornosti za konkretne odstranitve.

Da je do obravnave na Senatu UL 15. 1. 1998 prišlo, je nedvomno zasluga odločenosti tedanjega rektorja prof. Kralja, katerega mandat je bil tik pred iztekom, da postopek rehabilitacije pripelje do konca. S svojo avtoriteto je dosegel, da je bilo gradivo obravnavano, čeprav ni bila imenovana posebna strokovna komisija, sestavljena iz pravnikov in zgodovinarjev, ki naj bi pregledala razpoložljivo gradivo v arhivu Univerze s pravno-historičnega stališča (dopis rektorja prof. A. Kralja Senatu UL od 10. 11. 1997), in čeprav tudi Komisija Senatu UL predloženega gradiva, očitno zaradi časovne stiske, pred sejo Senata UL 15. 1. 1998 ni obravnavala. Do predlagane udeležbe pravnikov in zgodovinarjev pa je prišlo v okviru komisije, ki jo je ustanovil rektor prof. dr. J. Mencinger, vodi pa jo prof. dr. P. Vodopivec.

Senat UL je poročilo Komisije sprejel v obliki, zapisani v zapisniku 31. seje, oz. posebej pripravljenega dopisa članicam Univerze v Ljubljani (A-V-1/98), in s tem izrecno rehabilitiral iz političnih razlogov odstranjene in v poročilu navedene učitelje Univerze v Ljubljani. Diskusija, do katere je v Senatu prišlo, je razvidna iz zapisnika 31. seje. Pomembna se zdi soglasna pripravljenost celotnega Senata, da se predložena rehabilitacija opravi; to pripravljenost se je dalo občutiti kot dejanje katarze za storjene krivice. Čisto v tem smislu je bil soglasno sprejet predlog, da se postopek za rehabilitacijo nadaljuje, kar se nanaša zlasti na v času delovanja Komisije še neugotovljene in zato neznane primere. Ta predlog je konkretiziran v dopisu članicam UL (A-V-1/98, V.). To pa je izhodišče za delovanje komisije v novem mandatu.

dr. Aleš Gabrič

ODPUŠČANJE PROFESORJEV UNIVERZE V LJUBLJANI ZARADI POLITIČNO-IDEOLOŠKIH VZROKOV

IDEOLOGIJA IN KADROVSKE TEŽAVE DO LETA 1945

Kadrovska vprašanja so bile po ustanovitvi univerze in imenovanju prvih profesorjev njena avtonomna zadeva. V primerjavi s kasnejšimi ali današnjimi časi je bilo univerzitetnih profesorjev manj, tako da je lahko volitve vodil neposredno vodilni organ univerze, univerzitetni senat. Sestavljali so ga rektor in prorektor ter dekani in prodekani petih fakultet, članic Univerze, tako da je v popolni sestavi štel dvanajst profesorjev. V nazive asistentov, privatnih in univerzitetnih docentov ter izrednih in rednih profesorjev so bili kandidati običajno izvoljeni soglasno, saj so člani senata zaupali predlogom posameznih fakultet in strokovnim poročilom poročevalcev.

V letih pred drugo svetovno vojno, v času ideoloških zaostrovanj med Slovenci, so se tudi na univerzi že pojavile bolj ideološke kot strokovne razprave o primernosti kandidata za izvolitev v visokošolski učiteljski naziv. Polemike so kljub temu še vedno ostajale znotraj zidov univerze in odločitev univerzitetnega senata, čeprav dosežena s preglasovanjem in minimalno zmago, je bila dejstvo, o katerem tudi preglasovani niso javno razpravljali na drugih forumih na univerzi ali izven nje. Odločitev vodstvenega organa univerze je bila dokončna.

Najbolj znan tovrstni primer je bila volitev dr. Ignacija Lenčka za docenta Teološke fakultete na seji univerzitetnega senata 13. decembra 1937. Predlog Teološke fakultet, ki je predlagala izvolitev, je naletel na nasprotovanje med nekaterimi profesorji tudi z drugih fakultet, zlasti mu je nasprotoval sicer katoliško usmerjeni dr. Andrej Gosar. Morda nekoliko subjektivno in osebno prizadeto, a kljub temu strokovno utemeljeno je Lenčkova dotedanja dela ocenil za strokovno prešibka, češ da razpravlja o stvareh, o katerih nima pojma. Dekan Filozofske fakultete dr. France Kidrič je dodal, da je mnenje enega od ocenjevalcev Lenčkovega dela napisano tako zadržano, da bi ga lahko šteli za negativno in je Teološki fakulteti predlagal, da predlog izvolitve umakne. Kljub temu so teologi, izrabljajoč tudi avtoriteto vodilnega katoliška ideologa dr. Aleša Ušeničnika, dosegli, da je šel predlog na glasovanje. Pri tajnih volitvah je dobil predlog minimalno večino šestih glasov (ob štirih proti in enemu, ki se ni izjasnil; en član senata je na seji manjkal in njegov morebitni glas proti bi lahko preprečil Lenčkovo izvolitev).[1]

V besedah nekaterih razpravljalcev o primernosti izvolitve kasnejšega domobranskega kurata Ignacija Lenčka za univerzitetnega profesorja je bilo čutiti tudi idejna nasprotja ob poskusih katoliškega tabora, da bi rekatolizirali kulturne ustanove.[2] To je na drugi strani spodbudilo močno aktivnost nasprotnih idejnih taborov, a je bilo tega manj med profesorji, več pa med študenti in akademskimi klubi, kjer se je vse bolj čutila idejna polarizacija med Slovenci. Pri tej so na splošno med slovenskimi intelektualci prevladovale ocene o nacizmu in fašizmu kot poglavitni nevarnosti za slovenski narodni obstoj, v katoliškem taboru in med najbolj radikalnimi katoliškimi študenti v Katoliški akciji pa so kot poglavitno nevarnost, sledeč papeškim okrožnicam, ocenjevali komunizem.[3]

Čeravno so polemike v tem času še potekale večinoma na strokovnem nivoju, pa ni mogoče reči, da si je izključevanja zaradi "politične neprimernosti" izmislila šele kasnejša oblast. Bolj kot na univerzi je namreč agresivni politični katolicizem razkazoval svojo moč na šolah, kjer se mu ni bilo potrebno ozirati na mišljenje protiklerikalcev ali na uveljavljena akademska načela. To je prišlo, denimo, do izraza na mariborskem bogoslovju, kjer je profesor dr. Stanko Cajnkar v začetku tridesetih let pokazal več posluha za mlade krščanske socialiste kot pa za načela Katoliške akcije in izrazil še pomisleke nad papeško okrožnico Quadrogesimo anno. Sledeč stroga idejna načela, brez želje za odprto diskusijo, ga je januarja 1933 mariborski škofijski ordinariat pozval, "da poda ostavko na svojo državno službo kot suplent na bogoslovnem učilišču". Cajnkarjev odgovor pristojnih na škofijskem ordinariatu ni prepričal in je moral zaradi drugačnega razumevanja

[1] *Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU), Zapisniki, knj. 6, Zapisnik redne seje univerzitetnega senata, 13.12.1937.*

[2] *Več glej: Metod Mikuž: Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919-1945. V: Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 83-88.*

[3] *Več glej: Slavko Kremenšek: Slovensko študentsko gibanje 1919-1941. Ljubljana 1972.*

uradno predpisanih papeških dogem zapustiti profesorsko mesto na mariborskem bogoslovju.[4]

Do tovrstnega kaznovanja zaradi "politične in idejne neprimernosti" na univerzi do leta 1941 še ni prišlo, čeprav so se v univerzitetnih prostorih srečevali profesorji zelo različnih idejnih nazovor. Do podobnih nesoglasij kot v primeru Ignacija Lenčka je prišlo ob volitvah še enega politično angažiranega katoliškega gorečneža, le da je to bilo že po italijanski okupaciji. Predlog za izvolitev dr. Cirila Žebota za privatnega docenta je bil na seji univerzitetnega senata 11. novembra 1941 izglasovan z minimalno potrebno večino, s sedmimi glasovi za proti petim, ki so se vzdržali.[5]

Do pogostejših kadrovskih sprememb in odpuščanj iz službe je začelo na univerzi prihajati po okupaciji in razkosanju Slovenije leta 1941. Zaradi odsotnosti posameznih univerzitetnih uslužbencev, ki so bili v konfinaciji, taboriščih, tujini ali v partizanskih enotah, je bilo napisanih precej odpovedi službenega razmerja. "Seznam odsotnih univerzitetnih uslužbencev" v vojnih letih našteva 55 imen, od tega nekaj več kot dvajset visokošolskih učiteljev in asistentov.

Odpuščanja iz službe so bila aktualna praktično ves čas vojne, saj je npr. redni profesor Juridične fakultete dr. Boris Furlan nastopil marca 1941 enoletni študijski dopust v tujini, a se z njega ni vrnil v službo in je bil na zahtevo italijanskih oblasti, ki so ga v odsotnosti obsodile na smrt, odpuščen iz službe. Že prvi mesec po začetku vojne je šla v konfinacijo v Italijo lektorica angleškega jezika s Filozofske fakultete Fanny Copeland. Odloke, s katerimi so bili univerzitetni uslužbenci odpuščeni iz službe, je do italijanske kapitulacije izdajal visoki komisar za Ljubljansko pokrajino, po kapitulaciji, ko so se povečali pritiski na univerzo, pa pokrajinska uprava, ki ji je načeloval Leon Rupnik.[6]

Od profesorskega kadra so bili med vojno iz službe odpuščeni:

Dr. France Kidrič, od 1920 redni profesor na oddelku za slavistiko Filozofske fakultete.

Dr. Niko Županič (tudi Županič, Županič) od 1940 redni profesor na oddelku za etnologijo Filozofske fakultete.

Dr. France Štrum (tudi Sturm), od 1922 honorarni predavatelj, od 1928 docent, od 1933 izredni profesor in od 1940 redni profesor francoščine na Filozofski fakulteti.

Dr. Fran Zwitter, od 1937 privatni docent, od 1938 univerzitetni docent na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete.

Dr. Anton Ocvirk, od 1937 privatni docent, od 1938 univerzitetni docent na oddelku za slavistiko Filozofske fakultete.

Dr. Božo Škerlj, od 1933 privatni docent na oddelku za antropologijo Filozofske fakultete.

Ciril Šlebinger, od 1941 asistent na geološko-palentološkem inštitutu Filozofske fakultete.

Fanny Copeland, od 1921 lektorica za angleški jezik na Filozofski fakulteti.

Boris Urbančič, od 1941 lektor za češki jezik na Filozofski fakulteti.

Dr. Boris Furlan, od 1930 privatni docent, od 1936 izredni profesor in od 1940 redni profesor Juridične fakultete.

Dr. Ladislav Klinc, od 1931 privatni docent, od 1934 docent in od 1939 izredni profesor na Medicinski fakulteti.

Dr. Milan Cunder, od 1940 docent na Medicinski fakulteti; od 1941 tudi predavatelj na Pravni fakulteti.

Dr. Andrej Gosar, od 1929 izredni profesor in od 1935 redni profesor pravnih predmetov na Tehniški fakulteti.

Dr. ing. Dušan Avsec, od 1931 pomožni asistent, od 1937 honorarni predavatelj in od 1940 docent v inštitutu za tehnično mehaniko na Tehniški fakulteti.

Dr. ing. France Avčin, od 1937 honorarni predavatelj in od 1941 docent na elektrotehniki Tehniške fakultete.

Ing. Dušan Lasič, od 1934 asistent na elektrotehniki Tehniške fakultete.

Janko Branc, od 1934 asistent v inštitutu za uporabno matematiko na Tehniški fakulteti.

[4] *Vekoslav Grmič: Recepcija Quadrogesimo anno v mariborskem bogoslovju (primer prof. Stanka Cajnkarja). V: 130 let visokega šolstva v Mariboru, Maribor-Celje 991, str. 217-218.*

[5] *ZAMU, osebna mapa Ciril Žebot, sklep redne seje univ. senata, 14.11.1941. Podatek in dokument mi je posredoval dr. Bojan Godeša.*

[6] *ZAMU, Rektorat, IV-246, 1/45, Seznam odsotnih univ. uslužbencev.*

Dr. Avgust Pirjevec, od 1921 bibliotekar Univerzitetne biblioteke.

Dr. Jože Rus, od 1924 bibliotekar Univerzitetne biblioteke.

Odpuščeni so bili večinoma pristaši Osvobodilne fronte, Franc Šturm je bil, denimo, udeleženec ustanovnega sestanka Osvobodilne fronte, leta 1944 pa so ga politični nasprotniki umorili v še nepojasnjenih okoliščinah. V partizanskih vrstah so bili Franc Avčin, Milan Cunder, Ladislav Klinc, Dušan Lasič, Ciril Šlebinger, Boris Urbančič, Fran Zwitter, Niko Zupanič. V konfinacijo ali koncentracijsko taborišče so oblasti odpeljale Fanny Copeland, Frana Zwittra, Andreja Gosarja, Antona Ocvirka, Boža Škerlja in oba univerzitetna bibliotekarja, ki sta v nemških taboriščih tudi umrla.

Poleg imenovanih profesorjev je bilo na seznamu odpuščenih še nekaj mlajših asistentov - pripravnikov, iz Medicinske fakultete npr. dr. Franc Derganc, dr. Robert Kukovec in dr. Janez Milčinski, strokovni učitelj - pripravnik ing. Filip Kumbatovič iz Tehniške fakultete, takratna bilbiotekarska pripravnika in kasnejša univerzitetna profesorja dr. Stanko Peterin iz Juridične fakultete in dr. Fran Petre, ki je po vojni predaval na skopski in zagrebški univerzi.

Pri odpuščanju iz službe so imele ljubljanske oblasti dvojna merila, saj so odpuščale le tiste, ki so jih šteli za svoje politične nasprotnike. Kar je tako veljalo za ene, ni samoumevno veljalo tudi za druge in tako, na primer, nista bila odpuščena s službenega mesta prav tako odsotna dr. Ciril Žebot, ki je bil od leta 1942 v Rimu, in dr. Stojan Bajič, ki je leta 1944 odšel v Švico. Med odpuščenimi so zatorej prednjačili simpatizerji ali sodelavci Osvobodilne fronte, ki je uspela pritegniti k sodelovanju večji del slovenskih intelektualcev, zlasti politično levo usmerjenih. Če bi sklepali zgolj po omenjenem seznamu, je imela največ vpliva na Filozofski fakulteti, sledili pa sta Medicinska in Tehniška, torej tisti, ki šolata kader, ki ga v vsaki vojni vojskujoče se strani najbolj potrebujejo. V nasprotju z drugimi članicami univerze med vojno kadrovske čistke niso zajele profesorjev Teološke fakultete.[7] Nekateri njeni profesorji so bili idejno ali organizacijsko vključeni na protipartizanski strani in si aktivno prizadevali za drugačen razplet vojne. Komunističnemu ekskluzivizmu so se zoperstavili s svojim ekskluzivizmom, zato je bila ob koncu vojne, ko so se na druge fakultete začeli vračati odsotni profesorji, med kolono beguncev iz Slovenije od univerzitetnih profesorjev najštevilneje zastopana Teološka fakulteta.

Kako je idejne delitve med profesorji in s tem vzroke za njihovo odpuščanje iz službe v vojnih letih videla tedanja slovenska politika, je razvidno iz dokumenta Pokrajinske uprave v Ljubljani o razmerah na univerzi: "Univerza je v glavnem očiščena, seveda so le deloma zaprti, zelo veliko pa jih je v hribih. Glavni organizatorji in sodelavci OF na univerzi so tile: dr. Kidrič France (bil je odveden v internacijo, nato odpeljan na Gorenjsko.... Vsekakor je Kidrič tudi na Gor. izredno nevaren, ker ima tam priliko vzdrževati višje zveze za OF, zagrešil pa je v Ljubljani toliko, da bi moral biti za svoje kom. delo prvi ustreljen med krivci). Dr. Ocvirk Anton, Kidričev eksponent, organizator OF med 'razumniki'. Sedaj se nahaja v policijskih zaporih. Dr. Fran Zwitter, aktiven komunist, predavatelj in razširjevalec kom. naukov pri zgodovinski stolici. Nahaja se na terenu. Dr. Peterlin Anton, organizator OF, poslan kazensko v Nemčijo. Dr. Petre Franc, najvnetejši organizator OF med mladimi. Je zaprt. Dr. Melik Anton in dr. Ilešič Svetozar, naklonjena OF. Dr. Seliškar Albin, tih in naklonjen OF. Dr. Leben Stanko, zadnji čas od okupacije dalje skrit in prilagodljiv, prej vnet levičarski pisatelj, ki se dejansko do danes ni spremenil. Urbančič Boris, lektor. Zelo zagrizen partijec. Je na terenu. Dr. Vogelnik Adolf, partijec, Titov eksponent v Londonu. Dr. Cunder Milan, višji funkcionar pri partizanih, od nekdaj zagrizen komunist."[8] S tem spiska še ni bilo konec. Poročilo pa vsekakor kaže, da je tudi protipartizanska stran priznavala, da imajo na univerzi (izjema je seveda bila Teološka fakulteta) politično premoč privrženci Osvobodilne fronte.

ČISTKA NA UNIVERZI LETA 1945

Politični pritisk na Univerzo je nihal od leta do leta, odvisen pa je bil od večje ali manjše napetosti notranje- in zunanjepolitičnega položaja Jugoslavije in od načrtovanja šolskih reform, ko se je odnos politike do visokega šolstva običajno zaostril. Poleg odvisnosti kulturnega razvoja od jugoslovanskih političnih razmer je potrebno pri pritiskih na univerzitetne in fakultetne oblasti upoštevati tudi odpor univerzitetnih organov, ki so včasih političnim načelom odločneje nasprotovali in uspeli ubraniti svoje stališče pred oblastnimi organi.

Posledice političnih pritiskov na profesorje so bile za ene ostrejše, za druge milejše. Z izjemo prvih povojnih let, ko je Jugoslavija prednjačila med vzhodnoevropskimi državami ljudskih demokracij po posnemanju sovjetskih vzorov, so od srede petdesetih let običajno prevladovale manj ostre oblike obračunavanja. Med bolj ostrimi oblikami iz prvih povojnih let so bile odvzem osebne svobode in sojenje na t.i. političnih sodnih procesih ter zapiranja

[7] *Prav tam.*

[8] *Navedeno po: Bojan Godeša: Kdor ni z nami, je proti nam. Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom: Ljubljana 1995, str. 342-343.*

v koncentracijska taborišča. Od petdesetih let pa je prevladovalo predčasno upokojevanje, odpuščanje iz službe ali premestitve na drugo delovno mesto. Ne glede na ostrino obračuna pri vsakem posamezniku, je izvirni greh že v politično spodbujenem obračunavanju, ki ga ne more oprati tudi morda nekoliko "milejša kazen".

Pri čistki leta 1945 moramo vsaj v grobem ločiti dve kategoriji. V prvi so bili profesorji, ki so zaradi strahu pred komunističnim režimom zapustili Jugoslavijo in svoja službena mesta in za katera bi tudi v "normalnih" okoliščinah univerzitetna oblast odredila odpustitev iz delovnega mesta zaradi neopravljanja službenih obveznosti. V drugi skupini so bili profesorji, ki so bili leta 1945 zaprti, predčasno upokojeni ali postavljeni "na razpoloženje", kar je povedano z drugimi besedami pomenilo, da niso primerni za javne uslužbence v državni službi.

Pri vprašanju, kako leta 1945 opraviti čistko na Univerzi, se je pojavilo dvoje različnih stališč. Prvo je zagovarjal rektor dr. Milko Kos, po njegovem predlogu pa ga je sprejel tudi univerzitetni senat. Kos se je skliceval na še veljavno zakonodajo iz tridesetih let, ki je pri personalnih vprašanjih prepuščala odločujočo besedo univerzitetni oblasti. Temu nasprotujoče je bilo politično stališče, ki so ga zagovarjali terenski odbori Osvobodilne fronte (OF) na fakultetah Univerze. Zlasti aktiven je bil terenski odbor OF Tehniške fakultete, ki je menil, da gre pri vprašanju povojne čistke za izrazito politične zadeve, zaradi tega pa naj bi bilo tudi razumljivo, da morajo imeti pri tem odločujočo besedo politične organizacije nove oblasti, na fakultetah torej terenski odbori OF.

Na redni seji univerzitetnega senata 1. junija 1945 je dr. Milan Vidmar vprašal rektorja, *"kako je z ureditvijo personalnih zadev na univerzi, ker vlada pričakuje, da se to čimprej izvrši."* Sejo so zatem prekinili, opravili nekaj osebnih razgovorov in v nadaljevanju seje še istega dne sklenili: *"Rektor in dekan Král naj stopita čimprej v stik s teren. odbori OF na posamezn. fak."*[9]

V naslednjih dneh so se sestali terenski odbori OF na nekaterih fakultetah. Rektor dr. Milko Kos se je pogovarjal s predstavniki nekaterih terenskih odborov OF na fakultetah in jim razložil svoje stališče. Povsem nasprotno stališče od rektorja je zavzel terenski odbor OF na Tehniški fakulteti. Ta je na sestanku 4. junija menil, da gre pri vprašanju čistk za povsem politično zadevo, ki naj jih rešijo terenski odbori kot organi politične organizacije sami. Naslednjega dne je terenski odbor OF poslal senatu univerze sporočilo, da je sklenil, *"da se za rešitev naloge - čistke osebja na tehniški fakulteti - ne more razgovarjati s senatom. Odbor smatra, da je on sam pristojna oblast za reševanje teh vprašanj. Po temeljitem preudarku, to je o upoštevanju samo dokazanih dejstev, bo terenski odbor sporočil svoje sklepe tovarišu rektorju, da jih ta odpremi v izvršitev na višjo pristojno oblast."* Pod dopisom je bil *"po naročilu članov Terenskega odbora OF na tehniški fakulteti"* podpisan dr. ing. Dušan Avsec.[10]

Stališče terenskega odbora OF Tehniške fakultete se je povsem skladalo z načeli enotnosti oblasti, ki jo je zagovarjala nova oblast. Tovrstna politika ni pristajala na zakonsko delitev zakonodajne, izvršilne in sodne oblasti, temveč je menila, da vsa oblast enotno pripada ljudstvu in da neodvisnost katerekoli veje oblasti pomeni zgolj odtegovanje ljudskih množic od pravice vladanja, ki si jo je izborilo med narodnoosvobodilnim bojem. Takšno pojmovanje je prineslo tudi tesno sodelovanje med oblastnimi in političnimi organi, pri tem pa so politični organi prevzemali v svoje roke tudi naloge, ki so sicer v parlamentarnih demokracijah zgolj v pristojnosti oblastnih organov.

Naslednjega dne, 5. junija 1945, je bila na rektoratu izredna seja univerzitetnega senata, ki sta se jo od vabljenih političnih organizacij udeležila le predstavnika terenskega odbora OF Filozofske fakultete. Po diskusiji o pismu terenskega odbora OF s Tehniške fakultete, je senat podprl stališče rektorja in sklenil: *"Glede ureditve nujnih personalnih vprašanj naj se postopa po členu 120. obče univ. uredbe. V stik s fakultetnim terenskim odborom naj stopi dekan in po potrebi prodekan; fakultetni terenski odbor izroči zbrani obtežilni material direktno v roke dekanu ali prodekanu. Ta izročeni material dostavi službenim potom v nadaljnje poslovanje rektorju, ki postopa nadalje po čl. 120. obče univ. naredbe."*[11]

Nalogo bi morali dekani opraviti v "tistem" tednu - seja je bila namreč v torek - tako, da bi imel rektor do ponedeljka, 11. junija 1945, pripravljen spisek predlogov. Rektor dr. Milko Kos je očitno računal, da bi čistka ob upoštevanju njegovega predloga, ki so ga potrdili vodstveni organi Univerze, zajela večinoma le profesorje, ki so odšli v tujino in niso več opravljali svojih službenih obveznosti. Toda stvari so potekale drugače. Dan po izredni seji univerzitetnega senata so se v sredo 6. junija zbrali na plenarni seji terenski odbori OF na fakultetah in poudarili (kot je kasneje poročal rektor Milko Kos članom univerzitetnega senata), *"da je ureditev personalnih vprašanj na univerzi politična zadeva in da spada v kompetenco terenskih odborov."* Proti takšnemu stališču sta od prisotnih članov terenskih odborov OF nastopila le člana terenskega odbora s Filozofske fakultete in sicer rektor Kos in dekan Filozofske fakultete dr. Jakob Kelemina. Plenum terenskih odborov

[9] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Zapisnik o redni seji univerzitetnega senata, 1.6.1945.*

[10] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Dopis terenskega odbora OF, 5.6.1945.*

[11] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Zapisnik izredne seje univerzitetnega senata, 5.6.1945.*

OF je še dodal, da bodo rezultate preiskovalne komisije posredovali zgolj mestnemu odboru OF in ministrstvu prosvete, ne pa tudi rektoratu. Rektor Kos je nasprotoval takšnim odločitvam, sklicujoč se na veljavno zakonodajo in 120. člen univerzitetne naredbe in zagovarjajoč načelo, da *"bi bila tako zavarovana avtonomija univerze."* Pri tem ga je podpiral tudi senat, ki je 7. junija sklenil, da je potebno njegovo stališče predstaviti neposredno tudi ministru za prosveto Narodne vlade Slovenije Ferdu Kozaku, za kar so zadolžili rektorja Milka Kosa ter dekana in prodekana Tehniške fakultete dr. Alojza Krála in dr. Milana Vidmarja.[12]

Toda ob sprejemu deputacije univerzitetnega senata 8. junija 1945 se je minister Kozak postavil na stran političnega reševanja problemov, kar ob upoštevanju takratne politike ni nikakršno presenečenje. Kozak je poudaril, *"da smatra izvršitev pregleda vsega osebja na univerzi potom terenskega odbora OF kot popolnoma umestno in odgovarjajoče sedanjim izrednim razmeram, kajti v sklopu univerze je razumeti tudi terenski odbor OF. Jugoslovanski zakoni imajo veljavo le, v kolikor se dajo spraviti v sklad z zakonodajo osvobodilne borbe. Uredba te so pa tudi terenski odbori."*[13]

To je bil tudi dokončni odgovor na vprašanje, na kakšen način bo potekala čistka. Nova oblast je podprla stališče, da gre za politično in ne za formalno pravno vprašanje. Ministrstvo za prosveto je s tem vodstvu univerze "odvzelo" pravico reševanja personalnih vprašanj. Po mnenju rektorja bi morali terenski odbori OF zbrani material o obnašanju profesorjev med vojno in o možnostih njihovega nadaljnjega sodelovanja na Univerzi predati po rednem postopku rektorju, ki bi postopal v skladu z občo univerzitetno naredbo. Toda ministrova podpora političnim naziranjem terenskih odborov OF je pomenila, da odločitve o čistki sprejemajo politični organi, upravni organi pa so lahko le izvrševalec v političnih forumih že sprejetih dokončnih odločitev.

Odlok o razporeditvi univerzitetnih profesorjev na dotedanja službena mesta je tako sestavilo ministrstvo za prosveto, ne pa rektorat univerze ali dekanati fakultet. Najobširnejši seznam imenovanj novih oziroma starih uslužbencev Univerze je datiran s 24. julijem 1945, upošteval pa je že izločitev Medicinske fakultete iz sklopa Univerze, saj njenih personalnih zadev niso reševali na prosvetnem ministrstvu. Novi odloki so prihajali na rektorat do začetka prvega povojnega študijskega leta.[14]

Ko se je septembra po trimesečnem premoru zaradi poletnih mesecev zopet sestal univerzitetni senat, je lahko zgolj registriral opravljene personalne spremembe, saj na odlokih ni bilo rektorjevega podpisa in žiga rektorata, pač pa žig ministrstva prosvete in podpis ministra Ferda Kozaka ali pa koga od njegovih podrejenih. Rektor Milko Kos je o spremembah poročal univerzitetnemu senatu 7. septembra 1945.[15]

A) ODSTAVLJENI, KER SO ODŠLI V TUJINO

Še najmanj težav je bilo s tistimi, ki so zapustili Slovenijo in niso mogli opravljati svojih službenih dolžnosti. *"Iz dosedanje službe in položaja odstavljam nameščence, ki so pobegnili iz Slovenije v zamejstvo"*, je zapisano v odloku ministra za prosveto 10. avgusta 1945, za tem pa je bilo navedenih dvanajst profesorjev. Največ, šest, jih je bilo s Teološke fakultete, štirje so bili iz Juridične (med njimi dva Rusa, ki sta prvič bežala pred komunističnim režimom po prvi svetovni vojni iz Rusije, drugič med drugo iz Jugoslavije), po en pa iz Filozofske in Tehniške. To so bili:

Dr. Ljudmila Dolar - Mantuani, od 1937 honorarna predavateljica na Filozofski fakulteti in privatna docentinja na Tehniški fakulteti, od 1940 docentinja na oddelku za mineralogijo in petrografijo Filozofske fakultete.

Dr. Stojan Bajič, od 1935 privatni docent, od 1941 izredni profesor na Juridični fakulteti.

Dr. Aleksander Bilimović, od 1920 redni profesor na Juridični fakulteti.

Dr. Evgen Spektorski, od 1931 redni profesor na Juridični fakulteti.

Dr. Ciril Žebot, od 1941 privatni docent na Juridični fakulteti.

Dr. Rihard Zupančič, od 1919 redni profesor za matematiko na Tehniški fakulteti.

Dr. Ludvik Čepon, docent na Teološki fakulteti.

Dr. Alojzij Košmerlj, od 1938 honorarni predavatelj na Teološki fakulteti.

Dr. Ignacij Lenček, od 1937 honorarni predavatelj in od 1938 docent na Teološki fakulteti.

Dr. Alojzij Odar, od 1931 docent, od 1937 izredni, od 1940 redni profesor na Teološki fakulteti.

[12] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Zapisnik izredne seje univerzitetnega senata, 7.6.1945.*

[13] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Uradni zaznamek, Kos, 10.6.1945.*

[14] *ZAMU, Rektorat, IV-246, Dopisi ministrstva za prosveto K-24-45.*

[15] *Imena profesorjev v seznamih iz leta 1945 glej v: ZAMU, Rektorat, IV-246, Dopisi ministrstva za prosveto K-24-45; ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Zapisnik redne seje univerzitetnega senata, 7.9.1945.*

Dr. Josip Turk, od 1926 predavatelj, od 1933 izredni in od 1938 redni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Matija Slavič, od 1920 izredni in od 1921 redni profesor na Teološki fakulteti.

B) UPOKOJENI IN PRERAZPOREJENI

Upokojeni so bili profesorji:

Dr. Fran Bradač, od 1923 docent in od 1936 izredni profesor na klasični filologiji Filozofske fakultete.

Dr. Karel Ozvald, od 1920 izredni profesor in od 1922 redni profesor na pedagoškem oddelku Filozofske fakultete.

Dr. Franc Veber, od 1920 izredni profesor in od 1929 redni profesor na oddelku za filozofijo Filozofske fakultete.

Dr. Henrik Steska, od 1920-23 in 1931-40 honorarni predavatelj, od 1940 redni profesor na Juridični fakulteti.

Ing. Teodor Grudinski, od 1921 redni profesor na Inštitutu za uporabno matematiko Tehniške fakultete.

Franc (pater Janez) Žurga, od 1926 asistent na Tehniški fakulteti.

Na razpoloženje brez pravice vršitve službe sta bila postavljena:

Dr. Salvislav Jenčič, od 1921 docent, od 1928 izredni in od 1940 redni profesor na Zavodu za kemijo Tehniške fakultete.

Dr. Rudolf Trofenik, od 1942 privatni docent na Juridični fakulteti.

Jenčič je bil še istega leta upokojen. Trofenik je bil februarja 1946 odpuščen iz službe, preživel devet let kot politični zapornik, nato pa se izselil v Nemčijo, kjer je ustanovil založbo, ki je izdajala slovenska znanstvena dela v nemščini.

Na razpoloženje z obljubo, da jima bo našlo drugo delovno mesto, sta bila postavljena

Dr. Maks Samec, od 1919 redni profesor na Tehniški fakulteti.

Dr. Jože Glonar, od 1919 bibliotekar Univerzitetne biblioteke.

Upokojeni in prerazporejeni univerzitetni učitelji so se tako ali drugače zamerili novim oblastnikom, ki so začeli leta 1945 uveljavljati zelo radikalne poglede na celotno družbeno dogajanje. Ker niso znani zapiski ali prijave proti posameznikom, je konkretne obtožbe proti posameznim profesorjem težko izbrskati. Za leto 1945 je bilo nasploh značilno, da so podobne čistke tudi drugod potekale s skupinskimi izreki kazni in se večji ali manjši "krivdi" posameznika ni pripisovalo pomembne vloge. Najbolj nazorno nam zamere do kulturnih delavcev, ki pa so lahko imele zelo hude posledice, povedo obsodbe s sodišč narodne časti, ki so delovali v poletnih mesecih leta 1945. Na njih so zaradi domnevne kršitve kulturnega molka, ki ga je v vojnem času zagovarjala OF, sodili tudi uslužbencem kulturnih ustanov. Iz postopkov pred sodišči in zaslišanji kulturnih ustvarjalcev je mogoče videti, da so za kršitev kulturnega molka in za prestopek proti slovenski narodni časti leta 1945 šteli sodelovanje na prireditvah v organizaciji okupatorjevih političnih in oblastnih organizacij, javne nastope v jeziku okupatorja in družabne stike z okupatorskimi veljaki ter podpiranje različnih akcij domobranske propagande, kot so bili podpisi na t.i. božični protikomunistični spomenici iz leta 1943, sodelovanje pri Zimski oz. Socialni pomoči, udejstvovanje na njihovih tečajih in mitingih ipd.[16] Pri nekaterih si je bilo treba povod za obračun preprosto "izmisliti" ali pa iz muhe narediti slona, saj so bili posamezniki novi oblasti sumljivi že zaradi svojih idejnih nazorov, npr. na Teološki fakulteti katolicizma ali na Juridični zaradi zagovarjanja pravic posameznika pred zahtevami države. Pri posameznih primerih je potrebno upoštevati tudi osebne zamere med prizadetimi.

Upoštevajoč naziranja komunističnih oblastnikov lahko kot motive za upokojevanje profesorjev iščemo v številnih političnih zamerah, ki bi bile sicer v bolj demokratičnem vzdušju kmalu pozabljene. Na propagandnih tečajih za šolnike, ki jih je med vojno organiziral propagandni odsek Pokrajinske uprave Leona Rupnika in kjer naj bi dokazovali pravilnost njihove poti in zgrešenost komunističnih nazorov, je sodelovalo več univerzitetnih profesorjev, med naštetimi Franc Veber in Karel Ozvald.[17] Več jih je sodelovalo v reprezentativnem Zborniku Zimske pomoči, ki je izšel leta 1944. Henrik Steska je bil leta 1942 imenovan za zaupnika za vseučiliščne profesorje pri združenju šolnikov, ki je bilo ustanovljeno v skladu s fašistično stanovsko ureditvijo.[18] Profesorji s Teološke fakultete so bili med vojno močno angažirani pri domobranski propagandi, Ignacij Lenček je bil npr. glavni vojni ku-

[16] *Aleš Gabrič: Kulturni molk. Prispevki za novejšo zgodovino, XXIX, 1989, št. 2, str. 407-409.*

[17] *Godeša, Kdor ni z nami, je proti nam, str. 345-346.*

[18] *Godeša, Kdor ni z nami, je proti nam, str. 87.*

rat, medtem ko je verjetno za Franca Žurgo za zamero zadostovalo že dejstvo, da je bil duhovnik. Maksu Samcu delo, izdano v nemškem jeziku med vojno v Nemčiji, povojni oblastniki niso obravnavali kot prvenstveno znanstveni dogodek, temveč kot grobo kršitev kulturnega molka.

Poleti 1945 so bili sodišču narodne časti prijavljeni trije univerzitetni uslužbenci, Franc Veber, Henrik Steska in univerzitetni bibliotekar Jože Glonar,[19] toda amnestija in ukinitev sodišč je prehitela predvideni postopek, tako da so Vebra in Stesko takoj upokojili, Glonarju pa kot zasilno rešitev do izpolnitve pogojev za upokojitev našli drugo službeno mesto, ki pa ga zaradi bolezenskih težav ni nikoli zasedel.

S tem pa spiska odpuščenih profesorjev leta 1945 še ni bilo konec, saj med omenjenimi fakultetami ni bila upoštevana medicinska. Tudi v njenem primeru so personalna vprašanja reševali na novo, na novih seznamih pa je manjkalo ime profesorja Karla Lušickega, ki je bil prve dni po vojni aretiran, kmalu izpuščen, se junija že zglasil v službi, kjer pa ni bil dolgo, saj ga je minister za zdravstvo na začetku prvega povojnega študijskega leta upokojil.

Dr. Karel Lušicky, od 1940 redni profesor na Medicinski fakulteti.

Zadnja personalna sprememba na ljubljanski univerzi v burnem letu 1945 je bila decembra predčasna upokojitev Marija Rebka, profesorja organske kemije na Tehniški fakulteti. V zimskem semestru 1945/46 je še opravljal službene obveznosti. Njegova žena je bila Nemka in je po vojni s sonarodnjaki delila usodo izgona iz držav, kjer so nacisti med vojno zagrešili najhujše zločine. Iz Slovenije so bili izgnani v zimi 1945/46. Rebek je na tej poti spremljal ženo, se izselil v Avstrijo in že leta 1946 začel poučevati na graški Tehniški visoki šoli.[20] V Seznamu predavanj za poletni semester 1946 je tako na mestu, kjer je bilo dotlej zapisano ime Marij Rebek, zabeleženo, da se predavatelj naznani pozneje.

Dr. Marij (tudi Marius) Rebek, od 1920 docent, od 1924 izredni profesor in od 1933 redni profesor za organsko kemijo na Tehniški fakulteti, tudi honorarni predavatelj na Filozofski fakulteti.

Konkretnejših vzrokov za odpuščanje iz službe ali upokojevanje v letu 1945 v skopih odločbah ni, prav tako pa jih v svojih poročilih ni navajalo niti pristojno ministrstvo, temveč se je zatekalo v šablonske fraze. Odsek za visoke šole in znanstvene ustanove ministrstva za prosveto je po končani čistki preprosto zapisal: *"Uslužbencem, ki se v odnosu do okupatorjev niso pregrešili, je odsek izdelal začasne dekrete, s katerimi so bili postavljeni na dosedanja službena mesta in dosedanje položaje. Nekaj osebja je bilo treba zaradi strokovne nesposobnosti upokojiti, nekaj pa zaradi istega razloga in zaradi narodnoosvobodilni borbi nasprotujočega delovanja odpustiti."*[21] Imen in vzrokov, zakaj so bili posamezni profesorji izključeni iz šolskega procesa, v poročilu ni.

Čistka na univerzi, za razliko od obračunavanj na drugih ustanovah, ni bila deležna posebne propagande v medijih. V zveznih partijskih forumih so menili, da so v slovenski partiji kar preveč plahi pri pritiskih na Univerzo. Zato je bila ljubljanska univerza deležna posebne pozornosti na seji šolske komisije centralnega komiteja (CK) Komunistične partije Jugoslavije, 21. in 22. novembra 1945 v Beogradu. Tam so sklenili, da bodo formalno univerzam sicer pustili avtonomni položaj, da pa mora dobiti KP močan vpliv na rektorja in univerzitetni senat: *"To je mogoče na ta način, kakor je uveden v Srbiji, kjer senat brez vednosti in soglasja ministra za prosveto ne more ničesar definitivno ukreniti."* Ker v Sloveniji odnos še ni bil tako na strani ministra, so šolski komisiji pri CK KPS naročili, *"da vestno preštudira problem univerze v Ljubljani."* Radovan Zogović, eden najpomembnejših jugoslovanskih ždanovcev, pa je dodal, *"da Partija v Sloveniji temu vprašanju ni posvetila dovolj pozornosti in da se v Sloveniji opaža sploh neko sramežljivo nastopanje Partije v vseh vprašanjih javnega življenja, tudi v šolskih in kulturnih vprašanjih."* Po njegovem mnenju bi bilo *"treba v Sloveniji bolj trdno postaviti avtoriteto Partije."*[22]

Na omenjeno pobudo se slovenski del Partije ni odzval s pobudo za novo, še širšo čistko, temveč za večjo pazljivost pri izbiranju naslednikov tedanjih profesorjev. Šolska komisija pri CK KPS je namreč 18. decembra 1945 sklenila, da morajo na univerzo *"spraviti čim več partijcev kot privatne docente, docente in asistente."*[23]

Toda tudi tega v naslednjih letih ni mogla koreniteje uveljavljati, kajti prosvetna oblast je s prepovedjo polaganja doktoratov zavrla šolanje mlajše generacije znanstvenikov. Junija 1947 je predsednik zveznega komiteja za šolstvo in znanost Boris Ziherl iz Beograda sporočil, da po njihovih informacijah v Ljubljani še vedno dosegajo znanstvene nazive po predpisih, izboru tem in načinu

[19] *ZAMU, Rektorat IV-246, Odlok, 10.8.1945.*

[20] *M. Tišler: Prof. Marius Rebek 1889-1982. Vestnik Slovenskega kemijskega društva, 1982.*

[21] *Arhiv Republike Slovenije (ARS), Fond ministrstva za prosveto LRS (MP LRS), š. 8, Odsek za visoke šole in znanstvene ustanove.*

[22] *ARS, Fond centralnega komiteja ZKS III (CK ZKS III), š. 25, Poročilo o seji šolske komisije pri CK KPJ, 21.-22.11.1945.*

[23] *ARS, CK ZKS III, š. 25, Sklepi seje Šolske komisije pri CK KPS, 18.12.1945.*

izpred vojne. To so ocenili kot neprimerno in zapovedali, da v Ljubljani prekinejo takšno prakso in se tudi pri tem zgledujejo pri srbski praksi. Direktivo je ministrstvo za prosveto v Sloveniji takoj upoštevalo in razen v izjemnih slučajih prekinilo polaganje doktorskih izpitov.[24]

Posledica je bil velik padec števila obranjenih doktoratov na ljubljanski univerzi od leta 1947 do sprejetja novega zakona o doktoratu znanosti iz junija 1955. V tem času je bilo obranjenih manj doktoratov znanosti kot pa samo v letu 1956, prvem po uveljavitvi novega zakona, ki je sprostil doseganje najvišjega znanstvenega naziva.[25] Odpuščanje profesorjev na eni in zaviranje dotoka mlajših kadrov na drugi strani je vodil v hitro višanje povprečne starosti univerzitetnih profesorjev in neustrezno kadrovsko sestavo posameznih fakultet, saj je bilo nasproti rednim in izrednim profesorjem sorazmerno malo docentov in asistentov.

ODPUŠČANJE PROFESORJEV V LETIH 1946 - 1954

Do sprejetja nove univerzitetne zakonodaje iz srede petdesetih let je bila univerza pod stalnim pritiskom tako prosvetnih oblasti kot komunistov znotraj univerze, toda pri napredovanjih in namestitvah profesorjev, ki so že bili na fakultetah, je univerza deloma še ohranila avtonomno vlogo. V primerih, ko je bilo potrebno za personalna vprašanja glasovati o posamezniku, so imeli profesorji v univerzitetnem senatu še vedno dovolj glasov, da so običajno zagotovili premoč svojih stališč.

Ob posameznih volitvah profesorjev je znotraj univerzitetnih organov že prišlo do nesoglasij zaradi političnih karakteristik posameznika. Leta 1946 je bila npr. prvič omenjena spornost izvolitve dr. Josipa Žontarja. Dekan Gospodarske fakultete, pred vojno pomemben slovenski komunist dr. Dragotin Gustinčič, je avgusta 1946 nasprotoval predlogu dekanata Juridične fakultete o izvolitvi Žontarja za univerzitetnega docenta, češ da *"on ne bo glasoval za sprejem predloga z ozirom na to, ker je bil kandidat od Nemcev postavljen v službo, češ da so Nemci za vsakogar, ki so ga nastavili, vedeli, zakaj so ga nastavili."* Toda kljub temu je univerzitetni svet glasoval za Žontarjevo izvolitev za docenta *"z vseni glasovi proti enemu"*.[26] Ob sorodnih pripombah, ki jih je prav tako najpogosteje izrekal Dragotin Gustinčič, je senat 21. decembra 1946 sklenil, naj za vnaprej velja *"načelo, da morajo biti vsi predlogi za nove postavitve opremljeni z mnenjem OF ustanov na univerzi predno se predložé v razpravo univerzitetnemu senatu."*[27] Iz doslej izbrskanih podatkov ni razvidno, da bi bil pri volitvah kdorkoli zavrnjen zaradi negativnega stališča odbora OF. Bolj verjetno je, da se je pisanje političnih karakteristik izrodilo v čisti formalizem.

Sredstvo pritiska na univerzitetne oblasti so bile, enako kot leta 1943 po nastopu Rupnikove pokrajinske uprave, tudi študentske in mladinske organizacije, ki so kritizirale pedagoško osebje, ker uči mladino na "neznanstveni" podlagi, brez upoštevanja duha novega časa. Predsednik Ljudske študentske mladine (LŠM) Milan Grašek je npr. kot gost na seji univerzitetnega senata 18. marca 1947 vodstvu univerze svetoval, naj poskrbi za režimu bolj naklonjeno usmeritev univerze: *"Na juridični in filozofski fakulteti morajo študenti poslušati neznanstvena predavanja, ki niso v skladu z novim družbenim stanjem in potrebami naše države. LŠM nikakor nima namena vtikati se v personalne zadeve univerze in se zaveda, da je to stvar rektorata in prosvetnega ministrstva, toda organizacija LŠM kot politična organizacija ne more statično od strani opazovati in registritrati pojave, ampak ima pravico in dolžnost na take pojave reagirati. Želimo, da bodo z naših fakultet prihajali strokovnjaki s pravilnim gledanjem na družbene pojave na razvoj gospodarstva in na vse, kar se dogaja."*[28]

Za velik del političnih obračunov z univerzitetnimi profesorji v drugi polovici štiridesetih let je značilno, da je potekal v političnih sferah, na sodišču, v taboriščih za družbeno koristno delo ipd. Univerzitetna oblast je nato posledično zgolj ugotovila in zabeležila, da je profesorju po zakonodaji že s samo sodbo prenehala služba. Rektor dr. Anton Melik je tako npr. junija 1948 sporočil: *"Iz naše srede sta bila med onimi, ki jih je ljudska oblast obtožila in obsodila, tudi izredni profesor Mirko Košir in docent ing. Boris Kranjc. Njuna dejanja so bila obsojena kot zločin. Naša univerza je po sindikalni organizaciji izrekla energično in jasno svoje mnenje, zato ni k temu kaj dodati. Meritorno sta po zakonu z obsodbo prenehala biti člana profesorskega kolegija."*[29]

Odločbe za odstranitev iz službe na Univerzi so torej podpisovali ministri, ko so od notranje uprave dobili sporočilo, da je bila omenjenemu odvzeta svoboda, vodstvo univerze pa je tovrstne zadeve lahko zgolj registriralo in ugotovilo, da je *"prenehala služba po samem zakonu"*. Takšne odločbe so bile izdane za obsojence v t.i. političnih sodnih procesih in večletnim zapornikom v komunističnih zaporih. Skorajda na vsakem pomembnejšem političnem sodnem procesu je bila za kakšnega profesorja osiromašena tudi ljubljanska univerza.

[24] *ARS, Predsedstvo vlade LRS (PV LRS), š. 21, Pov. 111-47.*

[25] *Primerjaj: Jože Kokole: Bibliografija doktorskih disertacij Univerze in drugih visokošolskih in znanstvenih ustanov v Ljubljani 1920-1968. Ljubljana 1969, str. 170-174.*

[26] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Zapisnik izredne seje univezitetnega senata, 26.8.1946.*

[27] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Zapisnik izredne seje univerzitetnega senata, 21.12.1946.*

[28] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Zapisnik redne seje univerzitetnega senata, 18.3.1947.*

[29] *ZAMU, Zapisniki, knj. 8, Zapisnik redne seje univerzitetnega senata, 22.6.1948.*

Na t.i. Nagodetovem procesu sta bila obsojena:

Dr. Boris Furlan, od 1940 redni profesor Juridične fakultete.

Ing. Leon Kavčnik, od 1946 redni profesor na Tehniški fakulteti.

Furlan je že leta 1941 zapustil Jugoslavijo, se v ZDA zavzemal za premirje med sovražnima slovenskima političnima taboroma, postal leta 1944 minister v Šubašićevi kraljevi vladi in se v zadnjem letu vojne vrnil na osvobojeno ozemlje in se pridružil Osvobodilni fronti. Po vojni je še vedno vzdrževal tesne stike s predstavniki zahodnih držav. Kavčnik je bil med vojno član skupine Stara Pravda, ki je avgusta 1941 vstopila v OF, a so jo zaradi priznavanja Draže Mihailovića kot zakonitega zastopnika begunske vlade v Jugoslaviji že januarja 1942 iz OF izključili. Po vojni je bil leta 1945 med tistimi, ki so vzdrževali stike z opozicijskimi voditelji Milanom Grolom, Dragoljubom Jovanovićem, dr. Jurajom Šutejem in med tistimi, ki so skušali tudi v Ljubljani organizirati opozicijo. Furlan in Kavčnik sta sodila v t.i. Nagodetov krog, oba sta tudi obiskovala angleškega konzula v Ljubljani. V obračunu z opozicijo, ki jo je komunistična oblast označila za izrazito špijonažo, sta bila kot sodelavca prvoobtoženega Črtomirja Nagodeta aretirana maja 1947 in bila obsojena na t.i. Nagodetovem procesu, ki je potekal julija in avgusta 1947. Furlan je bil sprva obsojen na smrt (že drugič!), a kasneje pomiloščen na 20 let zapora, Kavčnik pa na 16 let zapora, oba pa tudi na izgubo celotnega premoženja.[30]

Sodba je Furlana in Kavčnika bremenila poskusov nasilnega rušenja obstoječe državne ureditve, pisanja poročil za tuje obveščevalne službe, tožilec in mediji pa so jih označevali kot zločinsko skupino. Kavčniku so očitali vzdrževanje stikov z opozicijskimi voditelji v Beogradu in Zagrebu, njegova služba pa je bila omenjena le s tem, da naj bi *"izrabljal študijske ekskurzije slušateljev tehnične fakultete po naših industrijskih centrih, zato, da je zbiral gospodarsko važne podatke"*. Furlan pa naj bi povezoval različne člane skupine in posredoval pri pisanju in pošiljanju sporočil.[31] Izrazito politična sodba je vsebovala tudi očitke, ki celo po tedanji strogi zakonodaji niso bila kazniva dejanja, celoten proces pa je stal na zelo krhkih pravnih temeljih.

Iste značilnosti veljajo tudi za t.i. dachauske procese. Tudi na teh sta na zatožni klopi sedela dva profesorja ljubljanske univerze in sicer:

Dr. ing. Boris Kranjc, od 1946 docent na kemijskem oddelku Tehniške fakultete.

Mirko (tudi Miroslav) Košir, od 1946 izredni profesor na Tehniški fakulteti, od 1946 honorarni predavatelj za družbene vede na Gospodarski fakulteti in na Akademiji upodabljajočih umetnosti.

Oba sta bila že predvojna komunista, ki sta del vojne preživela v koncentracijskem taborišču Dachau. Razlika je bila le v tem, da je bil Košir najprej v partizanih in pričakal konec vojne v taborišču, Kranjc pa je bil najprej v taborišču in bil ob koncu vojne v partizanskih vrstah. Po sovjetskem vzoru je začela UDV zaradi suma delovanja za gestapo v taboriščih jeseni 1946 zasliševati bivše taboriščnike, preiskava pa se je v naslednjih letih razširila na širok krog bivših zapornikov v nemških taboriščih. Kranjc je bil aretiran oktobra 1947, Košir pa aprila 1948. Oba sta bila obsojena na procesu, ki je potekal pred vojaškim sodiščem v Ljubljani od 20. do 26. aprila 1948. Kranjc je bil obsojen na smrt in usmrčen naslednji mesec, Košir pa je bil obsojen na 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom. Kazen je prestajal na Golem otoku, kjer je marca 1951 zaradi obupnih življenjskih pogojev umrl.[32]

Kranjc je bil obtožen, da je v nemških zaporih podpisal izjavo o sodelovanju z gestapom, da naj bi se po vojni kot bivši gestapovski agent namerno vrinil na vplivno mesto, da bi imel dostop do tajnih podatkov o gospodarstvu in da naj bi se po vojni znova prostovoljno vključil v tujo obveščevalno službo (katera naj bi bila, ni bilo omenjeno). Koširju so očitali, da naj bi dezertiral iz partizanov, prostovoljno podpisal izjavo o sodelovanju z gestapom in po vojni dal lažno izjavo o delu v taborišču, da bi se vrinil na odgovorna mesta.[33] Dachauski procesi so bili najbolj tipičen primer stalinističnih procesov na Slovenskem, kjer so izmišljene obtožbe, polne nesmislov, dokazovali z izjavami in priznanji obtožencev, ki so jih izsilili tudi z mučenjem.

Za razliko od prejšnjih političnih zapornikov, t.i. informbirojevci niso bili vselej obsojeni pred sodišči, saj so jih lahko na daljšo zaporno kazen poslali kar organi izvršilne veje oblasti. Z informbirojevci je oblast po izbruhu spora med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo označevala tiste ljudi, ki so bili po njenem mnenju rusofili in so podpirali politiko Stalina in Sovjetske zveze. Med temi je bilo zlasti veliko intelektualcev. Gibalo obračuna z

[30] *Ljubo Sirc: Med Hitlerjem in Titom. Ljubljana 1992; ARS, Arhiv Ministrstva za notranje zadeve (A MNZ), Nagodetov proces.*

[31] *Sirc, nav. delo, str. 477-479.*

[32] *Obširneje glej: Dachauski procesi (raziskovalno poročilo z dokumenti). Ljubljana 1990.*

[33] *Prav tam, str. 174 in 178.*

informbirojevci je bil strah oblasti, da bi ob morebitni vojaški invaziji sil Sovjetske zveze in satelitov ti ljudje postali peta kolona v Jugoslaviji. Šlo je za iskanje simpatizerjev Sovjetske zveze, ki so v Stalinu videli prvega in edinega voditelja komunističnega sveta in ki niso bili kar čez noč pripravljeni spremeniti stališča, v katerega so jih nekaj let prepričevali isti jugoslovanski voditelji in mediji, ki so jih po novem obsojali. Vodstvo Komunistične partije je čiščenje partijskih vrst izkoristilo tudi za dokončni obračun s posameznimi starejšimi voditelji strankarskih vrst iz časov pred letom 1937, ko je vodstvo KPJ prevzel Josip Broz. Ti komunisti so se po letu 1945 počutili odrinjene na stranski tir in so bili zato še posebej kritični do režima, ki po njihovem mnenju ni nadaljeval po poti, za katero so se borili pred desetletji.

Med petimi profesorji Univerze v Ljubljani, ki so bili uvrščeni na seznam informbirojevcev, je bil prvi aretiran

Ing. Dragotin Gustinčič, od aprila 1946 do januarja 1948 redni profesor na Gospodarski fakulteti.

Gustinčič je bil star predvojni komunist, ki se je iz Sovjetske zveze vrnil v Jugoslavijo po osvoboditvi Beograda. Verujoč v moč kritike in samokritike kot metode strankarskega dela je poleg izrečenih zapisal kritike povojnega družbenega sistema tudi v nekaj pismih, naslovljenih na vodilne politike. Zaradi obsežnega pisma, poslanega 31. maja 1947 Edvardu Kardelju, je bil 27. avgusta 1947 zaslišan pred partijsko komisijo v Beogradu.[34] Na koncu zaslišanja mu je komisija naročila, *"naj se vrne v Ljubljano, naj je ne zapušča in naj ne opravlja nikakršno javno delo do zaključka partijske preiskave"*.

"To pomeni, da ne smem delati na univerzi?", je vprašal Gustinčič.

"Da, nikakršno javno delo. Vprašanje Vaše menjave na Univerzi bo rešila slovenska vlada", se je glasil odgovor za Gustinčičev primer zadolžene komisije CK KPJ.[35]

Po koncu preiskave so vodstvu slovenske partije 1. oktobra 1947 sporočili, da je bil Gustinčič izključen iz Komunistične partije. Ob koncu zimskega semestra 1947/48 je moral zapustiti profesorsko mesto. Ker so se navedbe v Gustinčičevih pismih, ki so bile osnova za obračun z njim, deloma pokrivale s kritikami iz resolucije Informbiroja na račun Jugoslavije, so ga naslednje leto uvrstili na seznam informbirojevcev in ga 18. aprila 1948 aretirali. V zaporu je bil do 7. aprila 1951.

Na Slovenskem se približno dve tretjini informbirojevcev ni soočilo s sodniki in sodišči, temveč so bili na prestajanje t.im. družbeno koristnega dela (DKD) poslani zgolj z odločbo upravnih organov, ki so v nasprotju z načeli pravne države in delitve na tri veje oblasti dobili tudi določene sodne pristojnosti. To velja tudi za Gustinčiča in profesorje ljubljanske univerze, ki so bili aretirani v glavnem valu policijske hajke proti informbirojevcem v začetku leta 1949. Nihče izmed njih ni bil obsojen na sodišču, kljub temu pa so na lastni koži občutili torturo najhujšega jugoslovanskega koncentracijskega taborišča na Golem otoku.

Politbiro Komunistične partije Slovenije je o informbirojevcih razpravljal 13. januarja 1949. Kot najnevarnejšo skupino je ocenil partijsko celico na Univerzi in sklenil, da jo je treba razbiti.[36] Na sejah najvišjih partijskih organov so bili izrecno omenjeni Kobe, Svetek in bratje Logar, od katerih je bil tedaj univerzitetni profesor dr. Cene Logar. Pri obračunu z informbirojevci so vodilni politiki poudarjali zlasti "čistost" znotraj partijskih vrst, pri postopanju z aretiranimi pa niso od notranje uprave zahtevali nikakršne milosti.

Centralni komite Komunistične partije Slovenije je imenoval posebno komisijo, ki je vodila obračun s profesorji partijske organizacije na univerzi. Iz vrst Komunistične partije so bili januarja 1949 izključeni štirje tedanji profesorji:[37]

Dr. Cene Logar, od 1941 privatni docent in od 1947 izredni profesor na oddelku za filozofijo Filozofske fakultete.

Dr. Božo (tudi Božidar) Kobe, od 1946 privatni docent in od 1948 docent na Juridični fakulteti, honorarni predavatelj na Agronomski fakulteti.

Dr. Lev Svetek, od 1946 docent na Juridični fakulteti.

Dr. ing. Tibor Škerlak, od 1945 docent za fizikalno kemijo na Tehniški fakulteti.

Izključitev iz vrst politične stranke, ki ne bi v demokratičnem sistemu potegnila za seboj nikakršnih globljih posledic, je v Jugoslaviji leta 1949 pomenila skorajda isto kot sodba na sodišču. Poleg omenjene četverice je bil iz partijske celice izključen še dr. Tine Logar, ki je postal docent na univerzi slabo desetletje kasneje, oktobra 1958.

Februarja 1949, v manj kot mesecu dni po izključitvi iz Komunistične partije, so bili vsi omenjeni aretirani, v zaporu ali taborišču pa so bili različno dolgo. Najhuje med slovenskimi informbi-

[34] *Podrobneje glej v: ARS, A MNZ, dosje Dragotin Gustinčič.*

[35] *ARS, A MNZ, dosje Dragotin Gustinčič, list 367.*

[36] *Aleš Gabrič: Informbirojevstvo na Slovenskem. Prispevki za novejšo zgodovino, XXXIII, 1993, št. 1-2, str. 165-166.*

[37] *Borec, XLIII, 1991, št. 4-5-6, str. 327-328.*

rojevci se je godilo Cenetu Logarju.[38] Po mesecih, prebitih v preiskovalnem zaporu v Ljubljani, je bil poslan na DKD v podjetje Mermer kot se je uradno imenovalo koncentracijsko taborišče Goli otok. Ker se ni odrekel svojim prosovjetskim stališčem, je bil ves čas deležen najhujše oblike kazni, t.im. bojkota. Po izteku dveletne kazni so mu napisali novo odločbo za nadaljnji dve leti Golega otoka.[39] Izpuščen je bil 18. novembra 1953.

Šesti izmed profesorjev ljubljanskih fakultet, ki je bil na seznamu informbirojevcev, bil zaprt in zaradi tega izgubil profesorsko mesto, je bil

Milan Cunder, od 1945 docent, od 1947 izredni profesor na Medicinski fakulteti.

Predpostavljenim v Komunistični partiji se je zameril že pred informbirojevskim sporom in je bil zaradi netovariških odnosov in kritiziranj funkcionarjev oktobra 1947 kaznovan s strogim ukorom pred izključitvijo. Septembra 1948 je ob izjasnjevanju partijcev o resoluciji informbiroja in izpolnjevanju pole z osebnimi podatki sekretarki partijske celice zabrusil, da *"ne bo izpolnil pole z osebnimi podatki in da se ne bo več udeleževal partijskih sestankov, ker se strinja s kritiko Informbiroja"*. Cundra so nato poklicali na sejo partijske celice, da bi pojasnili zadevo, a se vabilu ni odzval. Namesto tega je pisno izjavil, da izstopa iz Komunistične partije, temu pa je sledila izključitev iz stranke.[40] Aretiran je bil na božič 1948 in izpuščen natanko čez tri leta. Edvard Kocbek je v dnevnik zabeležil, da naj bi Cunder *"strastno govoril v korist Kominforma"*, možno pa je, da se je policijska preiskava osredotočila nanj tudi zaradi brata oficirja, ki je skušal pobegniti prek meje in naj bi pri tem izgubil življenje.[41]

V manj kot dveh letih, v letih hudega terorja državne oblasti 1947-1949, je ljubljanska univerza izgubila od približno 160-ih profesorjev (rednih, izrednih in docentov) kar 10 pedagoških delavcev. Z drugimi besedami rečeno, za zapahi je bil približno vsak šestnajsti profesor, kar je bistveno več kot je bil v teh letih delež aretiranih in kaznovanih Slovencev. Kar dve fakulteti sta ob tem ostali brez dekana (Juridična brez Furlana, Gospodarska brez Gustinčiča) oziroma sta morali po političnih akcijah oblasti na hitro izbrati novega.

Manj od odpuščenih iz univerzitetne službe zaradi politične sodbe in prestajanja dolgotrajnih zapornih kazni je bilo v teh letih spornih profesorjev zgolj zaradi t.im. negativne politične karakteristike, ki za seboj ni potegnila kazenskih sankcij v obliki pripora ali sodnega procesa. Ker so volitve profesorjev, ki so že bili v službi na univerzi, še vedno potekale v krogu avtonomnih univerzitetnih organov, je imela oblast manjše možnosti vplivanja na rezultate volitev v profesorske nazive. Večja pa je bila njena vloga v primerih, ko je šlo za nova imenovanja ali premestitve iz enega na drug znanstveni zavod, saj je bilo pri tem poleg volitve v univerzitetnih organih potrebno še soglasje pristojnega ministrstva. Po doslej znanih podatkih sta bila ob prelomu štiridesetih v petdeseta leta zavrnjeni nastavitvi za dva profesorja, ki sta jih fakulteti predlagali kot nova možna sodelavca.

Dr. Karla Pivka je Filozofska fakulteta predlagala za predavatelja za nemški jezik in književnost. Toda očitek univerzitetnega sekretarja Trampuža, da *"kandidata pozna dobro že pred II. vojno kot izrazitega nacista in hitlerjanca, da je kakor se spominja, kot tak dobil nemško štipendijo za nadaljnjo specializacijo"*, je stvar zapletla. Zahtevali so natančno moralno-politično oceno Pivkove osebnosti, pripombe dekana fakultete dr. Antona Slodnjaka, da je dr. Pivk zelo angažiran pri slovenskih prireditvah v Avstriji, pa niso zalegle. Prodekan dr. Milan Grošelj pa je dodal, da so ob teh govoricah že pred letom zaprosili pristojni vladni organ za mnenje, ki pa ga kljub številnim urgencam še niso dobili. Po diskusiji je univerzitetni svet odložil sklepanje o namestitvi dr. Pivka, da se lahko dekan Filozofske fakultete *"o tej zadevi pogovori ponovno z ministrom tov. Ziherlom"*.[42] Ker o tem predlogu kasneje niso več razpravljali, lahko sklepamo, da iz ministrstva univerza ni dobila soglasja za omenjeno namestitev.

Decembra 1951 je Prirodoslovno-matematična fakulteta predlagala v izvolitev za izrednega profesorja botanike dr. Maksa Wraberja, ki je kot honorarni predavatelj pred leti že deloval na univerzi. Od maja 1945 do maja 1946 je bil v zaporu, a je bil na sodišču oproščen obtožb.[43] Zamere, zaradi katerih je bil zaprt, so ostale, v začetku petdesetih pa jih je obudil zgodovinar Franček Saje v knjigi Belogardizem, v kateri je bil pojasnjen "uradni" pogled na vojne politične nasprotnike povojnih oblasti. V tem delu je Wraber naštet med Ehrlichovimi stražarji.[44] Te pa so tedanji politični veljaki šteli za zagrizene nasprotnike OF.

Na seji univerzitetnega sveta 28. decembra 1951 so obravnavali tudi predlog za izvolitev Wraberja v izrednega profesorja, ki pa ji je nasprotoval dekan Agronomske in gozdarske fakultete dipl. ing. Vinko Sadar in izrekel pomislek, da *"objektivno dognane okolnosti o svetovno-nazorski in politični usmerjenosti dr. Wrabra vzbujajo dvom, da bi bilo primerno poveriti mu v vzgojo akademski naraščaj"*. Pri tem se je skliceval na navedbe iz Sajetovega dela. Po daljši razpravi je univerzitetni senat odložil glasovanje o imenovanju dr. Wraberja, dokler ne bodo v dogovoru s Svetom za prosveto in kulturo LR Slovenije pojasnjeni moralno-politični zadržki na njegov račun.[45] Iz ministrstva pa očitno ni bilo ustreznega odmeva, saj se univerzitetni svet k Wraberjevem primeru na naslednjih sejah ni več vračal.

[38] *Božidar Jezernik: Non cogito ergo sum. Borec, 1994, št. 533-534. Na koncu dela je "osnutek seznama oseb, ki jim je bila odvzeta prostost s Slovenije zaradi informbiroja" (str. 191-199) z navedbo datumov aretacije in odpusta iz zapora.*

[39] *Več glej: Cene Logar: Goli otok. Borec, XLIII, 1991, št. 4-5-6, str. 265-335; ARS, A MNZ, Dosje Cene Logar.*

[40] *ARS, CK ZKS, članski dokumenti, Milan Cunder.*

[41] *Edvard Kocbek: Dnevnik 1948. Ljubljana 1995, str. 204.*

[42] *ZAMU, Zapisniki, knj. 10, Zapisnik redne seje univerzitetnega sveta, 16. in 18.10.1951, str. 136-137.*

[43] *Pisna izjava dr. Tone Wraber, 13.2.1999.*

[44] *Franček Saje: Belogardizem. Ljubljana 1951, str. 171.*

Dr. Maks Wraber, od 1941 do 1945 honorarni predavatelj za botaniko na Tehniški fakulteti.

V začetku petdesetih let je bila političnih pritiskov deležna predvsem Pravna fakulteta. Za razliko od konca štiridesetih let v začetku petdesetih pritiski na posamezne profesorje niso bili več spremljevalci ostrejših političnih obračunavanj ali propagandnih kampanj proti namišljenim političnim sovražnikom. Stvari so se začele odvijati tudi brez večjega pompa, kar je bilo na Pravni fakulteti vidno poleti 1952, ko je Svet za prosveto in kulturo LR Slovenije brez posebne obrazložitve odpustil četverico profesorjev Pravne fakultete. Na seji univerzitetnega sveta 20. junija 1952 je rektor dr. Gorazd Kušej suhoparno sporočil, *"da je Svet za prosveto in kulturo V LRS razrešil službenih dolžnosti profesorje pravne fakultete prof. dr. Polca, prof. dr. Pitamica in prof. dr. Ogrisa. Nadalje je Svet za prosveto in kulturo razrešil tudi asistenta iste fakultete Režka Boruta."*[46]

Dr. Janko Polec, od 1920 honorarni predavatelj in od 1925 redni profesor na Pravni fakulteti.

Dr. Leonid (tudi Leonidas) Pitamic, od 1919 do 1929 in od 1938 redni profesor na Pravni fakulteti.

Dr. Albin Ogris, od 1927 docent, od 1929 izredni profesor in od 1933 redni profesor na Pravni fakulteti.

Borut Režek, od 1951 asistent na Pravni fakulteti.

Pri prvih treh je potrebno poudariti, da so že presegli starostno mejo za upokojitev in so bili redno upokojeni, vendar ne po lastni volji ali prošnji. Če bi šlo za upokojevanje po željah profesorjev in fakultete, tega niti ne bi bilo potrebno obravnavati na seji univerzitetnega sveta. Polec npr. zadnja leta sploh ni predaval, deloma zaradi bolezni, motila ga je že naglušnost, sam pa se je hotel bolj posvetiti povsem znanstvenemu delu. Toda da ni sam zaprosil za upokojitev pove že podatek, da je začel administrativne zadeve z odmero pokojnine urejati šele mesec dni po tem, ko je prejel ministrov odlok o upokojitvi.[47]

Od omenjene četverice so bile znane predvsem politične zamere na račun Leonida Pitamica. Poleg političnih in pravnih nazorov, ki so bili diametralno nasprotni prepričanjem vodilnih komunistov, sta ga "bremenila" še dva konkretna dogodka. Toda prvi je slonel na napačnih podatkih, da je bil kot notranji minister (kar takrat ni bil!) odgovoren za krvavi obračun s stavkajočimi delavci v splošni stavki maja 1920. Potrditev suma za drugo politično zamero je policija našla v preiskavah za t.i. Nagodetov proces. V enem od kronskih dokazov na procesu, dnevniku Črtomirja Nagodeta, je ob datumu 2. maja 1945 zapisano, *"da bo Pitamic novi oblastnik"*.[48] Pitamic naj bi namreč (po govoricah) pristal, da bi na zasedanju Narodnega odbora na Taboru v Ljubljani 3. maja 1945 prevzel eno od vodilnih mest v organu, ki se je kot nasprotnik OF zavzemal za prevzem oblasti po odhodu nemškega okupatorja ob koncu vojne iz Slovenije. Pitamic sam pa se o kandidaturi ni dokončno izrekel in ga ni bilo na zasedanju.

Pri vsem skupaj je presenetljivo, da je bil trem starostno upokojenim profesorjem dodan še mlad asistent. Za nameček je bila Režku v začetku leta 1953 razveljavljena odpoved službe, druga in dokončna odločba o prenehanju pa je veljala od 28. februarja 1953.[49]

Da se Režek in pristojno ministrstvo, ki je izdalo odločbo, nista razšla v prijateljskem duhu, je vidno iz Režkove pritožbe na odpust iz službe avgusta 1952. V njem navaja številne proceduralne napake ob izdaji odločbe, ki jo je moral celo vrniti, da so mu izdali novo. V prvotni je, navedeno po Režkovi pritožbi, pisalo: *"Tov. Režek Borutu se odpoveduje služba, ker nima kvalifikacije za vzgojo mladine na najvišji vzgojni ustanovi, kar je zlasti razvidno iz njegovega zadržanja med okupacijo."* Na drugi odločbi so ta vzrok sicer izpustili, Režek pa je kot formalno nesprejemljivo navedel dejstvo, da odločba sploh ni imela utemeljitve odpovedi. Z navajanjem zakonodaje je navedel še več napak pristojnih organov,[50] ki so bile očitno upravičene, saj je moralo ministrstvo "ponoviti" odpuščanje asistenta iz službe.

[45] *ZAMU, Zapisniki, knj. 10, Zapisnik redne seje univerzitetnega sveta, 28.12.1951.*

[46] *ZAMU, Zapisniki, knj. 10, Zapisnik redne seje univerzitetnega sveta, 20.6.1952.*

[47] *ZAMU, Rektorat, IV-49, o.m. Janko Polec.*

[48] *ARS, A MNZ, Nagodetov proces, Nagodetov dnevnik, str. 173.*

[49] *ZAMU, Zapisniki, knj. 10, Zapisnik redne seje univerzitetnega sveta, 24.1.1953 in Zapisnik redne seje univerzitetnega sveta, 4.3.1953.*

[50] *ZAMU, Rektorat, IV-54, mapa Režek Borut, Pritožba B. Režka, 18.8.1952.*

Naslednji profesor, ki je moral zapustiti Pravno fakulteto, je bil honorarni predavatelj, tedaj redno zaposlen kot znanstveni sodelavec na Ekonomski fakulteti, dr. Josip Žontar. Očitki na njegov odnos do političnih razmer v preteklosti so bile najbolj jasno zapisane v nepodpisanem članku "O kranjskem denunciantu", ki ga je 13. julija 1952 objavilo glasilo OF Slovenije Slovenski poročevalec. Bil je uvod v odrivanje Žontarja od fakultetnega dela. Pisec članka mu je očital "klerikalizem", ga obsojal, češ da ob začetku prve svetovne vojne ni bil naklonjen ideji političnega združevanja južnih Slovanov in da leta 1941 ni imel pravilnega odnosa do nemškega okupatorja, saj je sprejel ponujeno službeno mesto pri zaščiti arhivov, bibliotek in muzejev. Da je ob opravljanju dela uspel rešiti precej slovenske kulturne dediščine, so Žontarjevi kritiki kar pozabljali.[51]

O ostrem napadu na univerzitetnega profesorja je na naslednji seji razpravljal tudi univerzitetni svet, ki je menil, da članek sam po sebi ne daje povoda za disciplinski postopek, da pa gre *"za moralno-politično oceno dr. Žontarja, ki jo je potrebno razčistiti z ozirom na njegovo nadaljnje delo na Univerzi"*. Ker je bil Žontar tedaj znanstveni sodelavec Ekonomske fakultete, je bila ta zadolžena, naj razišče primer in pripravi konkreten predlog o bodočem Žontarjevem delu.[52] Ekonomska fakulteta je pohitela in kar sama odpovedala službo svojemu znanstvenemu sodelavcu, a je Žontarja v zaščito vzel univerzitetni senat, ki je menil, da je tak postopek formalno nepravilen, saj ni imel možnosti razpravljati o tem primeru. Univerzitetni svet je zato ustavil postopek odpovedi službe in sklenil, da je potrebno imenovati komisijo, ki bo raziskala upravičenost očitkov na Žontarjev račun.[53] Komisija, sestavljena iz pravnikov in zgodovinarjev, je sestavila obsežen elaborat, v katerem je ovrgla očitke na Žontarjev račun.[54]

Žontar sicer ni smel več predavati, toda obramba stanovskih kolegov je zalegla vsaj v toliko, da mu je bilo še naprej omogočeno opravljati raziskovalno delo in je torej obdržal izobrazbi primerno službo. Tudi v kasnejših letih se je še dogajalo, da je bila kateremu od profesorjev prepovedano pedagoško delo, ker naj ne bi bil primeren za vzgojitelja generacij bodočih intelektualcev, da pa je lahko opravljal raziskovalno dejavnost, kar ne bi neposredno kvarno vplivalo na mladino.

Postopek razrešitve službe je bil ustavljen, o razrešitvi pa naj bi sklepali šele po tem, *"ko bodo tov. rektor, kakor tudi fakulteta dobili od SPK zagotovilo, da bo tov. dr. Žontar dobil drugje primerno zaposlitev"*.[55] Kljub temu je Pravna fakulteta v kratkem času izgubila še petega pedagoškega delavca.

Dr. Josip Žontar, od 1941 privatni docent, od 1950 honorarni predavatelj na Pravni fakulteti.

Poletje leta 1952 je prineslo še eno veliko spremembo v ljubljanskem visokem šolstvu, ki je bil posledica hudo zaostrenih odnosov med Jugoslavijo in Vatikanom. Vprašanje vloge Teološke fakultete v univerzi je bilo aktualno vse od prihoda komunistov na oblast in ločevanja države in cerkve kot so si jo zamišljali tedanji oblastniki. Že novembra 1946 je bila vsaj na papirju Teološka fakulteta izključena iz univerze in sledeč tej odločbi je isto zapisano tudi v univerzitetni zakonodaji iz leta 1949. Kljub temu je ta še naprej tesno sodelovala z univerzo in njenimi vodilnimi organi in bila (neuradno) še nadalje enakopravni del ljubljanskega visokega šolstva. Marca 1952 so na Svetu za prosveto in kulturo LR Slovenije napisali odločbo, naj se 31. junija (torej na datum, ki ga na koledarjih ni!) opravijo vse formalnosti v zvezi z izključitvijo Teološke fakultete iz univerze. Čeprav je že na odločbi iz leta 1946 pisalo, naj se osebje, ki nima pogojev za upokojitev ali ne bo ostalo na univerzi, odpusti iz državne službe, je bilo to dejansko opravljeno po študijskem letu 1951/52.[56]

Po tej odločitvi je Teološka fakulteta prenehala biti državna ustanova, profesorski zbor Teološke fakultete pa je izgubil status državnega uslužbenca. Teološka fakulteta je sicer še naprej dobivala proračunska sredstva, le da ta niso bila več iz postavk za visoko šolstvo, temveč so bila nakazana prek Verske komisije slovenske vlade. Profesorji niso bili več univerzitetni profesorji javne šole, temveč profesorji zasebne šole, ki je bila izločena iz državnega šolskega sistema.

Profesorski zbor Teološke fakultete v študijskem letu 1951/52, ki se mu je zaradi politične odločitve o izločitvi Teološke fakultete iz sklopa univerze spremenil uslužbenski status, so sestavljali:

Dr. Janez Fabijan, redni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. France Grivec, redni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Josip Jeraj, redni profesor na Teološki fakulteti.

[51] *Jože Žontar: Prelomna leta v očetovem življenju. V: Življenje in delo Josipa Žontarja, Ob stoletnici rojstva, Ljubljana-Kranj 1996, str. 7-14.*

[52] *ZAMU, Zapisniki, knj. 10, Zapisnik redne seje univerzitetnega sveta, 23.7.1952.*

[53] *ZAMU, Zapisniki, knj. 10, Zapisnik redne seje univerzitetnega sveta, 21.11.1952.*

[54] *AMSU, Rektorat, dok. 682/53.*

[55] *ZAMU, Zapisniki, knj. 10, Zapisnik 2. redne seje univerzitetnega sveta, 16. in 17.12.1953.*

[56] *E. Škulj: Teološka fakulteta. V: 75 let Univerze v Ljubljani 1919-1994. Ljubljana 1994, str. 96-98.*

Dr. Franc Lukman, redni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Vinko Močnik, redni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Matija Slavič, redni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Andrej Snoj, redni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Anton Trstenjak, redni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Stanko Cajnkar, izredni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Janez Janžekovič, izredni profesor na Teološki fakulteti.

Jože Lampret, izredni profesor na Teološki fakulteti.

Dr. Vilko Fajdiga, docent na Teološki fakulteti.

Dr. Jakob Aleksič, honorarni predavatelj na Teološki fakulteti.

Dr. med. France Debevec, honorarni predavatelj na Teološki fakulteti.

Dr. Josip Demšar, honorarni predavatelj na Teološki fakulteti.

Dr. Maks Miklavčič, honorarni predavatelj na Teološki fakulteti.

Dr. Janez Oražem, honorarni predavatelj na Teološki fakulteti.

Venčeslav Snoj, honorarni predavatelj na Teološki fakulteti.

Dr. Roman Tominec, honorarni predavatelj na Teološki fakulteti.

PO ZAKONODAJI IZ PETDESETIH LET

Sredina petdesetih let je bila v Jugoslaviji obeležena z zakonodajo, ki je povsem na novo definirala odnose na kulturnem področju. Skorajda desetletje po koncu vojne so vodilni komunistični ideologi pristopili k realizaciji ciljev kulturne politike, ki so jih deloma začrtali že ob prihodu na oblast, pa so jih zaradi primarnosti političnih in gospodarskih vprašanj odrivali na prihodnja leta.

Novosti, ki naj bi globoko zarezale v ustaljeno strukturo in delo na univerzah, je državno vodstvo najavilo leta 1953, prvi povojni splošni jugoslovanski zakon o univerzah pa je bil sprejet junija 1954. To je bil tudi začetek številnih preoblikovanj visokošolskega študija, združevanj, razdruževanj in preimenovanj fakultet. Tako kot v drugih univerzitetnih središčih po državi so tudi na ljubljanski univerzi z nejevoljo sprejeli novi zakon, toda pripombe s strani rektorja in profesorjev je šolska oblast namerno preslišala.[57]

Že pripombe univerzitetnega sveta na prve teze zakona o univerzah iz leta 1952 zgovorno pojasnjujejo stališča univerzitetnih profesorjev do novosti, zapisanih v določbah o ponovnih volitvah profesorjev in o kontroli javnosti. Čeprav so se razhajala tudi stališča posameznih profesorjev, so večinsko le prevladovali pomisleki na račun reelekcije, ki bi jo predvsem starejši profesorji *"občutili kot izraz nezaupanja njihovemu delu na Univerzi"*. Periodično obnavljanje izvolitve in postavitve, kakor so uradno poimenovali reelekcijo profesorjev, bi moralo biti del akademskih navad, toda v načrtovani obliki bi po mnenju profesorjev lahko zgrešila svoj namen. *"Načelno naj bo kontrola javnosti, vendar naj to kontrolo vršijo strokovno kvalificirane osebe, da ne bi prišlo do neprimernih in nekvalificiranih kritik, ki bi rušili avtoriteto univerzitetnih profesorjev,"* je menil univerzitetni svet in dodal, da morajo biti pravila reelekcije natančno določena, da ne bo polemik o tem, kdo je in kdo ni pristojen za ocenjevanje dela strokovnjakov.[58]

Večji del zahtev univerzitetnih profesorjev so oblasti "preslišale". Z novo zakonodajo je bilo tudi v visoko šolstvo vpeljano t.i. družbeno upravljanje. Vlogo dotlej avtonomnih univerzitetnih oblasti je prevzel novi univerzitetni svet, v katerem so bili poleg profesorjev še od oblastnih organov delegirani člani. Slednji so dobili v univerzitetnih in fakultetnih svetih glasovalno premoč, razmerja pa so se v nadaljnjih letih le še poslabševala v škodo avtonomnim univerzitetnim oblastem.

V prvem mandatu univerzitetnega in fakultetnih svetov v letih 1954-1956 je bila tako premoč zunanjih članov, ki jih je imenovala slovenska skupščina, minimalna, če pa prištejemo še viriliste (rektor, prorektor in na fakultetah dekani in prodekani), je bilo razmerje ponekod celo izenačeno. Zato je leta 1956 slovenska vlada z novimi odredbami zagotovila bolj krepko premoč zunanjih članov. Univerzitetni svet je tako tedaj sestavljalo 15 zunanjih in 9 notranjih članov, fakultetna sveta Pravno-ekonomske in Prirodoslovno-matematično-filozofske fakultete po 9 zunanjih in 4 notranje člane itd.[59]

[57] *Aleš Gabrič: Reforma visokega šolstva 1954-1961 ali kako uničiti ljubljansko Univerzo. V: Nova revija, XIII, 1994, št. 149, str. 105-120.*

[58] *ZAMU, Zapisniki, knj. 10, Zapisnik izredne seje univerzitetnega sveta, 23.7.1952.*

[59] *ARS, Izvršni svet - Kabinet predsednika Kraigherja, f. 11, 30/56.*

Načelo, da morajo imeti v vodstvenih organih univerze in fakultet večino zunanji člani, so se uveljavile tudi pri novih personalnih komisijah. Zunanji člani (in preko njih oblastni forumi, ki so jih delegirali) so tako dobili preglasovalno moč tudi v personalni politiki. V letih temeljitega preoblikovanja univerze in visokošolskega študija je prihajalo med zunanjimi in notranjimi člani svetov do ostrih nasprotovanj, pogosto pa so zunanji člani svoje stališče dosegli s preglasovanji profesorjev. Napete razmere so se vlekle tja do leta 1960, ko je bila visokošolska reforma v grobem zaključena, struktura univerze pa se je za dobro desetletje in pol le ustalila, kar je bilo v primerjavi s prejšnjimi pogostimi spremembami le korak k umirjanju razmer.

Da je šlo za izrazit politični pritisk na univerzo, da se podredi širšim "družbenim" potrebam, je ob načrtovanju prihodnjih korakov na seji izvršnega komiteja CK ZKS 14. maja 1957 jasno povedal tedanji predsednik slovenske vlade Boris Kraigher: *"V zvezi s tem pa nas čaka precejšnja borba z organi na univerzi, borba proti raznim intervencijam tudi iz drugih republik. To bo v nekem smislu politična akcija, ker se bomo s tem nekako vmešali v avtonomijo univerze - tu pa so ljudje zelo občutljivi."* Pri naštevanju zahtevanih novosti je Kraigher omenil tudi nova načela reelekcije, ki naj bi omogočala izločanje oblastem neprimernih oseb iz profesorske službe na univerzi. Po njegovih podatkih je prišlo po novih predpisih *"pod reelekcijo na vsej univerzi okrog 18 asistentov"*, dodal je, da *"pretežni del teh ljudi predstavlja aktivne sovražnike socializma"*, da pa se jih bo težko rešiti *"zaradi številnih intervencij itd. v njihovo korist"*.[60]

Toda z novimi predpisi je bila zasejana možnost za večanje vpliva politike na univerzi, temu pa so naslednja leta sledile številne afere. Na seji univerzitetnega sveta 16. januarja 1957 je predsednik personalne komisije ing. Pavle Žaucer, ki ga je v svet imenovala slovenska skupščina, poročal, da je *"komisija ugotovila, da v poročilih o izvolitvi kandidatov pogreša poleg strokovne ocene tudi poročilo o moralno-politični kvaliteti kandidatov, ki jih določila splošnega zakona o univerzah zahtevajo za vsakega učitelja. Komisija je prišla v razpravah do zaključka, da predlaga univ. svetu, da priporoči vsem fakultetam, naj pri fak. upravah konstituirajo posebne personalne komisije, ki bi skupno s personalnimi komisijami fakultetnih svetov poskrbele, da se za vse kandidate dobi tudi objektivna moralno-politična ocena, ki naj bo vključena v oceno."* Resnost tovrstnih zahtev so člani sveta pokazali že kar na isti seji, ko so odložili sklepanje o izvolitvi dr. ing. Miloša Marinčka za izrednega profesorja, *"ker so podatki o kandidatovem bivanju, delovanju in študiju med letom 1941 in 1945 pomanjkljivi."*[61]

Zahteve po moralno-politični oceni vsakega kandidata za izvolitev v profesorski naziv so sicer obstajale že prej, toda bolj kot načelo in ne kot zapisano pravilo. Leto 1957 lahko zatorej štejemo kot ostro zarezo v personalni politiki univerze, saj sta personalna komisija in univerzitetni svet v naslednjih letih zavrnila več kandidatov, kar z drugimi besedami rečeno pomeni, da sta jih izbrisala iz spiska univerzitetnih sodelavcev. Seznam profesorjev in še posebej asistentov se je začel po političnih merilih krčiti, saj nekateri posamezniki po mnenju političnega vrha niso izpolnjevali zahtevanih moralno-političnih meril in naj kot takšni ne bi bili primerni za vzgojitelja in pedagoškega delavca mladih v socialističnem družbenem sistemu.

Največ težav pri volitvah v nazive so imeli pedagoški kadri s Filozofske fakultete, saj je bil ta zaradi humanistične usmeritve in šolanja bodočega profesorskega kadra za osnovne in srednje šole deležen največje pozornosti politike. Tudi na nekaterih drugih fakultetah je prihajalo do posamičnih zavrnitev in odslovitev iz službe, toda težo političnega pritiska je ob koncu petdesetih let najbolj občutila Filozofska fakulteta. Tudi prvi dve zavrnitvi sta bili iz vrst asistentov tedaj še združene Prirodoslovno matematično filozofske fakultete.

Dr. Vladimir Kokole, od 1951 asistent na geografskem inštitutu Prirodoslovno-matematično-filozofske fakultete

France Bernik, od 1951 asistent v inštitutu za slovansko filologijo Prirodoslovno-matematično-filozofske fakultete

Asistenta filozofske fakultete sta pomladi 1957 prejela dopisa o odpovedi službenega razmerja, v obrazložitvi pa je bilo navedeno, da fakultetni svet ni potrdil ponovne izvolitve za univerzitetnega asistenta. Prizadeta sta se pritožila na višji forum, na univerzitetni senat in navedla, da nista zadovoljna z utemeljitvijo in prosita za ponovno obravnavo in odločbo s precizno utemeljitvijo in obrazložitvijo. Univerzitetni svet je njuni pritožbi obravnaval 27. junija 1957 in na kratko ugotovil, da *"se ne more vmešavati v sklepe fakultetnega sveta, ki je pristojen za potrditev take izvolitve"*.[62]

O pravih vzrokih in ozadju zavrnitve dveh asistentov ni bilo odprtih pogovorov. France Tomšič je kolegu s slavistike Antonu Slodnjaku, ko mu je aprila 1957 poročal o zapletih z izvolitvijo Bernika in ga prosil za pomoč, zapisal, da so pripombe na njegov račun *"samo pretveza"*.[63] Po zavrnitvi ponovne izvolitve se je Bernik zanimal za resnične vzroke odstranitve z univerze. Kot je sam navedel, je slišal, *"da so mi zamerili naslednje stvari: 1.) da sem se poročil s hčerko razlaščenega veletrgovca (...), 2.) da sem se poročil cerkveno (...) in 3.) da sem literaturo razlagal premalo sociološko."*[64] Za Kokoleta tovrstne zamere in podrobnejši vzroki za odpustitev niso znani.[65]

Glede na dejstvo, da sta tako kot ostali, izločeni v čistki ob koncu petdesetih let, kasneje naredila na svojem znanstvenem področju uspešni karieri, lahko odpadejo kakršnikoli strokovni zadržki ali pomisleki. Naslednji, za katerega prav tako veljajo izrečene misli, je bil

Dr. ing. Branko Kozina, od 1950 izredni profesor na oddelku za strojništvo Tehniške fakultete

Za Kozino je univerzitetni svet izrecno poudaril, da je *"odklonil ponovno izvolitev izrednega profesorja dr. ing. Branka Kozine iz moralno političnih razlogov, zaradi katerih tudi ni njegovo ponovno izvolitev priporočal pristojni svet tehniške fakultete"*.[66] Kakšni naj bi bili očitki na račun Kozine, je vsaj delno razvidno iz pritožbe, ki jo je po neuspeli kandidaturi marca 1958 naslovil neposredno na predsednika vlade Borisa Kraigherja. V tej je napisal, da ga je *"odklonitev moralno-politično hude ožigosala, kakor večino po osvoboditvi obsojenih resničnih krivcev, ki jim zakon omogoča rehabilitacijo"*. Zameram na račun "nepravilnega" odnosa do osvobodilnega boja, pa je odgovoril takole: *"Izjavljam, da me je vojna zajela tako daleč od doma in prijateljev, da z OF nisem mogel priti v stik, da pa osvobodilnemu gibanju tudi nisem škodoval."* Ker ni dobil odgovora, je Kozina čez dva meseca še enkrat v prijateljskem tonu pisal Kraigherju in ga prosil za pogovor, saj se je *"moja reelekcija tako zapletla, da si sami (člani fakultetnega vodstva, op.p.) menda ne morejo pomagati. Večina pa bi si oddahnila, če bi zvedela za Tvoje mnenje"*. Toda Kraigher je, kot si je zabeležil njegov šef kabineta, dopis *"vrnil brez pripomb"*.[67]

Poleg asistentov, docentov in izrednih profesorjev, za katere so veljali predpisi o reelekciji, so imeli prva leta po sprejetju zakonodaje težave še dotedanji "univerzitetni predavatelji", kajti zakon o univerzah iz leta 1954 je odpravil ta naziv. Profesorji, ki še niso imeli enega od treh pedagoških nazivov, so si ga morali pridobiti v štirih letih od uveljavitve zakona. Pri tem večina ni imela težav, zapletlo pa se je pri predavatelju ruskega jezika in slovstva dr. Nikolaju Preobraženskemu. Vlogo za izvolitev v izrednega profesorja je prvič oddal že leta 1940, a je tedaj postopek zavrla vojna, ponovljeni vlogi iz let 1946 in 1954, potrjene na fakultetnih svetih, pa so obtičale na višjih forumih. Junija 1957 je pri teh za Preobraženskega posredoval predstojnik Inštituta za slovansko filologijo dr. Anton Slodnjak in kolesje na pristojnih mestih se je končno premaknilo z mesta.[68]

Predsednik fakultetnega sveta Prirodoslovno-matematično-filozofske fakultete (zunanji član) Žiga Kimovec je menil, da bi Preobraženski lahko bil izvoljen *"v naziv 'docent', vendar s tem, da glede na njegove znanstvene in siceršnje družbene kvalifikacije ne bi kasneje napredoval v višje nazive univ. učiteljev"*. Takšno stališče bi le težko našlo kritje v tedanji zakonodaji, saj bi bil Preobraženski izvoljen v naziv, za katerega ni zaprosil, že vnaprej pa bi mu onemogočili - ne glede na dotedanje rezultate in bodoče delo - napredovanje v višji naziv. Predsednik Sveta za znanost LR Slovenije Milko Goršič pa je jasno zapisal, kaj je politični vrh zameril predavatelju ruskega jezika: *"Kot glavni razlog za zavrnitev se je smatralo dejstvo, da je bil dr. Preobraženski skupno s pok. asistentom Bizjakom prevajalec protikomunistično koncipirane Stalinove biografije Osendovskega v slovenščino."*[69]

To delo so leta 1945 uvrstili na spisek prepovedanih knjig, avtorji (ali prevajalci) le-teh pa po vojni niso imeli enakopravnih pogojev za javno delo. Preobraženski je bil po dolgih zapletih in zatrjevanjih kolegov, da proti izvolitvi ni resnih strokovnih pomislekov, po dveh letih s precejšnjim zaostankom le izvoljen za izrednega profesorja. Zakulisne igrice so Preobraženskega potrle. V iskanju zagotovljenega mesta, boljših in stabilnejših pogojev za delo je sprejel ponudbo Filozofske fakultete iz Zadra. Od tam se je večkrat pisno javil tudi prijatelju Antonu Slodnjaku in mu, spominjajoč se zapletov v Ljubljani, prizadeto napisal: *"Moj brat v Sovj. Zvezi je za 4 leta mlajši od mene, a je že pet let upokojen kot redni prof. medicinske fakultete, dočim sem jaz šele izr. A do nadaljnjega vesel moram biti težko dosežene akademske polnopravnosti. V Lj. bi me itak bili odžagali, če jim poprej ne bi pobegnil."*[70]

Dr. Nikolaj Preobraženski, od 1922 lektor za ruščino in od 1937 honorarni predavatelj za rusko književnost na Filozofski fakulteti

V naslednjih letih je moralo zapustiti delovno mesto še več pedagoških moči Filozofske fakultete, odpustitve pa so bile posledica močnih političnih pritiskov v času visokošolske reforme, ki je

[60] *ARS, CK ZKS III, š. 7, Zapisnik seje izvršnega komiteja CK ZKS, 14.5.1957.*

[61] *ZAMU, Zapisniki, knj. 13, Zapisnik 9. redne seje univerzitetnega sveta, 16.1.1957.*

[62] *ZAMU, Zapisniki, knj. 13, Zapisnik 11. redne seje univerzitetnega sveta, 27.6.1957.*

[63] *ARS, Privata A. Slodnjak, šk. 35, Pismo Franceta Tomšiča, 9.4.1957.*

[64] *Pogovor z dr. Francetom Bernikom, 22.2.1994; avtoriziran tipkopis hrani avtor.*

[65] *Glej: Lojze Gosar: Prof. dr. Vladimir Kokole. Delo, XXXV, št. 120, 27.5.1993, str. 2.*

[66] *ZAMU, Zapisniki, knj. 13, Zapisnik 13. redne seje univerzitetnega sveta, 5.10.1957.*

[67] *ARS, AS 223 - Vlada Republike Slovenije, š. 641, 118/58, Dopisa B. Kozine - B. Kraigherju, 20.3.1958 in 29.5.1958.*

[68] *ARS, AS 223 - Vlada republike Slovenije, š. 639, 98/57, Dopis A. Slodnjaka - B. Kraigherju, 5.7.1957.*

[69] *Prav tam, Dopis Milka Goršiča, 28.6.1957.*

[70] *ARS, Privata Anton Slodnjak, Pismo N. Preobraženskega, Zadar, 3.3.1960.*

na Univerzo vpeljala nekatere novosti, ki so izhajale iz političnih in ne akademskih krogov in ki jim je ostro nasprotoval tudi precejšen del univerzitetnih profesorjev. V znanstveni sferi je politika favorizirala tehniške stroke in tehnično inteligenco nasproti humanistiki in družboslovju, na Filozofski fakulteti pa je bilo po podatkih ideološke komisije CK ZKS v primerjavi z ostalimi fakultetami relativno najmanj komunistov. Pozornosti partijskega vrha so bile deležne filološke vede, filozofija in zgodovina, do sprememb v zasnovi znanstvenega dela in v kadrovski zasedbi oddelkov pa je prišlo kot posledica dveh dogodkov, ukinitve Revije 57 in afere Slodnjak.[71]

Revija 57 je bila naslednica pomladi 1957. leta ukinjene Besede in je bila že od začetkov izhajanja pod drobnogledom pristojnih političnih komisij. Pri Reviji 57 so imeli pomembno besedo asistentje z različnih oddelkov Filozofske fakultete, med njimi je bil z Veljkom Rusom, Tarasom Kermaunerjem in Jožetom Pučnikom močno zastopan takrat še skupni oddelek za filozofijo in sociologijo.

Po zaplembi že natiskane številke Revije 57 oktobra 1958 se je začel obračun z njenimi sodelavci. Aretacijam in zaslišanjem so kmalu sledili še drugi ukrepi, o politični liniji obračuna pa so se politiki dogovarjali na seji predsedstva SZDL Slovenije 6. novembra 1958. Boris Ziherl je omenil, da mentaliteto skupine Revije 57 dobro pozna, saj se je v seminarju večkrat pogovarjal z dvema asistentoma (Kermauner in Rus) in pomožnim asistentom (Pučnik). Njihova naziranja, je dodal Ziherl, *"so v osnovi, če jih politični karakteriziramo, djilasovska"*.[72] Ko so konkretneje spregovorili o najbolj udarnem med njimi, Pučniku, je padel tudi očitek, kako je lahko človek, na račun katerega imajo toliko pripomb, pomožni asistent na univerzi.[73] Posredno je pripomba seveda letela tudi na druge "udeležence" afere, ki se je začela po seji predsedstva SZDL Slovenije s potrditvijo zaplembe in posledično ukinitvijo Revije 57 in se zaključila 30. marca 1959 z izrekom devetletne zaporne kazni Jožetu Pučniku, medtem ko druga dva omenjena asistenta, ki sta sicer bila v preiskovalnem postopku, nista bila postavljena pred sodišče.

K obračunu je sodila tudi čistka na oddelku za filozofijo in sociologijo, ki se je skrčil za dva asistenta in Jožeta Pučnika, ki je zapisal, da je bilo po dveh letih službovanja v svojstvu "pomožnega asistenta" s prof. Almo Sodnikovo *"dogovorjeno, da sproži postopek za mojo asistenturo, kar je tudi storila"*, da pa do aretacije ni dobil ničesar pismenega ali *"z drugimi besedami: še sam ne vem, ali sem bil formalno sprejet kot asistent ali pa še ne!"*[74] Postopek volitve Jožeta Pučnika v asistenta do njegove aretacije oktobra 1958 očitno še ni bil končan,[75] tako da ga tudi ni bilo potrebno s posebnim sklepom razrešiti službenih obveznosti. To pa je bilo potrebno storiti za druga že omenjena dva sodelavca Revije 57, ki sta v času afere že bila asistenta na oddelku. To sta bila

Veljko Rus, od 1954 asistent na oddelku za filozofijo in sociologijo Filozofski fakultete.

Taras Kermauner, od 1956 asistent na oddelku za filozofijo in sociologijo Filozofske fakultete.

Veljko Rus je bil razrešen službenih dolžnosti na podlagi obvestila, da je bil proti njemu sprožen preiskovalni postopek. Sama razrešitev se je zavlekla v leto 1960. Taras Kermauner je ob koncu leta 1959 po treh letih službovanja zapadel reelekciji, toda mentor Boris Ziherl ni predlagal obnovitve asistenture.[76]

Še močneje je na univerzi odmevala afera Slodnjak, saj se sistem tokrat ni spopadal z mlajšimi asistenti, ki se jih je bilo možno ob izrabi pravnih predpisov in preglasovalne moči v pristojnih komisijah odkrižati na dokaj enostaven način. Tokrat je skušala politična oblast dokazati svojo moč v spopadu z uglednim znanstvenikom, ki kot redni profesor ni več zapadal predpisom o reelekciji. Kot inkriminirano dejanje so Slodnjaku oblastniki očitali knjigo Geschichte der slowenischen Literatur, ki je izšla leta 1958 v Berlinu. Toda to je bil le povod, vzroki pa so bili drugje. Po mnenju vodilnih komunistov je imel Slodnjak prevelik vpliv na izbor asistentov na slavistiki, za komuniste so bile sporne njegove "katoliške" razlage posameznih literarnozgodovinskih vprašanj, bil je tudi "preglasen" pri nasprotovanju visokošolski reformi in utrjevanju moči komunistov na Filozofski fakulteti.[77]

Načrt obračuna s Slodnjakom so začrtali na seji predsedstva SZDL Slovenije 29. januarja 1959. Uvodoma je spregovoril Janez Vipotnik, ki je po orisu

[71] *Aleš Gabrič: Socialistična kulturna revolucija. Slovenska kulturna politika 1953-1962. Ljubljana 1995 (Gabrič, Socialistična kulturna revolucija) ; glej tretje poglavje: Obračun s humanistiko in družboslovjem (1958-1959).*

[72] *ARS, Fond Republiške konference SZDLS (RK SZDLS), š. 28, Seja P SZDLS, 29.1.1959, str. 47.*

[73] *ARS, RK SZDLS, š. 28, Seja P SZDLS, 29.1.1959, str. 54.*

[74] *Pismo Jožeta Pučnika predsedniku komisije Petru Vodopivcu, 13.5.1999.*

[75] *Peter Vodopivec je na seji komisije, 31. maja 1999, povedal, da je poskušal najti Pučnikovo osebno mapo v arhivu Filozofske fakultete, a jo je iskal zaman in ni našel dokumentov, ki bi potrjevali, da je bila Pučnikova izvolitev že opravljena.*

[76] *Bogo Grafenauer: Nekaj opomb k "Zadnjem srečanju" s Tarasom Kermaunerjem. V: Glasnik Slovenske matice, XIV, 1991, št. 1-2, str. 29-31.*

[77] *O ozadju več glej: Gabrič, Socialistična kulturna revolucija, poglavje Afera Slodnjak, str. 281-290; Grafenauer, Nekaj opomb..., str. 25-29.*

"idejnih napak" v Slodnjakovi knjigi in temu sledečih "politično negativnih posledicah" predlagal, *"da bi bilo prav, če bi naš fakultetni svet vendarle te stvari kot družbeno-političen organ vzel v pretres in izvajal iz tega tudi določene konsekvence"*.[78]

Že sama oznaka fakultetnega sveta kot "družbeno-političnega organa" pove dovolj o mestu, ki naj bi ga po mnenju komunistov po zakonodaji iz petdesetih let imeli vodstveni organi najvišjih kulturnih in znanstvenih ustanov. Več razpravljavcev je omenjalo, kakšno "škodo" jim dela Slodnjak na fakulteti, k besedi pa se je javil tudi predsednik fakultetnega sveta Franc Kimovec. Omenil je, da so imeli s Slodnjakom težave že, ko so se spopadali z njegovim asistentom Bernikom, in dodal, da *"si je nabral okoli sebe še druge asistente, ki jih pa bomo pri prvi reelekciji pospravili"*. Ker jim je Slodnjak že prevečkrat zabrusil, naj se fakultetni svet ne vmešava v strokovno delo, je Kimovec obljubil, da bodo tokrat vztrajali do konca: *"Že dve leti in več imamo organe družbenega upravljanja na univerzi in v vsem tem času ni pokazal nobene volje, ko smo z njimi razpravljali o raznih vprašanjih, da bi nas sploh resno vzel."*[79] Vida Tomšič je še predlagala, *"da podpremo fakultetni svet in da ne zamižimo pred težavami"*.[80]

O načinu Slodnjakove odstranitve iz fakultete na seji niso govorili, saj preizkušene metode v tem primeru niso prišle v poštev. Zato so morale pomagati ostre besede in grožnje treh pomembnih oseb na fakulteti, predsednika fakultetnega sveta Franca Kimovca, vodilnega partijskega kulturnega ideologa Borisa Ziherla in dekana Metoda Mikuža. Slodnjaka so prisilili, da je napisal prošnjo za upokojitev. Po trditvah tedanjega prodekana fakultete Boga Grafenauerja, so kot pritisk uporabili grožnjo z nepolno pokojnino in obljubo, da mu oblast ne bo delala ovir pri nameravanem opravljanju službe gostujočega profesorja v Frankfurtu.[81]

Sicer pa zastraševalne metode niso bile namenjene zgolj Slodnjaku. Oblast je hotela s tem primerom pokazati, kaj se lahko zgodi tistim, ki bi tako glasno in ostro kot Slodnjak nasprotovali njihovim zahtevam po spremembah v načinu visokošolskega študija. Poleg Slodnjaka pa se je moral od slavistike na Filozofski fakulteti ob naslednji reelekciji, kot je napovedal predsednik fakultetnega sveta, posloviti še en asistent.

Dr. Anton Slodnjak, od 1950 redni profesor zgodovine slovenske književnosti na Filozofski fakulteti.

Stefan Barbarič, od 1955 asistent v inštitutu za slovansko filologijo Filozofske fakultete.

Ob pogromu proti Reviji 57 in aferi Slodnjak je potrebno dodati, da je bila univerza prikrajšana še za tiste bodoče znanstvenike, ki so se s profesorji ustno dogovarjali, da bodo ostali na svojih oddelkih kot asistenti. Vsi so kasneje postali vidni javni delavci, nekateri tudi profesorji na drugih univerzah, nikoli pa dejansko niso bili "vrženi" iz Univerze v Ljubljani, ker se je njihovo službeno druženje s to šolo končalo, še preden je bilo uradno potrjeno. Na oddelku za filozofijo in sociologijo je bil to, kot je bilo že omenjeno, Jože Pučnik. Tudi na slavistiki so bili poleg Slodnjaka in dveh asistentov še ob kakšnega možnega sodelavca. Jože Pogačnik je bil npr. v času afere na služenju vojaškega roka in je bil tudi urednik zbirke prispevkov Antona Slodnjaka, ki naj bi izšla sredi leta 1959 ob njegovi šestdesetletnici, a je izdajo preprečila "višja sila".[82] Stanko Šimenc, ki se je udeležil protestov v bran njihovega profesorja, bil zatem tako kot več študentov slavistike zaslišan na policiji, je prejel marca 1959 odločbo, s katero mu je bila odpovedana služba demonstratorja. Njegov predstojnik ni o tem vedel ničesar, mu je pa nekoliko kasneje v pogovoru dejal, naj ne zaprosi za asistenturo, ker bi bila verjetno zavrnjena.[83]

Po obračunu z večjim številom pedagoških delavcev s Filozofske fakultete so se vroča leta izključevanja profesorjev zaradi politično-ideoloških vzrokov končala v začetku šestdesetih na Fakulteti za agronomijo, gozdarstvo in veterinarstvo. Univerzitetni svet je na seji 6. februarja 1960 obravnaval tudi predlog o izvolitvi dr. Štefana Adamiča, personalna komisija pa je predlagala, da se predlog zavrne, ker *"kandidat zaradi svojega zadržanja v času vojne ne ustreza v moralno-političnem pogledu"*.[84] Podrobnejših podatkov, kaj je pri njem spornega, član personalne komisije na seji sveta ni predstavil.

Dr. Štefan Adamič, od 1957 docent na Fakulteti za agronomijo, gozdarstvo in veterinarstvo.

IZKLJUČEVANJA PROFESORJEV PO LETU 1960

Po največjih aferah ob prelomu petdesetih v šestdeseta leta se je začelo vzdušje na univerzi umirjati. Vzrokov je bilo več; partijski ideologi so računali, da so se že odkrižali največjih kritikov in najhujših nasprotnikov visokošolske reforme, po drugi strani pa so spoznali, da tudi njihovo

[78] *ARS, RK SZDLS, š. 28, Seja predsedstva SZDLS, 29.1.1959, str. 48-49.*

[79] *Prav tam, str. 54-55.*

[80] *Prav tam, str. 56.*

[81] *Grafenauer, Nekaj opomb..., str. 27-28.*

[82] *Gabrič, Socialistična kulturna revolucija, str. 288-290.*

[83] *Stanko Šimenc: Več kot učitelj. Naši razgledi, XXXVIII, št. 12, 23.6.1989, str. 359; Pogovor avtorja s Stankom Šimencem, 26.7.1994.*

[84] *ZAMU, Zapisniki, knj. 16, Zapisnik 3. redne seje univerzitetnega sveta, 6.2.1960.*

načrtovanje ni bilo najboljše. Pavle Žaucer, predsednik personalne komisije univerze v času največjih afer, je decembra 1959 ugotavljal, da *"kadrovanje na univerzi doslej ni bilo načrtno izvajano in da so se personalne zadeve reševale preveč individualno, namesto da bi se kompleksno. Pri izvolitvah učnega osebja so se tudi premalo upoštevale pedagoške in moralno-politične kvalitete predavateljev. Ocene o kandidatih so se nanašale samo na njihove strokovne sposobnosti."* Čeprav bi po vsem že opisanem lahko resno dvomili v besede predsednika personalne komisije, je vsekakor pozornosti vreden poudarek, zakaj se niso mogli povsem držati pred leti začrtanih smernic. Omenil je, da *"tam, kjer je bilo mesto univ. učitelja izpraznjeno, ni bilo kandidatov, ki bi zasedli izpraznjena mesta, ker niso bili habilitirani, ali pa je bil en sam kandidat za določeno mesto, tako da izbira najboljšega kandidata sploh ni bila možna."*[85]

Pomanjkanju habilitiranih profesorjev, k čemur je pripomogel tudi politični in državni vrh, se je v začetku šestdesetih pridružila še nova težava, povezana z neuspešno gospodarsko politiko vlade. Ena od njenih posledic je bilo vse večje zaostajanje plač v negospodarstvu, zlasti v šolstvu in učitelji so vse pogosteje iskali debelejši kos kruha v bolje plačanem gospodarstvu in državni administraciji. Ko je februarja 1961 v imenu personalne komisije poročal Stane Markič, je omenil, da se na od razpisanih 319 mest kar na 75 mest ni prijavil niti en kandidat, v večini je šlo za ponovne izvolitve, pritok novih kadrov pa je bil minimalen: *"Posebno pereče pa je vprašanje asistentov, posebno na tehniških fakultetah. Z vsemi razpisi ob zaključku lanskega leta se število asistentov ni povečalo, ampak je nasprotno celo padlo za 27."* Jasno je bilo, da je potrebno ob manjšem zanimanju za akademsko kariero korigirati predpise: *"Kriteriji, ki jih je svoj čas sprejel univ. svet glede vprašanja moralno-političnih kvalitet kadra, so v splošnem ostali isti, njihov nivo ni bistveno padel, čeprav so nekatere fakultete z ozirom na zelo nujne potrebe po kadrih le nekoliko odstopile od teh kriterijev."* Markič je zato v imenu personalne komisije predlagal, *"da bi se morda ponekod zaradi velikih potreb po kadru lahko odstopilo od najbolj togih principov".*[86]

Poleg ostalega ne smemo spregledati preprostega dejstva, da je bil poglavitni val zamenjav univerzitetnih profesorjev opravljen v petdesetih letih. Univerza v Ljubljani je bila tedaj v četrtem desetletju svojega življenja, ko je večina profesorjev, ki so sooblikovali življenje na univerzi v njenih prvih letih, izpolnila pogoje za redno upokojitev. Sledila je redna zamenjava generacij, ki pa je z dodatnim zaposlovanjem nehabilitiranih predavateljev po zakonodaji iz leta 1960 znižala raven usposobljenosti pedagoškega kadra na fakultetah. Zveza komunistov je tedaj pazila zlasti na nove nastavitve in poskušala menjavo generacij in povečan dotok kadra izkoristiti tudi za večanje vpliva stranke na Univerzi. Kljub pomanjkanju visoko usposobljenih kadrov so bili strokovnjaki, ki so bili v politični nemilosti, v pedagoških poklicih nezaželeni, saj je komunistična oblast menila, da tovrstnim ljudem ne gre zaupati vzgoje mladine. Takšne ljudi so raje zaposlovali v povsem raziskovalni dejavnosti ali pa na državnih zavodih ali gospodarstvu, odmaknjene od pogledov javnosti.

Neuradna politična rehabilitacija številnih "krivovernikov" v šestdesetih letih jim je sicer omogočila ponoven vstop na javno sceno, toda iz tega je bila univerza izvzeta in njena vrata so bila za politično "sumljive" bolj ali manj zaprta. Veljko Rus je npr. v šestdesetih letih nekajkrat poskušal priti na predavateljsko mesto na kateri od visokih ali višjih šol. Zaradi neuspešnih kandidatur je oktobra 1969 obiskal Edvarda Kardelja in mu pojasnil, da mu ne gre za socialno eksistenco, ki ni ogrožena, *"ima pa občutek, da mu je sicer zagarantiran osebni dohodek, nihče pa se kaj dosti ne zmeni za njegovo dejavnost oziroma se najraje vidi, da je čim manj opazen v zavodu"*. Kardelj je Rusu *"odkrito povedal razloge, zaradi katerih meni, da ni bil sprejet kot predavatelj na Visoki šoli za politične vede oziroma na kako drugo šolo"* in dodal, da *"ne kani zanj posebej intervenirati pri kateremkoli forumu"*. Po pogovoru med Kardeljem in Rusom so iz Kardeljevega kabineta pristojnim političnim organom naročili, naj bi Rusa *"ob priliki poklical na razgovor ustrezen funkcionar v CK ZKS (ne tovariš Popit) in v podrobnejšem razgovoru z njim ugotovil, ali je moči v resnici računati z lojalnostjo oziroma danimi izjavami Veljka Rusa, na tej podlagi pa se naj bi formuliralo mnenje v CK o njegovi eventualni prihodnji drugačni zaposlitvi".*[87]

Rus je leto kasneje le bil izvoljen za profesorja na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Več težav od drugih "krivovernikov", ki so si želeli ustvariti akademsko kariero, je imel Jože Pučnik, saj univerzitetne oblasti na vlogo deželne vlade v Hamburgu iz leta 1967 (kjer je tedaj prebival) niso potrdile, da je diplomiral v Ljubljani, in mu tako ovirali tudi nadaljnje delo v tujini. Naslednje leto so pristojni nemški organi še enkrat po uradni poti postavili isto vprašanje, toda odgovor je prišel, kot pravi Pučnik, *"deset let kasneje, ko sem že zdavnaj doktoriral in bil že pet let predavatelj na univerzi v Lüneburgu."*[88]

Za Pučnika je v Ljubljani interveniral tudi Veljko Rus. Oktobra 1971 je pisal Kardelju in mu sporočil,

[85] *ZAMU, Zapisniki, knj. 16, Zapisnik 2. redne seje univerzitetnega sveta, 14.12.1959.*

[86] *ZAMU, Zapisniki, knj. 16, Zapisnik 10. redne seje univerzitetnega sveta, 18.2.1961.*

[87] *ARS, Rodbinski fond Kardelj, š. 101, dok. 6178.*

[88] *Pismo Jožeta Pučnika predsedniku komisije Petru Vodopivcu, 13.4.1999.*

da je Pučnik dosegel doktorat znanosti iz sociologije, dobil ponudbe za zaposlitev iz nemških znanstvenih ustanov, da pa bi se rad vrnil domov, saj pri nas tovrstnih kadrov primanjkuje. Toda ob tem je Rus napisal, da se Pučnik *"ne bo mogel pri nas zaposliti brez neformalne ali pa brez formalne rehabilitacije. (...) Govoril sem s posamezniki na različnih institucijah. (...) Nekateri so mi odprto rekli, da v primeru Jožeta Pučnika ne želijo tvegati kakršen koli konflikt s politiki."* Kardelj je Rusu na njegovo pismo le hladno sporočil, da se *"ne želim angažirati pri reševanju vprašanj te vrste"*, da primera Pučnik ne pozna dovolj, *"ako pa smatrate, da je potrebna politična odločitev, potem se raje obrnite na odgovorne ljudi v CK ZKS ali v SZDLS, ki so vsekakor bolj seznanjeni s celo zadevo kot pa jaz".*[89]

Oba primera lepo ponazarjata, kako je politična oblast spremljala in nadzirala kadrovanje in druga dogajanja na univerzi. Vodilni politični organi so si sicer želeli, da ne bi prihajalo do pomembnejših sprememb brez njihovega neformalnega soglasja, toda izzivi časa so bili premočni za v okostenelo preteklost zagledane ideologe, katerih svet se je pred desetletji ustavil. Obdobja hudo zaostrenih odnosov med politiko in univerzo je bilo po dokončanju šolske reforme resda vsaj začasno konec in leta 1969 so bile z novim slovenskim zakonom o visokem šolstvu izničene nekatere napake visokošolske reforme. Za univerzitetne profesorje so se zopet uveljavile višje strokovne zahteve, pri volitvah profesorjev pa so vnovič odločilno besedo dobili profesorji. Reelekciji so bili po novih določilih tedaj podvrženi tudi redni profesorji, vendar le tisti, ki so bili mlajši od šestdesetih let.

Sproščena šestdeseta so se odražala tudi v umirjenem odnosu med politiko in univerzo. Toda navideznega premirja je bilo konec, ko so se v začetku sedemdesetih letih notranjepolitične razmere v Jugoslaviji vnovič zaostrile. V Sloveniji je to veljalo za leta po političnem padcu predsednika vlade Staneta Kavčiča. Pritisk na izobražence je bil tedaj zlasti močan v gospodarstvu, saj so zamenjali številne vodilne kadre, ki so podpirali bolj zahodnoevropskim razmeram prilagojeno ekonomsko politiko Kavčičeve vlade. Kot vsa sorodna obdobja političnih zaostrovanj pa tudi ta niso obšla univerze.

Do največje afere v tem času je prišlo na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN), ki je le malce pred tem, leta 1970, postala članica univerze. Nanjo so bili politiki še posebej pozorni, saj so jo vse od ustanovitve Visoke šole za politične vede leta 1961 šteli kot svoj marksistični odgovor "nezdravim" in "protisocialističnim" tokovom z drugih humanističnih in družboslovnih fakultet. Če je bil torej v prejšnjih obdobjih poglavitni udarec namenjen "nemarksističnim" inteligenci (npr. teologom, "individualističnim" pravnikom, "katoliškemu" Slodnjaku ipd.), so bili sredi sedemdesetih cilj političnih obračunavanj zlasti "krivoverniki" na "marksistični" fakulteti.

Politične polemike o profesorjih FSPN so sledile veliko večjemu obračunu na beograjskih humanistično-družboslovnih fakultetah. Predsedstvo CK ZKS je ustanovilo posebno komisijo za oceno stanja na FSPN, ki se je sprva ukvarjala s precej širokim krogom politično spornih profesorjev, v končnem poročilu pa se je bolj osredotočila na četverico in sicer dr. Vladimirja Arzenška, dr. Tineta Hribarja, dr. Janeza Jerovška in dr. Veljka Rusa. V širšem seznamu so bili poleg teh še dr. Vlado Benko, dr. Zdenko Roter, Niko Toš in dr. France Vreg. Predsednik komisije predsedstva CK ZKS za oceno stanja na FSPN Franci Šali je končno poročilo komisije predstavil na seji predsedstva CK ZKS, ki je trajala kar tri dni, in sicer 4., 10. in 11. februarja 1975.[90]

Na tej seji je bil politično zarisan obračun s štirimi profesorji, potreben pa je bil le še izvedbeni del. Ta pa niti ni bil najbolj preprost, saj je ZKS iskala poti, kako si FSPN čim bolj podrediti in zagotoviti, da bo šolala resnično marksizmu in partiji predan kader. Andrej Marinc je na seji povedal, da je v imenu sekretariata CK ZKS dekana Vlada Benka večkrat opozarjal na nepravilno kadrovsko politiko fakultete, da pa so politična opozorila na fakulteti preprosto ignorirali. Če bi hoteli imeti visoko šolo povsem prilagojeno lastnim idejnim predstavam in povsem pod kontrolo CK ZKS, bi ji morali spremeniti pravni status, s tem pa bi prenehala biti fakulteta kot članica univerze. Za takšno rešitev pa vodilni komunisti niso bili navdušeni. Zato tudi niso sprejeli najbolj radikalnega razmišljanja Franceta Popita, ki je predlagal, da bi habilitacijsko komisijo na predlog SZDL imenovala kar skupščina Slovenije, kar z drugimi besedami pomeni, da bi bil postopek volitev povsem v oblastnih rokah brez udeležbe fakultetnih in univerzitetnih organov.[91]

S to sejo je bila pedagoška dejavnost četverice profesorjev, ki so bili v končnem poročilu komisije omenjeni kot najbolj politično sporni, (vsaj začasno) zaključena. Sledile so še pravno-birokratske poteze. Pri celotnem postopku je skušala partija storiti vse čim bolj previdno in tiho, da ne bi sprožili večjega vala negodovanja javnosti.

Dr. Veljko Rus, od 1970 docent in od 1972 izredni profesor na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Dr. Janez Jerovšek, od 1970 docent na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

[89] *ARS, Rodbinski fond Kardelj, š. 12, dok. 2153.*

[90] *Več glej: Božo Repe: "Liberalizem" v Sloveniji. V: Borec, 44, 1992, št. 9-10, str. 212-216.*

[91] *Prav tam, str. 214-215.*

Dr. Tine Hribar, od 1971 docent na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Dr. Vladimir Arzenšek, od 1970 višji strokovni sodelavec na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Poglavitni udarec čistk v sedemdesetih letih je resda veljal FSPN, toda odmeve je bilo čutiti tudi na sorodnih fakultetah. Na Filozofski je bila oblast pozorna predvsem na rednega profesorja na oddelku za primerjalno književnost Dušana Pirjevca, občutil pa jo je tudi Denis Poniž, saj je bila, kot je sam zapisal, pretrgana njegova dolgoročneje načrtovana zaposlitev na Filozofski fakulteti, *"ki se je pričela na Pirjevčevo pobudo tako, da sem postal njegov asistent-stažist in bi se moral, v normalnih pogojih, po magisteriju (1972) habilitirati za rednega asistenta"*. Toda do tega ni prišlo in je bila zamišljena akademska pot, *"vsaj kar se mene tiče, pretrgana nepričakovano, brez racionalnih vzrokov in dokaj nasilno"*. Tako kot nekateri profesorji s FSPN je bil tudi on "premeščen" na Inštitut za sociologijo, za katerega Poniž pravi, da je bil *"pravzaprav (začasno) odlagališče"*.[92]

Na Pravni fakulteti se je partijska pozornost v sedemdesetih letih osredotočila na dr. Franceta Bučarja. Kot je zapisal, se je moral že leta 1972 na dolgo zagovarjati pred partijsko komisijo, čeprav ni bil član ZKS. Resnejši obračun, ki je potekal zelo tiho, pa se je začel leta 1976, povod pa je bila že leta 1972 izdana knjiga Podjetje in družba. O knjigi je predsedstvo CK ZKS poslalo maja 1976 nekaterim organom na univerzi, tudi habilitacijski komisiji, pismo z negativno oceno dela, ki naj bi nasprotovalo socialistični stvarnosti in politično tendenciozno prikazovalo razmere v družbi. Ob koncu pisma je vodilni politični organ v Sloveniji zapisal, da se ob tem *"izraža dvom, ali je avtor še nadalje lahko učitelj na fakulteti"*.[93]

Negativna ocena vodstva slovenske partije je vodila v politično obračunavanje z Bučarjem. Najprej se je moral posloviti od pedagoških nalog in je sprejel možnost, da ostane na fakulteti kot znanstveni delavec. Toda težav še ni bilo konec: *"Zahtevali so, da sam predložim temo svojega raziskovanja. To sem tudi storil. Sleherna ponujena tema je bila s strani fakultete zavrnjena. Ta ping-pong je trajal več kot poldrugo leto. Res se nikomur ni mudilo za končni milostni strel. Ko so se zanj odločili, so mi ponudili raziskovalno temo, ki pa je jaz sam nisem mogel sprejeti. Ugotovitev fakultete: Odklanja ponujeno delo. Zato najvišja po zakonu možna disciplinska kazen: Odpust iz službe."*[94] To je bilo v začetku leta 1978.

Dr. France Bučar, od 1962 honorarni docent, od 1965 izredni profesor na Pravni fakulteti.

Zahteve politike, kakšna mora biti univerza in kako naj mislijo njeni profesorji in študentje, je bilo simbolično nakazano v času praznovanj šestdesetletnice univerze ob koncu leta 1979, ko so univerzo poimenovali po tisto leto umrlem vodilnem slovenskem komunistu Edvardu Kardelju. Le nekaj dni pred smrtjo mu je predsedstvo CK ZKS poslalo informacijo o varnostnih razmerah in delovanju opozicijskih sil v Sloveniji. V njej so bili večinoma našteti intelektualci različnih svetovno nazorskih usmeritev, med temi tudi fakultete oziroma njihovi profesorji in študentje. Posebne pozornosti je bila deležna "anarholiberalistična skupina" (kot jo je imenovalo vodstvo CK ZKS) : *"Tvori jo mlajša inteligenca družboslovne smeri, nekateri filozofi, publicisti, kritiki in drugi javni delavci. (...) Neposredno na meji z anarholiberalizmom so nekateri družboslovci, privrženci Pirjevčevega kroga, ki so bili tudi odstranjeni iz pedagoškega procesa na FSPN v Ljubljani. Ti so na svojih področjih med bolj ustvarjalnimi, imajo strokovni ugled in pogosto velik vpliv in možnosti na oblikovanje strokovnega in tudi javnega mnenja preko tiska, revij in drugih sredstev informiranja ter knjig."* Negativni učinki njihovega dela so se po mnenju vodilnih komunistov videli pri delu študentov in absolventov ljubljanskih družboslovnih fakultet, ki so jih ocenjevali kot ultralevičarske.[95]

Poročilo o varnostni situaciji so sicer zaključevale optimistične ocene, da protisocialistične sile ne predstavljajo močnejše družbene nevarnosti. Toda kot da bi se, v nekoliko modificirani podobi, zgodovina ponavljala. Pol stoletja pred poimenovanjem po Kardelju je bila univerza poimenovana po kralju Aleksandru. In v desetletju, ko je nosila njegovo ime, se je sesul stari svet. Le nekaj let po Kardeljevi smrti, v desetletju, ko je univerza nosila njegovo ime, se je svet, ki ga je ta ustvarjal, sam zrušil.

[92] *Denis Ponž: Dvajset let pozneje. V: Dušan Pirjevec, Ljubljana 1998 (Zbirka Interpretacije; 7), str. 240-241.*

[93] *Pismo dekana Pravne fakultete dr. Albina Igličarja Francetu Bučarju, 25.3.1992. Arhiv komisije.*

[94] *Dopis Franceta Bučarja predsedniku komisije Petru Vodopivcu.*

[95] *ARS, Rodbinski fond Kardelj, š. 126, dok. 6599.*

dr. Vladimir Simič

ODSTRANJEVANJE PEDAGOŠKEGA OSEBJA Z UNIVERZE

Namen tega prispevka je osvetliti pravno plat urejanja visokega šolstva po političnih spremembah leta 1945 z vidika kadrovskih odločitev. Nova oblast je videla ravno v obvladovanju ljudi na posameznih mestih glavni vzvod moči in politične oblasti. Zato je takoj po vojni največji del ljudi, ki se jih je bala, enostavno fizično odstranila. Ljudi, katerim ni zaupala, je odstranila z mest, ki so jih zasedali v prejšnji ureditvi, da bi ta mesta zasedla s svojimi ljudmi. Pri tem je bilo storjeno veliko krivic, ki jih le redko lahko razložimo z neizkušenostjo novih oblastnikov in naglico, s katero so prevzemali oblast.

Krivice, ki jih obravnava ta prispevek, so bile prizadete osebju na Univerzi v Ljubljani predvsem v zvezi z njihovo zaposlitvijo na univerzi. Te krivice so imele obliko odstranjevanja neželenih ljudi z univerze, pri čemer so ljudi z univerze odpuščali, upokojevali, premeščali na manj pomemben ali ugleden položaj. Zato ta prispevek ne obravnava krivic, ki so bile ljudem z Univerze storjene iz katerih drugih razlogov in v kaki drugi zvezi, čeprav se temu ni vedno mogoče izogniti.

Pri tem je treba reči, da so bili nekateri ukrepi proti državljanom po revoluciji take narave, da je upravičeno vprašanje, ali gre tu sploh za pravo. Ker pa so večinoma ti ukrepi imeli tudi obliko konkretnih pravnih aktov in so se v njih tudi sklicevali na neke pravne norme, ker je bil postopek včasih vsaj približno izveden na način, kot predvideva pravni red, skratka, ker so ukrepi hoteli vzbuditi videz pravnega delovanja, sodi to poglavje tudi v pravno zgodovino. To drži tudi zato, ker so se zgodile predvsem s pravnimi spremembami na dveh področjih. Eno je bila splošna zakonodaja o univerzah in potem zakonodaja, ki je urejala delovnopravna razmerja.

O pomenu in vrednosti univerze je mogoče povedati veliko lepih besed, toda pravno urejanje univerze, ki ga lahko opazujemo skozi uradne liste, tega ne kaže. Letnik 1945 uradnega lista zvezne države kot republike Slovenije vsebujeta le malo določb o univerzi. Res je že 23. maja 1945 izšla Uredba o univerzi, ki pa je določala zgolj to, da se delo na univerzi obnovi.[1] Za vse nadaljnje urejanje delovanja univerze so bili v uredbi napovedani novi pravni akti. Do začetka novega šolskega leta je res izšla Začasna uredba o univerzitetnih oblastvih in učnem osebju.[2]

Redki primeri pravnega normiranja delovanja univerze zato postavljajo vprašanje pravne kontinuitete. Revolucija med leti 41 in 45 je bila izvedena tudi s ciljem spremembe pravnega sistema. Toda to ni pomenilo popolnega prenehanja veljave starih pravnih norm. Odlok AVNOJ iz leta 1945[3] je v drugem členu odpravil predpise *"kolikor nasprotujejo pridobitvam narodnoosvobodilne borbe"*, kar seveda pomeni prenehanje pravne kontinuitete.[4] Po drugi strani pa je nujno moralo ostati v veljavi veliko starih predpisov, ker jih preprosto ni bilo mogoče v trenutku nadomestiti z novimi. Tako so nekatera področja pravne ureditve po vojni obdržala predvojno obliko organizacije z nespremenjenimi imeni, npr. sodna organizacija. Novi sistem pa je omogočal novim oblastem prosto odločanje o tem, kateri predpisi so v skladu s pridobitvami in kateri ne.

Tako bi pričakovali, da so stari predpisi, ki so urejali delo univerz, še veljali. Očitno je bil takega mnenja tudi rektor M. Kos, ki se je pri odločanju o kadrovskih zadevah skliceval na predvojno uredbo o Univerzah. [5]

Kako je poslovala nova oblast še v času vojne, pokaže že 2. številka Uradnega lista DFJ, ki se končá z Dekreti. Ti vsebujejo več odločb posameznih poverjenikov NKOJ, tj. resornih ministrov, s katerimi so bili odpuščeni uslužbenci različnih ustanov. To je pomembna vsebina Dekretov tudi v naslednjih številkah tako zveznega kot slovenskega Uradnega lista.

Glede delovnih razmerij je le treba priznati, da niso bili vsi novonastali predpisi nelegitimni. Tak primer je Odlok o začasni ureditvi delavskih mezd in plač zasebnih nameščencev z dne 2. decembra 1944,[6] ki je v prvem členu določal, da se mezde za moško in žensko delovno silo na istem poslu in z istim delovnim učinkom izenačijo. Oblastem je nekoliko manj v čast, da je bilo izenačenje plač predpisano najprej za zasebne in šele nato tudi za javne nameščence.

[1] *Ur.l. SNOS in NV Slovenije 5/ 1945, prim. J. Kranjc, Zakonska ureditev visokošolskega študija - primer Univerze v Ljubljani, ZZR LIX/1999, str. 194*

[2] *Ur. l. SNOS in NV Slovenije, 35/1945*

[3] *Ur.L. DFJ 4, 1945*

[4] *Pavčnik, Pravna praznina, Enciklopedija Slovenije 9*

[5] *gl. prispevek A. Gabriča*

[6] *Ur. L. DFJ 3, 1945 Isto načelo je za nameščence državnih oranizacij določila Uredba iz l. 1945 (Ur. l. DFJ 24, 1945*

Prva določba, ki bi jo lahko posredno povezali s kadrovskimi vprašanji na univerzi, je v Uredbi o ustanovitvi prosvetnega sveta.[7] Med nalogami sveta je bilo dajanje predlogov *"za ustvarjanje in usposabljanje potrebnega učiteljskega kadra, za njegov dvig in izgraditev in za njega pravilno razporeditev na vse federalne edinice"*.

Prvi dekreti prosvetnega ministrstva o personalnih zadevah so v zveznem Uradnem listu šele iz junija 1945, a noben v zvezi z univerzo.[8] V slovenskem uradnem listu so iz tega časa že dekreti o postavitvi profesorjev na medicinski fakulteti. [9] To bi kazalo, da je bilo odločanje o univerzi prepuščeno organom federalnih enot.

Prva norma o delovnih sporih je bila Zakon o reševanju delovnih sporov.[10] Da so bili delovni spori privilegirani, bi se dalo sklepati iz določb o sestavi senata in oprostitvi taks. V Zakonu o vrstah kazni so bile v 5.čl. določene kazni izgube pravice do zavzemanja kake državne ali kakršne koli javne službe ali naziva in pravice do pokojnine in podpore iz socialnega zavarovanja.

Svojevrsten položaj ljubljanske univerze ali vsaj njene pravne fakultete se kaže tudi v dejstvu, da so v Komisijo za ustavo pri ministrstvu za konstituanto imenovali profesorje pravnih fakultet iz Beograda in Zagreba, ne pa iz Ljubljane.[11] To je lahko pomenilo, da strokovnjakom za ustavno pravo iz Ljubljane preprosto niso zaupali.

Po Uredbi iz maja 1945 se je obnovilo poslovanje Univerze, ki se je zaradi prekinitve dela moralo začeti s kadrovskimi vprašanji. Pri tem je zanimivo, da so v skladu z novimi razmerami takoj začeli delovati terenski odbori OF, ki so delovali po posameznih fakultetah. Pri tem je prevladalo mnenje, da so kadrovske zadeve politično vprašanje in zato je zadeva v pristojnosti terenskih odborov.[12] Tako je bilo jasno, da ne gre več za kontinuiteto starega prava. V skladu s tem je odločanje o kadrovskih zadevah na Univerzi prevzelo Ministrstvo za prosveto. To je 24. 7. 1945 z odlokom ministra Ferda Kozaka postavilo na dotedanja službena mesta 45 ljudi s filozofske, 17 s pravne, 84 s tehniške, 28 iz rektorata in 15 iz univerzitetne knjižnice.

7. avgusta je sledil odlok ministrstva z enako vsebino glede ponovne postavitve, ki pa je že najavljal tudi odlok o odstranitvi nekaterih ljudi iz službe. Tak odlok je bil izdan 10. avgusta.[13] Odlok je bil strogo diferenciran po skupinah. Začel se je z dodatnimi namestitvami 7 ljudi. Točka B odloka je določala, da se stalno upokojijo dr. Fran Bradač in dr. Karel Ozvald s filozofske in ing. Teodor Grudinski in Franc Žurga s tehniške fakultete. Razlog za stalno upokojitev ni bil naveden. Precej kasneje, 18. 11., je bil s posebnim odlokom upokojen še profesor medicinske fakultete dr. Karol Lušicky.

V točki C so bili navedeni delavci Univerze, ki so bili začasno odstavljeni, ker so bili predani Sodišču slovenske narodne časti. Ta sodišča so bila ustanovljena z Zakonom o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast junija 1945.[14] V bistvu so bila to izredna sodišča. Zakon je določal dejanja, ki jih ni bilo mogoče označiti za veleizdajo ali za pomoč okupatorju. Pri navajanju dejanj, ki so sodila v pristojnost teh sodišč, ki so bila kazensko-pravne narave, je največja napaka, da so bila našteta eksemplifikativno, kar je dopuščalo širjenje dejanj po številu in vsebini. To je bilo v očitnem nasprotju z načelom, da morajo biti kazniva dejanja vnaprej določena. Še večjo samovoljo pa je omogočala dikcija, da gre za dejanja, ki bi utegnila škodovati ugledu in časti slovenskega naroda. (2.čl.). Dopuščala je namreč čisto subjektivno razlago, kaj bi utegnilo škodovati ugledu. Redna kazen, ki jo je predvideval zakon, je bila izguba narodne časti, ki je vključevala izključitev iz javnega udejstvovanja, izgubo pravice do javnih služb, poklicev in dostojanstev in izgubo vseh državljanskih in političnih pravic. Ob tem je bilo mogoče izreči še kazen prisilnega dela in zaplembe premoženja. Zakon je bil izredno kratek in je še določal, da sicer veljajo kazenskopravni predpisi in predpisi o postopkih rednih sodišč, seveda z dodatkom, da slednji veljajo, če ne nasprotujejo določbam zakona. Sodišča so opravila svojo nalogo, ali pa je oblastem postalo jasno, da je zadeva šla predaleč, do konca avgusta 1945, ko je izšel zvezni Zakon o ureditvi narodnih sodišč. Na podlagi tega zakona je 21. 9. 1945 izšla republiška uredba, s katero so bila odpravljena dotedanja sodišča in je bila vzpostavljena nova organizacija pravosodja.[15]

Sodišču narodne časti so bili predani dr. Franc Veber s filozofske, dr. Henrik Steska s pravne fakultete in dr. Jože Glonar iz Univerzitetne knjižnice. Iz službe so bili odstavljeni, še preden so sodišča odločila. Res pa je, da so bili odstavljeni začasno, kar je bilo v skladu z zakonom o sodiščih narodne časti, ki je predvideval kazni za določen čas. Tu naj omenim samo, da mi je sicer zaupanja vredna oseba v nekem razgovoru omenila, da naj bi Vebru očitali, da je v postojanki pri Sv. Urhu predaval o filozofiji mučenja. Profesorja Veber in Steska sta bila z novim odlokom z dne 29. avgusta za stalno upokojena od 1. septembra naprej, pri čemer jima je bila priznana pravica do zadržanih prejemkov.

---

[7] *Ur. l. DFJ 39, 1945*
[8] *Ur. l. DFJ 45, 1945*
[9] *Ur. l. SNOS in NV 1945 str.251*
[10] *Ur. l. DFJ 47, 1945*
[11] *Dekreti Ur. l. DFJ 69, 1945*
[12] *gl. prispevek A. Gabriča*
[13] *ZAMU, Rektorat IV- 246, Univerzitetno osebje ponovna imenovanja, razrešitve*
[14] *Ur.l. SNOS in NV 7/1945*
[15] *Ur. l. SNOS in NV 37/1945*

Srečno naključje nam omogoča nekoliko boljši vpogled v primer dr. Steske. Njegov primer je 19. junija 1945 obravnaval terenski odbor OF na pravni fakulteti. Osnova za postopek je bilo pričevanje "služitelja" pravne fakultete Antona Habeta, ki je Stesko dolžil, da je l. 1942 prijavil študente, ki so na fakulteto prinesli letak OF, zaradi česar so nekaj študentov aretirali. Sklenjeno je bilo, da njegov primer predajo sodišču narodne časti. Ta sodišča so bila odpravljena, še preden je prišlo do obravnave in Steska je bil pred rednim sodiščem obsojen 21. 12. 1945 na dve leti prisilnega dela brez odvzema prostosti in na izgubo političnih pravic za dve leti. Po pritožbi mu je bila 9. 3. 1946 kazen zmanjšana na eno leto prisilnega dela. Obsojen pa je bil zaradi del, ki jih je objavil med vojno, medtem ko je bil glede dogodka z letakom oproščen. Steski so očitali tudi vodenje organizacije univerzitetnih učiteljev in študentskih domov med vojno.[16] Še pred obsodbo je bil Steska 1. 9. 1945 drugič upokojen.[17] Zanimivo je, da je dr. Steska še l. 1951 mislil, da bi še lahko učil na pravni fakulteti in je zato vložil prošnjo za reaktiviranje. Takrat so njegov primer še enkrat proučili, a se niso spuščali v utemeljenost njegove obsodbe in odstranitve s fakultete, temveč so vlogo zavrnili, ker je bil že starejši od 70 let.

Med odstavljenimi je bila največja skupina delavcev univerze, ki so bili odstavljeni, ker so "pobegnili" iz Slovenije. V tem primeru se niso ozirali na finese, da je bil prof. Bajič formalno na dopustu v Gradcu z dovoljenjem fakultetnih organov. Je pa res, da ni imel namena vrniti se in je kariero uspešno nadaljeval v Ameriki. V tej skupini je bilo največ učiteljev s pravne in teološke fakultete. Med pravniki sta bila tudi dva ruska profesorja (Bilimovič in Spektorski), ki sta bila begunca že drugič v svojem življenju.

Različna obravnava posameznih delavcev univerze je vidna tudi iz rektorjevega dopisa računovodstvu univerze, v katerem je slednjemu naročeno, naj službene prejemke za osebe, izročene sodišču narodne časti, deponira, za pobegle pa izplačevanje ustavi. Z roko je pripisano, da so na likvidacijskih listkih zabeležbe, da so Veber, Steska in Glonar začasno odpuščeni, medtem ko so prejemki pobeglih Mantuanijeve, Bajiča, Bilimoviča, Spektorskega, Zupančiča, Odarja, Turka, Slaviča, Lenčka, Peterlina, Čepona in Košmrlja definitivno ustavljeni.

Glonarjev primer se med akti univerze pojavi še nekajkrat, kar kaže, da niso vedeli kaj bi z njim. Prekvalificiran je bil med one na razpoloženju in konec leta v enakem položaju premeščen v Študijsko knjižnico v Maribor.

Odstranitev z univerze je z odlokom z dne 29. avgusta 1945 dobila še eno obliko. To je bilo "stanje na razpoloženju". Na razpolago so bili pravilo-ma uslužbenci, ki so pričakovali postavitev na novo mesto ob ponovni organizaciji državnih služb in so bili zato upravičeni do prejemkov.[18] V primeru univerze so dobili plačo, niso pa delali na univerzi. Glede dela je bil uporabljen izraz *"želeti pa je, da se do dokončne rešitve njihovega položaja ne posvečajo delu v prostorih univerze"*. V tem položaju so bili dr. Rudolf Trofenik s pravne fakultete in dr. Salvislav Jenčič, Karel Marn, dr. Maks Samec, dr. Marta Blinc, Franc Štefan in Josip Dermota. Pri tem je bila narejena izjema za dr. Samca, kateremu je bilo dovoljeno delo v laboratoriju v poslopju univerzitetne knjižnice. Dr. Jenčič je svojo nedolžnost dokazoval s posebno izjavo terenskega odbora Ljudske fronte Krakovo, da ni bil obsojen na izgubo narodne časti, da ni izgubil volilne pravice in da *"ni bil pod orožjem v službi okupatorjev in njihovih pomagačev in da ni bil organizator, funkcionar ali aktivni član v kvislinških organizacijah."*[19] Ker zadeve Samca, Trofenika, Marna, Dermote in Štefana niso bile urejene do konca leta 1945, je rektor s posebnim dopisom z dne 29. 12. prosil za odločitev, ker je univerza želela zaposliti nove ljudi.

Konec avgusta je izšla Začasna uredba o univerzitetnih oblastvih, da bi univerza lahko začela delovati po novem. Ta uredba je v vrsti določb ustvarjala videz, da vzpostavlja neko avtonomijo univerze. Toda avtonomija je zajemala strokovna in upravna vprašanja, medtem ko so kadrovska šteli očitno za politična in za univerzitetne kadre se je zahtevala moralna in družbena ustreznost.[20] V bistvu je ta uredba pravno pokrila ravnanje za nazaj in omogočala enako ravnanje za naprej. [21] In zato se je lahko tudi po l. 1945 oblast nemoteno vtikala v kadrovske zadeve univerze.

Nova oblast se tudi po navidez prepričljivi zmagi na volitvah[22] ni počutila dovolj varno in je obračunavala z nasprotniki ali tudi zgolj drugače mislečimi še naprej. Ugotovitev, da je bil delež odstranjenih na univerzi nesorazmerno velik,[23] zato ne more biti presenečenje. Če bi bil manjši, bi bil to dokaz, da so se na univerzi zbrali konformisti, ki niso bili kos nalogam, ki jih ima univerza pri oblikovanju novega.

---

[16] *Dokumentacija o primeru Steska je v mapi rezervatni spis dekanata z nalepko Henrik Steska, ki jo bom izročil ZAMU.*
[17] *Prvič je bil upokojen l. 1933, ker je kot sodnik upravnega sodišča v Celju z drugimi sodniki razsodil, da je bila konfinacija politika Korošca nezakonita.*
[18] *Uredba o postavitvi vseh državnih ter drugih javnih in samoupravnih uslužbencev na razpolago, Ur. l. SNOS in NV 5/1945*
[19] *ZAMU, Rektorat IV-20, o.m. Jenčič Salvislav*
[20] *prim. J. Kranjc, str. 195*
[21] *prav tam str. 196, opomba 28*
[22] *gl. J. Vodušek, Prevzem oblasti,*
[23] *gl. prispevek A. Gabriča*

Leto 1945 je bilo sicer čas največje čistke na univerzi, vendar proces podrejanja univerze še zdaleč ni bil končan. Dr. Angelos Baš mi je povedal o dogodku iz l. 1947, ki se je zgodil okoli Velike noči. Na sestanku študentske mladine je univerzitetni partijski sekretar Hugo Skala izjavil, da so *"idejne razmere na univerzi kulturni škandal"*. Kot primer je navedel profesorja pravne fakultete Pitamica in Polca. Pitamic naj bi izjavil, da je ustava Sovjetske zveze pravna blodnja, medtem ko je Polcu očital, da predava samo to, kar se je naučil na avstrijakantskih univerzah. Pitamic je že prej doživel svojevrstno degradacijo, ko je kot prvovrsten strokovnjak za teorijo prava in državno pravo predaval pravno terminologijo. O kakšnih posebnih posledicah glede Polca pa ni znano. Vsekakor sta bila oba upokojena, ko sta l. 1952 izpolnila pogoje za upokojitev. Enako je veljalo tudi za profesorja Ogrisa.

Njihova upokojitev je bila formalno sicer korektna, toda da je šlo za odstranitev mi kažeta dva detalja. Ko sem bil v prvem letniku, je docent Beran ob neki priložnosti povedal, da je bila odstranitev prof. Polca neprimerna zaradi njegovih zaslug za ustanovitev univerze. Drug primer je bil l. 1975, ko sem bil sodni pripravnik pri sodniku Bošku Todoroviću. Ta se je v pogovoru pohvalil, kako so študenti odstranili starokopitne profesorje. Zadnji primer kaže, da so nekateri resno mislili, da so imeli kako pomembnejšo vlogo pri odstranjevanju univerzitetnih učiteljev.

Ni jasno, kako je nastop sekretarja Skale povezan z nastopom predsednika študentske mladine Milana Graška marca 1947,[24] toda to je vzorec kasnejšega dogajanja in to ne samo na univerzi. Najprej se je oglasilo partijsko vodstvo in sledila je izvršitev. Hudo pri partijski odločitvi je bilo, da je bila možnost poznejše spremembe zelo majhna. Ta vzorec je deloval potem še zelo dolgo in zadnji primeri, ki so prišli v javnost, so iz osemdesetih let iz Črne gore. Slovenski časopisni članek, ki je zadevo opisoval, je o pojavu pisal "sub rosa", a odklonilno.

Leto 1947 je najavljalo dogodke, ki so se v najhujši obliki zgodili od leta 1948 do 1953. Novi oblastniki so se počutili ogrožene tudi od zunanjih pokroviteljev in nekdanjih zaveznikov. Zato so hoteli brezpogojno pokorščino. V teh letih so odstranili tako tiste, ki so razmišljali drugače in so bili liberalnih nazorov kot tiste, ki so bili pristaši nove ureditve, a se niso mogli dovolj hitro prilagoditi. Pri tem so za obračunavanje uporabili deloma kazensko pravo in nekaj kar s pravom nima več nobene zveze. Kazensko pravo so uporabili v tim. Nagodetovem in v Dachauskih procesih. Z Univerze so bili žrtve Boris Furlan, Leon Kavčnik, Boris Kranjc in Mirko Košir.[25] Izraz kazensko pravo v teh primerih velja zgolj pogojno. Obsojeni so bili po formalno veljavnem pravu, toda vsebinsko je bila uporaba pravil, na katera so se sklicevali, nedopustna.

Dejansko hujša je bila uporaba upravnega prava, ki je bila v bistvu prav tako samovolja oblastnikov. Večina politično nezanesljivih oseb v obdobju, ki je dobilo oznako informbiroja, je bila izločena po upravni poti. Ta pot pa ni bila določena s pravnimi predpisi. Predvsem ni bilo predpisov, ki bi določali, da je ljudi v postopku dovoljeno fizično mučiti, poniževati z žalitvami in nesmiselnim delom.[26] Nasprotno, postavljeno pravo je take postopke prepovedovalo, toda ljudje so bili tako prestrašeni, da se temu niso upali upreti. Uporaba prava je bila v tem primeru vsebinsko tako nepravilna, da lahko govorimo, da je šlo tu za oblast brez prava in tu se je povsem mogoče strinjati s trditvijo, da je oblast brez prava nasilje.[27] Ob tem ni ustrezno govoriti, da je šlo za primer, ko se je oblast v izrednih trenutkih zavarovala pred ljudmi, ki jim ni mogla zaupati. Taki primeri so namreč v zgodovini znani in so se dogajali tudi še med drugo svetovno vojno, kjer naj bi šlo tudi za vojno med totalitarnimi in demokratičnimi sistemi oz. državami. Če bi bilo res, da so se oblastniki zavarovali zgolj pred nezanesljivimi, bi moralo slediti popravljanje krivic. Toda "informbirojevci" so po prestani kazni smeli le preživeti. Njihove možnosti napredovanja v poklicu so bile močno omejene[28] in o svoji usodi niso smeli govoriti. Informbiro je bilo nekaj, kar je bilo le posredno priznano kot napaka, toda o tem, kako hude zlorabe so se zgodile, se javno skoraj ni govorilo in dogajanje je sprva prihajalo na dan v leposlovju.

To je bil pristni primer grobe uporabe prava kot volje vladajočega razreda. Toda s stališča univerze je bilo to obdobje, ko so univerzitetni organi lahko le ugotovili, da delovno razmerje preneha.

Od l. 1953 je v Jugoslaviji prihajalo do postopne sprostitve. Toda to je bila sprostitev na gospodarskem področju, vsekakor to zaradi političnega monopola ni bila politična sprostitev. Človek bi se strinjal s pesnikom M. Bečkovićem, da je bil to stanje "Prosto" med dvema ukazoma. Deloma se je to pokazalo v sedemdesetih letih, ko so se razvojni trendi povsem obrnili.

Politična nestabilnost se je kazala s pogostimi spremembami ustavnega prava, bodisi z amandmaji ustavi ali kar z ustavami. Podobno je bilo stanje pri pravni ureditvi univerze. Zakonske

[24] *gl. prispevek A. Gabriča*
[25] *prav tam*
[26] *Dr. Lev Svetek, eden od odstranjenih s pravne fakultete, mi je povedal, da je bilo nesmiselno delo tisto, kar ga je najbolj prizadelo.*
[27] *R. Kušej, Cerkveno pravo, Ljubljana, 1927, str. 6.*
[28] *Pogovor z dr. Svetkom.*

spremembe so bile pogoste in ob vsaki spremembi zakona je bilo jasno, da oblast želi podrejeno univerzo, ki bo predvsem dajala uporabne kadre.[29] Glede kadrovskih zadev je bilo odločanje v rokah političnih organov, ki so skrbeli, da bi na univerzo ne prišli "neprimerni" ljudje. Ob vsej tej skrbi pa ni bilo mogoče preprečiti, da univerza ne bi prišla v nasprotje z nosilci politične moči, kadar koli so ljudje na univerzi začeli misliti s svojo glavo. Zato je do odstranjevanja ljudi še prihajalo. To odstranjevanje je imelo svojo pravno plat, toda v vrsti primerov je bilo nasilje prikrito. Neželene so prestavili na določena odlagališča, kjer so od njih pričakovali, da bodo čim manj opazni. V večini primerov je tovrstna premestitev imela na zunaj značaj prostovoljne oziroma sporazumne odločitve. Prišla je doba, ki ustreza Norwidovi trditvi, da so najhujše verige, ki jih ni opaziti.

Pravno je bil ideološki monopol pokrit z določbami o nalogi fakultet, da *"poučujejo in vzgajajo študente v duhu marksizma-leninizma"* [30] do kriterija za izvolitev, ki je zahteval, *"zavzetost in družbeno aktivnost pri uveljavljanju in razvijanju socialističnega samoupravnega sistema"*[31] Delovno pravo je v tem času oblikovalo celo vrsto razlogov za prekinitev delovnega razmerja, kjer o ideoloških razlikah ni bilo govora.

Vsekakor veliko pove o pravnem odločanju tudi podatek, da so se prizadeti pritoževali pri notranjih organih fakultet in univerze, poskušali so prepričevati posamezne politike v upanju, da bodo ti posegli vmes, ni pa znano, da bi šlo reševanje po sodni poti. V pravno reševanje očitno enostavno niso imeli zaupanja. To je gotovo povezano tudi z dejstvom, da je bilo v takih primerih odstranjenim zagroženo, da bo ogrožena njihova eksistenca, če ne bodo sprejeli ponujenega. Vsekakor je svojevrstna ironija, da v času, ko je bila stalnost delovnega razmerja tako velika, da so celo politiki imeli pomisleke, ker včasih ni bilo mogoče odstraniti delavca, ki je slabo ali premalo delal, ni bil problem odstraniti nekoga, ki ideološko ni ustrezal. In od takega se je potem pričakovalo, da bo čim manj delal.

Če ugotovimo, da je oblast od učiteljev na univerzi zahtevala tudi določeno ideološko prilagodljivost, da na prilagodljivosti počiva pravni sistem in da tovrstno prilagodljivost zahtevajo vse organizacije, je vendar treba reči, da imajo take zahteve čisto drugačno naravo tam, kjer je univerz veliko, kot tam, kjer je univerza ena sama ali jih je le malo. Vsekakor zgodovina slovenske univerze v letih 1945-1980 kaže, da so imeli pojmi svoboda, humani odnosi, znanost in celo socializem in samouprava nek čisto poseben pomen.

[29] *gl. Kranjc n.d.*
[30] *čl. 5 Uredbe o fakultetah in katedrah univerze in visokih šol, Ur. l. LRS 39/1949*
[31] *69. Čl. Zakona o visokem šolstvu, Ur. l. SRS 13/1975*

dr. Jože Ciperle

ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ UNIVERZE - TRENUTNI POLOŽAJ IN VIZIJA RAZVOJA

Znano je, da tradicije najstarejših evropskih univerz segajo daleč nazaj, pogosto v srednji vek ali vsaj na prag novega.[1]

Začetki visokega šolstva v Ljubljani segajo na prag 17. stoletja in so povezani z učno-vzgojno dejavnostjo očetov Družbe Jezusove v ljubljanskem kolegiju,[2] univerza v Ljubljani pa je bila ustanovljena leta 1918.[3]

Osemdeset let v življenju univerze ni posebno dolga doba. V teh desetletjih je ljubljanska univerza doživljala vzpone in padce. Politika svobodi znanosti in svobodi univerze ni bila posebno naklonjena, veliko veselje pa je imela - zlati zadnjih pol stoletja - do neprestanih reform. Pa vendarle se je v tem času ljubljanska univerza razvila v eno največjih srednjeevropskih univerz.[4]

Danes v novih družbenih razmerah, ki so jih uvedle demokratične spremembe in osamosvojitev Slovenije, je univerza v Ljubljani - v pogojih ustavno zagotovljene avtonomije - svobodneje zadihala, pojavljajo pa se novi in drugačni problemi. Zakon o visokem šolstvu iz leta 1993 ter na tej osnovi sprejeti statut univerze iz leta 1995 predstavljata prve korake na poti uresničevanja koncepta sodobne univerze po evropskih vzorih, utemeljene na naših tradicijah in potrebah, torej prve korake v njeni novi vlogi.[5]

Poseg države na šolsko področje je v drugi polovici 18. stoletje privedel tudi do prvih odlokov, ki so zahtevali na vseh univerzah oblikovanje arhivov. Njihovo vodstvo je bilo zaupano sindiku univerzitetne pisarne, skrb za gradivo pa je bilo prepuščeno arhivarju, ki je bil izbran izmed učiteljev pravne fakultete; njemu je bila zaupana tudi skrb za arhiv pravne fakultete.[6]

[1] *Prim. Kaufmann, Gerorg: Geschichte der deutschen Universitäten. 1, Stuttgart 1888 (repr. Graz 1958); Denifle, Heinrich: Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400. Berlin 1885, (repr. Graz 1956); Paulsen, Friedrich: Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart. Mit besonderer Rücksicht auf den klassischen Unterrichts. 1.Bd, Leipzig 1919, (repr. Berlin 1965); Ijsewijn, Jozef / Paquet, Jacques (izd.): The Universities in the Late Middle Ages. Leuven 1978; Koller, Heinrich: Die Universitätsgründungen des 14. Jahrhunderts. Salzburg - München 1966 (Salzburger Universitätsreden, 10); Rüthing, Heinrich: Die mittelalterliche Universität. Göttingen 1973 (Historische Texte/Mittelalter, 16); Thorndike, Lynnn: University recors and life in the Middle Ages. New York 1944 (repr. Columbia University Press 1971); Rashdall, Hastings: The Universities of Europa in the Middle Ages. A new edition in three volumes. Oxford 1936; Grunddmann, Herbert: Vom Ursprung der Universität im Mittelalter. (Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wisenschaften zu Leipzig. Phil- hist. Kl., Bd. 103, H.2), Berlin 1957; Mühlberger, Kurt - Maisel, Thomas: Aspekte der Bildungs- und Universitätsgeschichte 16. bis 19. Jahhundert. (Schriftenreihe des Universitätsarchivs - Universität Wien 7), Wien 1993.*

[2] *Glej Polec, Janko: Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo. V: Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929. Ljubljana, 3-229; Zwitter, Fran: Višje šolstvo na Slovenskem do leta. V: Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919-1969. Ljubljana, 13-51; Melik, Vasilij: Pregled razvoja univerze. V: Univerza v Ljubljani ob tridesetletnici osvoboditve, 1945-1975. Ljubljana, 50-72;Ciperle, Jože: Mittelschulen und höhere Studien auf dem slowenischen Gebiet - unter besonderer Berücksichtigung des nördlichen Teils - bis zum Jahr 1918. V: Internationales kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1976, Szombathely 1978, 237-300; Isti: Die Slowenen und die europäische bildungsgeschichtliche Entwicklung bis zum Jahre 1918. V: Pädagogische Grenzgänger in Europa / Elmar Lechner (Hrsg.). Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Naw York, Paris, Wien 1977 (Bildungsgeschichtliche und Europäische Identität, Bd. 29, 33-67); Isti: Il programma didattico e gli studi dei gesuiti a Lubiana. V: I Gesuit e gli Asburgo, Trieste 1995, 75-102; Isti: Licej v Ljubljani 1800 -1848. Ljubljana 1999 (doktorska disertacija), 14-27, 68-74; Isti: 400.obletnica začetka jezuitskega šolstva v Ljubljani. V: Vestnik, Univerza v Ljubljani 28/1997, 11/97, Ljubljana 1997, 21-23; Isti.: Jezuitski univerzitetni (visokošolski) študij, Ob 380-letnici prvih visokošolskih predavanj v Ljubljani. V: Vestnik, Univerza v Ljubljani, 30/1999, 8/99; 30/1999, 9-10, Ljubljana 1999, 15-19; 28-29.*

[3] *Prim. Mikuž, Metod: Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919-1949 . V: Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana 1969, 53-92.*

[4] *Prim. Melik Vasilij, Iz arhivov o ljubljanski univerzi, Ljubljana 1999, 11.*

[5] *Slavnostna akademija UL. V: Vestnik, Univerza v Ljubljani 30/1999, 9-10/99, Ljubljana 1999, 2-6; Memorandum za Univerzo v Ljubljani, Ljubljana 1997.*

[6] *Höflechner, Walter: Archive und Archivpraxis an Universitäten und Hochschulen. V: Archivopraxis und Historische Forschung. Mitteleuropäische Universitäts- und Hochschularchive. (Schrieftenreihe des Universitätsarchivs Universität Wien, 6. Bd.), Wien 1992, 17.*

Pri delu Univerze v Ljubljani je nastalo in nastaja gradivo, ki predstavlja pomemben del slovenske kulturne dediščine. Univerza v Ljubljani se vsaj že tri desetletja zaveda, da je v interesu slovenskega naroda in danes tudi slovenske države, da se to gradivo trajno ohrani, strokovno obdeluje in zagotavlja njegova uporaba. V ta namen je bila leta 1968, v času, ko je takrat veljavni zakon o arhivih v veliki meri onemogočal organizacijo specialnih arhivov, v sporazumu z Arhivom Slovenije v okviru tajništva Univerze organizirana posebna služba za hranjenje lastnega arhivskega gradiva, ki danes neuradno nosi naziv: Zgodovinski arhiv in muzej Univerze (ZAMU). To je dokaj specifična kulturno-varstvena ustanova, katere dejavnost obsega opravila s področja arhivske, muzejske in bibliotekarske stroke.[7]

Varstvo kulturne dediščine ureja danes na Slovenskem več novih zakonov.

Za varstvo arhivskega gradiva in delovanje arhivske službe predstavlja pravno podlago nov moderni zakon o arhivskem gradivu in arhivih iz leta 1997, ki med drugim določa, da javnopravna oseba zaradi posebnega statusnega položaja ali posebne narave dejavnosti na področju znanosti, visokega šolstva ali informiranja lahko sama zagotavlja varstvo lastnega arhivskega gradiva le na podlagi dovoljenja ministra za kulturo.[8] Univerza v Ljubljani je na tej osnovi sredi decembra 1997 na omenjenem naslovu zaprosila za izdajo dovoljenja za nadaljnje opravljanje svoje arhivske dejavnosti. Dne 11. 01. 1999 podeljeno dovoljenje zagotavlja univerzi v Ljubljani varstvo svojega javnega arhivskega gradiva. Univerza pa se je z njim obvezala zagotoviti za varstvo svojega arhivskega gradiva ustrezne prostore in opremo, strokovno usposobljene delavce, vzpostaviti tako organizacijo dela, da bo zagotovljeno učinkovito varstvo arhivskega gradiva ter v ta namen zagotoviti potrebna finančna sredstva. S tem v dovoljenjem je bil za pristojni arhiv določen osrednji slovenski državni arhiv, to je Arhiv Republike Slovenije, ki je pristojen za nadzor nad izvajanjem varstva arhivskega gradiva na univerzi v Ljubljani.[9]

Univerza v Ljubljani tako varuje svoje javno arhivsko gradivo na osnovi omenjenega dovoljenja v skladu z veljavnim arhivskim zakonom in veljavnimi arhivskimi podzakonskimi akti ter po navodilih pristojnega arhiva. S tem v zvezi je treba takoj omeniti, da je na podlagi določb novega zakona o arhivih izšlo v letošnjem juliju (1999) šest novih arhivskih podzakonskih aktov: Pravilnik o materialnem varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva, Pravilnik o strokovni obdelavi in evidencah arhivskega gradiva, Vrste in oblike evidenc arhivskega gradiva, Pravilnik o strokovni usposobljenosti delavcev javnopravnih oseb, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Pravilnik o odbiranju in izročanju javnega arhivskega gradiva, Pravilnik o uporabi javnega arhivskega gradiva v arhivih in Pravilnik o ravnanju z zasebnim arhivskim gradivom,[10] ki skupaj s samim zakonom in že tri leta starim Pravilnikom o pripravništvu, strokovnih izpitih in pridobivanju nazivov v dejavnostih s področja kulturne dediščine, urejajo domala vso slovensko arhivistiko oziroma varstvo javnega in zasebnega arhivskega gradiva. Zelo pomembno je, da so prav vsi pravilniki harmonizirani s strokovnimi priporočili in resolucijami Mednarodnega arhivskega sveta, UNESCA, Evropske unije in Sveta Evrope ter primerljivi s tovrstnimi tujimi arhivskimi predpisi, standardi in strokovnimi navodili ter literaturo. Najpomembnejše, predvsem zaradi uvajanja informacijske tehnologije v arhive, pa je, da so usklajeni z mednarodnimi standardi za popisovanje arhivskega gradiva.[11]

S tem v zvezi je vredno posebej izpostaviti, da je v arhivu univerze v Ljubljani - v nasprotju tudi z nekaterimi univerzitetnimi arhivi dežel Evropske unije, kjer je varovanje univerzitetnih arhivalij urejeno z arhivskimi redi (poslovniki), ki jih na osnovi zakona o univerzi izdajajo sami vodstveni organi univerz - v strokovnem pogledu varovanje univerzitetnega arhivskega gradiva v celoti pogojeno z državno arhivsko zakonodajo, univerza pa zagotavlja materialne pogoje za njegovo eksistenco.[12]

Sredi leta 1999 pa je izšel zakon o varstvu premične in nepremične kulturne dediščine, ki med

[7] *Ciperle, Jože: Nekoliko širše o Zgodovinskem arhivu in muzeju UL. V: Vestnik, Univerza v Ljubljani, 29/1998, 4/98, Ljubljana 1998, 9-11; Isti: Poročilo o delu Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani za leto 1997. V: Arhiv Republike Slovenije, Obvestila, XIV/1, Ljubljana 1998, 77-85; Benedetič, Ana: Archiv und Museum der Universität Laibach / Ljubljana. V: Archivpraxis und Historische Forschung, Mitteleuropäische Universitäts- und Hochschularchive, Geschichte, Bestände, Probleme und Forschungsmöglichkeiten (Schrieftenreihe des Universitätsarchivs Universität Wien, 6. Bd.). Wien 1992, 95-98; Isti.: Einige spezielle Probleme des Archivguts der Universität Laibach / Ljubljana, prav tam, 194-199.*

[8] *Uradni list Republike Slovenije, št. 20, ß 19, Ljubljana 1997, 1620.*

[9] *Zupančič, Marjan: Dovoljenje Univerzi v Ljubljani za hranjenje lastnega arhivskega gradiva. V: Arhiv Republike Slovenije, Obvestila, XV/1, Ljubljana 1999, 10-13.*

[10] *Uradni list Republike Slovenije, št. 59, Ljubljana 1999, 7572-7586.*

[11] *Prim. Žumer, Vladimir: Novi arhivski podzakonski akti. V: 18. zborovanje, Arhivsko društvo Slovenije (Evidentiranje virov za zgodovino Slovencev v tujini, Novosti v slovenski arhivski zakonodaji, Arhivski informacijski sistem), Ljubljana 73-85.*

[12] *Prim. Archival Legislation 1981 - 1994. V: Archivum (International review on archives), Vol. XL, München, New Providence, London, Paris 1995.*

drugim ureja tudi varstvo za zgodovinsko dogajanje na Slovenskem pomembnih premičnih zgodovinskih predmetov, npr. muzealij.[13] V skladu z dikcijo tega zakona bo morala univerza v Ljubljani čim preje sprožiti na vladi pobudo za razglasitev najdragocenejšega muzejskega gradiva, ki ga hrani njen arhiv oziroma muzej, za kulturni spomenik državnega pomena, za ostalo muzejsko gradivo pa doseči vpis v register dediščine. Le tako bo tudi ta del kulturne dediščine, ki ga hrani arhiv / muzej univerze v Ljubljani, varovan v skladu z zakonom.[14]

Gledano v celoti lahko rečemo, da se je arhiv univerze v Ljubljani v tridesetih letih svojega obstoja razvil iz skromnih začetkov v ustanovo, ki polagoma postaja glede na svojo dejavnost vse bolj primerljiva podobnim ustanovam znamenitih evropskih univerz. Seveda pa razvoj univerze v zadnjih desetletjih, predvsem povečanje števila članic, in s tem v zvezi silovito povečanje gradiva, ki po zakonu že zapade v arhivski prevzem, postavlja arhiv v tem trenutku pred velike, težko rešljive organizacijske, prostorske in kadrovske probleme.[15]

Arhiv univerze v Ljubljani deluje v centralnem univerzitetnem poslopju, v nekdanji stavbi kranjskega deželnega zbora iz leta 1902, na 160 m^2 upravnih, javnih, delovnih in depojskih prostorih. Večina depojskih prostorov le v skrajni meri ustreza predpisom o materialnem varstvu arhivskega gradiva in imajo torej začasni značaj. V tem trenutku ga oskrbujejo trije arhivsko in muzejsko strokovno usposobljeni delavci z visokošolsko izobrazbo. Njegova dejavnost pa je finansirana, tako kot dejavnost celotne Uprave Univerze, iz sredstev vlade, to je Ministarstva za šolstvo in šport.[16]

V organizacijskem pogledu sestavljajo arhiv tri delovne enote: arhivski oddelek, muzejski oddelek in priročna biblioteka z dokumentacijo.[17]

Spisovno arhivsko gradivo je glede na provenienco hranjeno v 10 fondih, ki obsegajo 273 podskupin, to je okrog 550 tm. Pri tem gre v pretežni meri za gradivo, ki je nastalo na rektoratu (Upravi) in le v skromnem obsegu na Pravni, Filozofski, Tehniški, Medicinski in Ekonomski fakulteti; časovno je z izjemo gradiva rektorata (Uprave) omejeno na obdobje do leta 1960. Večina tega gradiva je bila najdena, prevzeta in strokovno obdelana ob koncu šestdesetih in v začetku sedemdesetih let. Vendar to gradivo ne predstavlja zaokrožene celote, kompletne dokumentacije, ki je nastajala na univerzi pred drugo svetovno vojno in prvo desetletje po vojni, marveč - lahko rečemo - le njene ostanke. Velika večina gradiva ni ostala ohranjena; kam se je porazgubilo, ni znano, upoštevaje več desetletne poizvedbe, pa je utemeljena bojazen, da je bilo uničeno. Iz ohranjenega fonda Rektorata omenimo posebej eminentno gradivo, ki govori tako o univerzi kakor tudi o njenih učiteljih. Na prvem mestu gre omeniti matriko ljubljanske univerze, habilitacijske protokole in zapisnike sej univerzitetnega sveta in univerzitetne uprave, ki jih dopolnjujejo osebni izkazi študentov filozofske, pravne in medicinske fakultete; osnovne podatke o univerzitetnih učiteljih pa nudijo personalne mape, ki za večino takratnih fakultet segajo tudi v povojno obdobje. Sicer pa večina ohranjenega gradiva tega fonda poleg tako imenovanih splošnih spisov, ki sicer nepovezano obravnavajo najrazličnejša vprašanja iz univerzitetne tematike, nudi podatke o študentskih zadevah, tisku, univerzitetnih oziroma fakultetnih ustanovah, disciplinskih zadevah, znanstvenoraziskovalni dejavnosti, študijskih zadevah, stikih s tujino, komemoracijah in proslavah, pogodbah, sporazumih itd. Fondi posameznih fakultet vsebujejo identično ali podobno gradivo, le da se tematsko omejujejo na posamezne učne stolice, npr. zapisniki sej fakultetnega sveta, študentske zadeve, kadrovske zadeve, študijske načrte, statute, delovna poročila, statistične podatke, finančne zadeve, seznami predavanj itd., kot specifika pa izstopajo predvsem zapisnik diplomskih izpitov, gradbeni načrti z gradnjami in gradivo nekaterih dekanatov. Posamezne podatke o univerzitetnih učiteljih in dogajanju na univerzi vsebuje tudi fond Privata.

Temu pa še dodajmo, da se arhiv Vseučiliške komisije, katere dejavnost je v bistvu pripeljala leta 1919 do ustanovitve Univerze, nahaja v Arhivu Republike Slovenije, kjer se v fondu Arhiv univerze v Ljubljani nahaja tudi gradivo s podatki za nekatere seje univerzitetnega sveta, nekaj aktov univerzitetnega sodišča ter nekaj zapisnikov izpitne komisije za državni strokovni izpit asistentov.

Po letu 1991 je bilo prevzeto gradivo treh fondov (Rektorat, Filozofska fakulteta, Pravna fakulteta) v skupni količini 253 tm.

Vse na novo strokovno obdelano gradivo je bilo opremljeno s primerno tehnično opremo, tudi v prejšnjih desetletjih obdelano gradivo je dobilo enako tehnično opremo.

Seveda na tem mestu ni mogoče navesti seznama vseh novih pridobitev v zadnjem desetletju, pa vendarle omenimo eminentno gradivo iz sledečih

[13] *Uradni list Republike Slovenije, št. 7, Ljubljana 1999, 555-565.*

[14] *Ciperle, Jože: Poročilo o delu Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani, 7, 9; Isti: Nekoliko širše o Zgodovinskem arhivu in muzeju UL, 9.*

[15] *Prim. Ciperle, Jože: Obnova skladiščnih prostorov Zgodovinskega arhiva in muzeja UL. V: Vestnik, Univerza v Ljubljani, 30/1999, 2/99, Ljubljana 1999, 13.*

[16] *Isti: Poročilo o delu Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani, 79-82.*

[17] *Isti: Nekoliko širše o Zgodovinskem arhivu in muzeju UL, 10.*

tematskih področij: zapisniki sej univerzitetnega sveta 1968 - 1992, zapisniki habilitacijske komisije 1970 - 1990, zapisniki pedagoško znanstvenega sveta 1969 -1976, zapisniki komisije za znanstveno raziskovalno delo 1968 - 1979 in zapisniki komisije za študijske zadeve 1968 - 1979, ter vpisni listi (osebni izkazi) in zapisniki diplomskih izpitov Filozofske fakultete 1960 - 1980.

Iz navedenega je jasno razvidno, da večina v zadnjem desetletju prevzetega gradiva in obdelanega gradiva izvira iz uprave univerze v Ljubljani, ki je pač z arhivom tudi najtesneje povezana, gradivo članic univerze pa je predvsem zaradi v preteklih desetletjih izvedene decentralizacije univerze in s tem povezane njihove organizacijske osamosvojitve ostalo in ostaja v dokumentarni obliki na fakultetah, v kolikor ob preselitvah in pomankanju prostora ni prišlo do njegovega nestrokovnega škartiranja ali celo uničenja. Ponovna homogenizacija in integracija univerze v Ljubljani pa poteka navkljub intencijam omenjenih pravnih aktov o visokem šolstvu in univerzi v Ljubljani počasi in z veliko muko, kar se seveda odraža tudi na afirmaciji arhiva univerze kot centralne univerzitetne arhivske inštitucije. Pa vendarle se arhiv univerze prizadeva tudi za čim učinkovitejše sodelovanje z ustvarjalci arhivskega gradiva na članicah univerze, saj zanje sprotno pripravlja predloge, pisna navodila, za odbiranje dokumentarnega gradiva, predvsem pa preverja njihovo dokumentarno oziroma arhivsko gradivo, zlasti tam, kjer je prevzemni rok že potekel, gradiva pa zaradi pomanjkanja svojih depojskih prostorov in kadrovskih zmožnosti (še) ni mogel prevzeti oziroma za prevzem obstajajo druge ovire.[18]

Ob tem omenimo še, da arhiv išče in vzpostavljamo stike s posamezniki za katere ve, da imajo arhivsko in muzejsko gradivo z univerzitetno tematiko in s tistimi, ki ga bodo ponudili v odkup. Intenzivirano je tudi evidentiranje gradiva o semiuniverzitetnih študijih v Ljubljani v 17. in 18. stoletju v tujih, predvsem v avstrijskih arhivih. Sicer pa se arhivalije o omenjenem ljubljanskem višjem šolstvu pred ustanovitvijo univerze hranijo v skladu z njegovim zgodovinskim razvojem v različnih drugih arhivskih ustanovah in knjižnicah v Ljubljani, ne pa v arhivu univerze. Medtem ko vprašanje restitucije gradiva obravnavane tematike, ki se danes nahaja v arhivih Zvezne republike Jugoslavije, ostaja povsem odprto.[19]

Na muzejskem področju arhiv oziroma muzej univerze v Ljubljani posveča večino naporov predvsem učinkovitemu izvajanju primarnega muzejskega dela, torej skrbi za reševanje in dokumentiranje premične kulturne dediščine s področja semiuniverzitetnega šolstva in univerze v Ljubljani. V zadnjem desetletju je bilo pridobljenih okrog sto novih muzejskih eksponatov, npr. del inventarja prvih inštitutov univerze v Ljubljani. Muzeološka obdelava pridobitev obsega inventarizacijo, evidentiranje stanja oziroma poškodb gradiva, zaščita in deponiranje gradiva. V okviru tega oddelka se nahaja tudi fototeka z okrog 16.000 fotografijami, od tega 5000 novejšega datuma, in dokumentacijska zbirka s podrobno obdelanimi podatki o univerzi in njenih članicah, sprotno se pripravlja tudi izbor člankov o univerzi, ki izhajajo v dnevnem časopisju, in ki nato za vsako leto izidejo v vezani obliki kot ogledalo tiska univerze v Ljubljani.[20]

Arhivska bibliotečna akcesijska knjiga izkazuje 2352 bibliotečnih enot in sicer večinoma monografij in v manjši meri periodike. Večji del gradiva je bilo podarjeno s strani Uprave Univerze, nekaj pa je bilo tudi zamenjav in nakupov. V vsebinskem pogledu prevladujejo dela iz tematike univerz in njihove zgodovine ter arhivistike in muzeologije.[21]

Tako arhivska kakor tudi muzejska dokumentacija gradiva poteka s tremi računalniki z osnovno programsko opremo in z nekaj specializiranimi programi.[22]

V okviru raziskovalne dejavnosti osebje arhiva objavlja strokovne članke in razprave iz zgodovine ljubljanskega semiuniverzitetnega šolstva, predvsem pa iz zgodovine univerze v Ljubljani v domačih in tujih strokovnih revijah. V zadnjih letih jih je izšlo skoraj štirideset.

Povsem naravno je, da arhiv oziroma muzej univerze v Ljubljani posveča veliko pozornost zadovoljevanju potreb strank. V zadnjem desetletju je bilo več kot 3000 obiskov, od tega okrog 200 raziskovalcev, ki so uporabljali nad 60.000 kosov arhivskega gradiva. Arhivsko gradivo se uporablja na podlagi zakona o arhivih, poslovnika in čitalniškega reda arhiva univerze. Gradivo se daje v uporabo v originalu samo v čitalnici arhiva univerze, izven arhiva pa se lahko izposoja v razstavne in podobne namene samo na podlagi pogodbe. Javno arhivsko gradivo, nastalo do leta 1991, je v celoti dostopno za uporabo, razen gradiva, ki vsebuje osebne podatke ter gradiva zasebnega izvora, ki se uporablja tudi v skladu z določbami izročiteljev. Javno arhivsko gradivo, nastalo po letu 1991, postane dostopno za uporabo 30 let po nastanku.[23]

[18] *Ciperle Jože: Zgodovinski arhiv in muzej UL - sedanji položaj in vizija bodočega razvoja. V: Vestnik, Univerza v Ljubljani, 31/2000, 6-7/2000, Ljubljana 2000, 19-21*

[19] *Prim. Dekleva, Tatjana: Gradivo rektorata Univerze v Ljubljani. V: Arhiv Republike Slovenije, Obvestila, XIV/4, Ljubljana 1998, 34-35.*

[20] *Ciperle, Jože: Poročilo o delu Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani, 77- 82.*

[21] *Isti: Nekoliko širše o Zgodovinskem arhivu in muzeju UL, 11*

[22] *Isti: Poročilo o delu Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani, 83.*

[23] *Prav tam.*

Seveda se arhiv univerze v Ljubljani še kako zaveda, da njegovi depoji, zbirke, itd. ne morejo biti sami sebi namen in da je prezentacija gradiva (razstavna dejavnost) nujna. V tem trenutku načrtuje občasne razstave o arhivih evropskih univerz, prvih profesorjih filozofske in pravne fakultete univerze v Ljubljani in predvsem stalno razstavo: Ljubljana - višješolsko / univerzitetni center. V pripravi je izdelava delovnih načrtov za razstave, njihovih oblikovnih in tehničnih zasnov, izbiranje in pripravljanje gradiva. Realizacija pa je v veliki meri vezana na pridobitev razstavnih prostorov in primerne univerzalne razstavne opreme.[24]

Upati je, da bo univerza v Ljubljani v teh tudi zanjo po rimskem zgodovinarju CorneliusuTacitusu transitus rerum imenovanih časih, v iskanju svoje nove vloge, našla za svoj arhiv oziroma muzej primeren statusni položaj, potem ko ji je država s svoje strani za to že ustvarila pravne pogoje. Torej je upati, da bo univerza v Ljubljani v okviru preoblikovanja strokovnih služb svoje Uprave dodelila svojemu arhivu, potem ko naj bi se v naslednjih letih po izselitvi Pravne fakultete sprostile precejšne prostorske kapacitete v stavbi, kjer se arhiv že nahaja, predvsem ustrezne javne, in depojske prostore (vsaj okrog 600 m2), kar bo seveda na osnovi sporazuma z vodstvi članic in z vodstvom univerze omogočilo po zakonu določeni arhivski prevzem, po naših ocenah, nekaj tisoč metrov gradiva, ki je nastalo v šestdesetih letih na fakultetah in se tam večinoma še danes nahaja. To bi na praktični ravni omogočilo nastanek centralne univerzitetne arhivske ustanove s centralnimi depojskimi prostori za celotno univerzo v Ljubljani, torej ne le arhiv oziroma muzej Uprave Univerze, v kar se je ta ustanova v veliki meri razvila v zadnjih dveh desetletjih in je še tudi v tem trenutku. Njegove intencije pa bi se vzporedno z dejavnostmi centralne arhivske institucije univerze v Ljubljani vse bolj razvijale - ob postopni kadrovski širitvi - tudi v smeri inštituta za zgodovino ljubljanske univerze.[25]

Tako bo tudi v teh časih prišla znova do uveljavitve misel, ki je na univerzi v Ljubljani prisotna vse od njene ustanovitve, le da je v posameznih obdobjih bolj razvidna in v drugih manj, namreč, da je varovanje njenega arhivskega in muzejskega gradiva kot kulturne dediščine akt civilizacije, njegovo raziskovanje pa osnova za evropski razvoj na domačih tradicijah utemeljene univerze.

[24] Prav tam.

[25] *Ciperle Jože: Zgodovinski arhiv in muzej UL - sedanji položaj in vizija bodočega razvoja, 21.*

PRILOGE

Zgodovina je "ujetnik" takšnih ali drugačnih virov, ki s svojo boljšo ali slabšo ohranjenostjo dovoljuje jo raziskovalcu, da bolj ali pa manj uspešno rekonstruira preteklost. Zato smo našemu poročilu dodali še nekaj primerov virov, ki ponazarjajo, s kako raznolikim gradivom smo se srečevali ob svojem delu. Nekatiri arhivski viri so pravno suhoparni in nam ne povedo kaj bistvenega o ozadju dogajanja. Gradivo, ki je nastalo v drugačnih okoliščinah, predvsem pisma in dopisi z bolj osebno pisano noto, pa pogosto odkrito povedo, kakšen je bil odnos oblasti ali posameznih oblastnikov do povsem konkretnega posamezni ka. Žal je slednjih manj in jih je težje izslediti. Na koncu smo dodali še pričevanja o zapletih na univerzi, ki s jih naši komisiji poslali trije nekdanji univerzitetni delavci.

Rektorat Univerze
v Ljubljani.
Pers.št. 130/1-54 V Ljubljani,dne 24.maja 1954.
Predmet: Copeland Fanny,
Vaš dopis P 1o3o22.

Zavod za socialno zavarovanje
za mesto in okraj-odsek za pokojnine
in invalidnine
v
Ljubljani.

Na Vaš dopis z dne 12.5.1954, sporočamo,da je bila gospa Fanny C o p e l a n d - B a r k w o r t h, rojena 27.9.1872 v kraju Birr - Irska, zaposlena na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani v svojstvu kontraktualnega lektorja za angleški jezik neprekinjeno od 2.11.1921 do 3o.5. 1941.

Gospa Copeland je imela kot kontraktualni lektor vse pravice in dolžnosti državnega uslužbenca. Službe ni prekinila samovoljno, niti ji ni bilo odpovedano s strani Univerze,nego jo je nasilno odstranil iz službe italijanski okupator.Odpeljana je bila v konfinacijo.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

Rektor:
dr. Fran Zwitter

Vloženo:
1 izvod v osebno mapo
1 izvod v arhiv.

1.) Dopis rektorata Zavodu za socialno zavarovanje Ljubljani iz leta 1954 o službovanju Fanny Copeland - Barkworth na ljubljanski univerzi. (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, Rektorat IV - 6, Fanny Copeland).

NARODNA VLADA SLOVENIJE
MINISTER ZA PROSVETO

Ljubljana dne 10. avgusta 194 5.

Štev. K - 24/3 .

O D L O K.

A.

Na dosedanja službena mesta in položaje na univerzi v Ljubljani p o s t a v l j a m dodatno k odloku z dne 24.7.1945 še:

I. Filozofska fakulteta: Petre Fran dr.

II. Tehniška fakulteta :Vidmar Milan dr.
Čebulj Marjan
Latanovič Drago dr. ing.
Zopilov Aleksej ing.

III. Rektorat : Čadež Marjan dr.
Šparovec Jože

Začasni dekreti/ 7/ so priloženi.

B.

V stalni pokoj z dnem31. avgusta 1945. stavljam sledeče nameščence :

I. Filozofska fakulteta : Bradač Fran dr. ✓
Ozvald Farel dr.✓

II. Tehniška fakulteta : Grudinski Teodor ing.✓
Žurga Franc

Začasni dekreti / 4/ so priloženi.

C.

Iz dosedanje službe in položaja začasno odstavljam naslednje osebe, ki so bile predane Sodišču slovenske narodne časti :

I. Filozofska fakulteta: Veber Franc dr.
II. Juridična fakulteta: Steska Henrik dr.
III. Univerzitetna knjižnica: Glonar Jože dr.

Č.

Iz- dosedanje službe in položaja odstavljam nameščence, ki so pobegnili iz Slovenije v zamejstvo:

I. Filozofska fakulteta: Dolar-Mantuani Ludmila dr. ✓
II. Juridična fakulteta: Bajič Stojan dr. ✓
Bilimovič Aleksander dr. ✓
Spektorski Evgen dr. ✓
Žebot Ciril dr.

VLADA SL.

III. Tehniška fakulteta: Zupančič Rihard dr. ✓

IV. Teološka fakulteta: Čepon Ludvik dr.
Košmerl Alojzij
Lenček Ignacij dr. ✓
Odar Alojzij dr. ✓
Peterlin Jože
Slavič Matija dr. ✓
Turk Josip dr. ✓

Odlok o ostalih nameščencih na univerzi sledi.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

NARODNA VLADA SLOVENIJE Ministrstvo prosveta

Minister za prosveto:
dr. Ferdo Kozak

UNIVERZA
LJUBLJANA
Došlo dne 16. VIII. 1945 19

Del.št.	Štev.	Priloge	Pre.p's	Ref.
	586/45			7 t.

2.) Odlok ministrstva za prosveto Narodne vlade Slovenije dr. Ferda Kozaka, 10. 8. 1945 (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, Rektorat IV - 246, Univerzitetno osebje - ponovna imenovanja, razrešitve).

TERENSKI ODBOR
KRAKOVO

I z j a v a .

Podpisani Terenski odbor OF Krakovo potrjuje, da tov. dr. SALVI JENČIČ univ. profesor iz Ljubljane, Gregaška ulica ni bil obsojen na izgubo narodne časti, ni izgubil volilne pravice, da v času okupacije ni bil pod orožjem v službi okupatorjev in njihovih pomagačev in da ni bil organizator, funkcionar ali aktivni član v kvislinških organizacijah.

Ljubljana, dne 23. novembra 1945

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

Sekretar:

3.) Izjava terenskega odbora Ljudske fronte Krakovo o profesorju Salvislavu Jenčiču. (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, Rektorat IV - 20, Salvislav Jenčič).

V Ljubljani, 29. oktobra 1949.

Odlok o izključitvi dr. Ceneta Logarja iz vrst članstva Komunistične partije Jugoslavije

Dr. Cene Logar, izredni profesor filozofije na Univerzi v Ljubljani, je s pismom CK KPS od 27. 1. 1949 izključen iz vrst članstva KPJ zaradi grobih prestopkov določil Statuta KPJ in aktivne politične ter organizacijske kontrarevolucionarne dejavnosti Informbiroja, ki ni v skladu z napori naših narodov za zgraditev socializma in z borbo naše KPJ pod vodstvom CK KPJ in tovariša Tita za očuvanje čistosti nauka marksizma-leninizma proti revizionizmu voditeljev VKP(b).

Kot »starejši« član KPJ je izkoriščal avtoriteto KP za kontrarevolucionarno akcijo Informbiroja na Univerzi (npr. predavanje ob obletnici Leninove smrti 21. 1. 1949; predlog za študenta Sava Bratuža, da postane asistent filozofske fakultete).

Izkoriščal je družbeno funkcijo izrednega profesorja na Univerzi, da je dvomljivo in v popačeni obliki predaval osnove marksistične filozofije. Njegova predavanja so bila zgrajena na bazi idealistične, ne pa marksistične filozofije ter je s tem zavajal študente in manj zgrajene člane Partije v celici. (Npr. študent Savo Bratuž, nameščenka Pia Vavpetič, idr.).

Pomoč, ki mu jo je nesebično nudila naša Partija, da pride v posameznih nejasnih vprašanjih Informbiroja na čisto, je zasmehoval in se nepošteno, nepartijsko ponašal do tovarišev, ki so kritizirali njegova stališča (npr. dr. Danilo Vojska, ing. Ivo Jelačin idr.)

Njegovo pismo, ki je priloženo prošnji za registracijo, ga do kraja pokaže v pravi luči kot ambicioznega malomeščana, ki brez dogem, pa najsi so to verske ali »marksistične«, ne more živeti. (Primer: priloženo njegovo pismo komisiji za registracijo članstva.)

Dan izključitve se mu šteje od 29. 1. 1949.

Člani komisije:

V Ljubljani, 21. oktobra 1949.

Pers.št. 2417/1 Ljubljana, 12.IX.1950.

O D L O Č B A

Tov. L o g a r Cene, roj. 14. julija 1913, izredni profesor v prosvetno-znanstveni stroki na Univerzi v Ljubljani, je bil s odločbo Rajonskega ljudskega odbora I. z dne 8. septembra 1949, št. 112: obsojen na kazen treh mesecev poboljševalnega dela in je bil istočasno zoper njega uporabljen tudi upravni ukrep družbeno koristnega dela za dobo 24 mesecev.

Omenjena odločba je postala pravomočna dne 16. septembra 1949.

Na podlagi 8.čl., 3.toč.82.čl., 3. in 5.odst.85.čl. zakona o državnih uslužbencih LRS /Ur.l.LRS št.1-2/49/ v zvezi s "Obvezno razlago 4.toč.88.čl. zakona o državnih uslužbencih" /Ur.l.FLRJ št. 44-403/50/

o d l o č a m:

Tovarišu L o g a r j u Cenetu, je prenehala služba po samem zakonu dne 16. septembra 1949, katerega dne je postala odločba RLO I. št.112 pravomočna.

Za dan razrešitve službe šteje 16. oktober 1949.

Proti tej odločbi ni pritožbe.

U t e m e l j i t e v:

Tov. Logar Cene je bil s odločbo RLO I. z dne 8.IX.1949 št.112 obsojen na 3 mesece poboljševalnega dela s istočasnim upravnim ukrepom družbeno koristnega dela za dobo 24 mesecev.

Po zgoraj cit. "Obvezni razlagi 4.toč.88.čl. zveznega zakona o državnih uslužbencih, ki velja analogno tudi za 3.toč.82.čl.zakona o državnih uslužbencih, je smatrati, da je tov. Logarju Cenetu prenehala služba po samem zakonu, ker je bil zoper njega uporabljen ukrep družbeno koristnega dela, daljši od 6 mesecev.

Odločbe o prenehanju uslužbenskega razmerja ni bilo mogoče izdati v roku, ki je predpisan v 1.odst.85.čl. zakona o državnih uslužbencih LRS, ker je pristojni organ za izrekanje kazni nepravilno opustil dostaviti svojo odločbo organizacijski enoti obsojenega uslužbenca takoj, čim je postala pravomočna. To je storil šele s dopisom od 29.VI.1950. št.23-8/50, ko je poslal potrebne podatke rektorata Univerze.

Z ozirom na zakasnelo izdajo te odločbe je šteti za dan razrešitve zadnji dan enomesečnega roka iz 1.odst.85.čl. /5.odst. 85.čl., peti stavek/ zakona o državnih uslužbencih LRS.

SMRT FAŠIZMU - SVOBODO LJUDSTVU!

Videl nač.pers.odd.:
/ Šebek Levin /

Minister za znanost in kulturo:
/ Dr. Potrč Jože /

4.) Odlok o izključitvi Ceneta Logarja iz KPS (21.10.1949) (Borec, XLIII, 1991, št. 4-5-6, str. 328) in odločba ministrstva za znanost in kulturo o prenehanju službe Ceneta Logarja (12.9.1950) (Arhiv Republike Slovenije, AS 232 - Ministrstvo za znanost in kulturo LRS, Pers. št. 2417/1-1950).

Režek Borut,dopl.iur et phil,
Ljubljana,Nazorjeva 2/III.

Prepis.

Predmet: Pritožba proti odločbi o razrešitvi.

Predsedstvu Vlade LRS, Sekretariatu za personalno službo preko
Sveta za prosveto in kulturo LRS
v
Ljubljani.

Podpisani vlagam proti odločbi Sveta za prosveto in kulturo LRS z dne 1.8.1952 Pers.štev. 1539/3,ki mi je bila vročena 5.8.1952

p r i t o ž b o

na osnovi čl.18.znanega zakona o državnih uslužbencih.

1. Z odločbo SPK -LRS z dne 1.6.1952 Pers.št. 1539/1 mi je bila odpovedana služba kot asistentu na pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.Utemeljitev se je glasila: "Tov.Režek Borutu se odpoveduje služba,ker nima kvalifikacije za vzgojo mladine na najvišji vzgojni ustanovi,kar je zlasti razvidno iz njegovega zadržanja med okupacijo". To odločbo sem zaradi službene odsotnosti prejel šele 5.6. 1952.

2. 13.6. 1952, sem v posebni vlogi na Personalno komisijo pri SPK -LRS opozoril na čl. 43 a zveznega zakona o državnih uslužbencih in zahteval,da me " u cilju pravilnog ostvarivanja otkaza u skladu sa pravilnim vođenjem kadrovske politike i radi zaštite prava službenika" / čl. 43 a cit.zakona/ zasliši in izvede kratek dokazni postopek.Odpovedni razlog sem v celoti odklonil.
Istočasno sem opozoril na zamude sprejema odločbe o odpovedi in ugotovil,da jo je mogoče zato smatrati kot podane šele s 1.7. 1952.

3. 19.7. 1952 -torej več kot mesec dni kasneje -, sem prejel od personalne evidence -Univerze v Ljubljani dva formularja "Izjave uslužbenca za presojo umestnosti odpovedi službe", obsegajoča dva najst točk, na katera je bilo treba na kratko odgovoriti.Deset izmed njih se je tikalo le splošnih osebnih podatkov /generalije,izobrazba itd./ in samo točka 11 je stavljala kratko vprašanje:"Ali se strinja z odpovedjo - če se z njo ne strinja, navesti vse pomisleke". V smislu stila izjave in zagotovila načelnika personalne evidence na univerzi, da gre le za predhodno izjavo,na osnovi katere bo personalna komisija izvršila zaslišanje, sem na kratko odgovoril: "Z odpovedjo se ne strinjam.Navedeni razlog odklanjam in zahtevam,da naj se mu navedejo konkretna dejstva,na katera naj bi se odpovedni razlog opiral.Pripominjam, da me doslej ni nihče zaslišal in prosim Personalno komisijo,da me v smislu zveznega zakona o državnih uslužbencih čl.43 a zasliši in izvede za razčiščenje potreben dokazni postopek".

IV. Iz doslej navedenih razlogov je nezakonita tudi razrešnica,proti kateri je naperjena prit ta pritožba.
1. Opira se na zakonu nasprotujoče pravne akte.
2. Podana ni bila v roku,ki ga določa zakon. Razrešnica mora biti podana pred iztekom odpovednega roka,kar pa v mojem primeru ni bila.
3. Razrešnica me razrešuje za nazaj. Razrešen sem bil po njenem dispozitivnem delu/ zelo medla formulacija/ z 31.7.1952,datirana je z 1.8.1952, dostavljena pa mi je bila 5.8.1952.

Iz navedenih razlogov smatram,da je spodbijana odločba o razrešitvi nezakonita,ker mi že odpoved sama ni bila podana v skladu z zakonom.Zato prosim Predsedstvo vlade LRS,da jo razveljavi in ugotovi, da mi tudi odpoved ni bila zakonito podana ter naroči Svetu za prosveto in kulturo LRS,da naj poda novo odpoved v skladu z zakonitimi predpisi. S to pritožbo ne nameravam niti najmanj osporavati SPK-LRS njegove pravice do odpovedi iz službene potrebe,zahtevam pa zakonitost.Gre mi tudi za plačo.Delam na doktorski disertaciji za doktorja pravne znanosti in sem z delom približno na dveh tretjinah; če bom moral v službo drugam,bom moral delo -zelo naporno in zamudno - prekiniti; zato mi že ena mesečna plača mnogo pomeni.Dalje prosim,da se uredi vprašanje mojega dopusta,ki ga še nisem imel /planiran za konec avgusta/ in do katerega ima zakonito pravico in katerega vse doseganje odločbe SPK -LRS ne urejujejo.
Prosim za ugodno in hitro rešitev !

Smrt fašizmu -svobodo narodu!

V Ljubljani,dne 18.avgusta 1952. B. Režek l.r.

Dekanat pravne fakultete 18.8.1952.
št. 755/52.

Predsedstvo vlade LRS,preko
rektorata univerze in Sveta za prosveto in
kulturo LRS

t u

odstopamo prednjo pritožbo v nadaljnje poslovanje.

S.F. -S. N.!

L.S. Dekan: /Dr.Vl.Murko l.r.

Rektorat Univerze v
Ljubljani.

Pers.št. 312/1 V Ljubljani,dne 21.avgusta 1952.

IZVIRNO.

Svetu za prosveto in kulturo LRS,
personalni oddelek v
Ljubljani

v vednost s prošnjo,da predloži pritožbo Predsedstvu Vlade LRS,Sekretariatu za personalno službo.

S.F.- S. N.!

Rektor:
Dani: S. Pavlan

5.) Pritožba Boruta Režka proti odločbi o razrešitvi (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, Rektorat IV - 54, Borut Režek)

Iz arhiva tov. Gorše Milka
8.7.97.

K pismu profesorja A. Slodnjaka oziroma k zadevi napredovanja univ. predavatelja dr. N. Preobraženskega pripominjam naslednje:

Za delo na ljubljanski univerzi je dr. Preobraženskega pridobil kmalo po njeni ustanovitvi pok. prof. France Kidrič. Svojo službo je dr. Preobraženski nastopil pri nas v začetku leta 1922 ter bil do leta 1948 lektor za ruski jezik, od leta 1948 dalje pa univ. predavatelj za ruski jezik in književnost.

Res je, kot trdi prof. Slodnjak, da je vodstvo Inštituta za slovansko filologijo nekajkrat poskušalo, da bi dr. Preobraženskij napredoval ter bil izvoljen za univ. učitelja. Kaj je v stari Jugoslaviji oviralo njegovo napredovanje, ni povsem jasno, ker je vsaj formalno kvalifikacijo za tako napredovanje imel /doktorat, habilitacija/. Po osvoboditlvi, ko je še bivše ministrstvo ozir. kasnejši Svet za znanost in kulturo odločal o uslužbenskih razmerjih na Univerzi, so bili prav tako vsi zadevni predlogi zavrnjeni. Kot glavni razlog za zavrnitev se je smatralo dejstvo, da je bil dr. Preobraženski skupno s pok. asistentom v Inštitutu za slovansko filologijo Bizjakom prevajalec protikomunistično koncipirane Stalinove biografije Osendovskega v slovenščino. Razen tega pa vse znanstveno delo dr. Preobraženskega doslej ne presega mnogo ravni dela kakega boljšega srednješolskega profesorja, njegovo pedagoško /metodsko/ delo pa ga niti ne dosega. Res pa je, da je danes dr. Preobraženskij edini predavatelj za zgodovino ruskega jezika in za starejšo rusko književnost.

Razen pravkar navedenega razloga pa obstoje za vztrajno prizadevanje prof. Slodnjaka, da bi dr. Preobraženskij napredoval, še tudi drugi razlogi: Poleg želje

predstojnika, da bi uredil položaj staremu sodelavcu Inštituta /dr. Preobraženski ima danes preko 64 let/, je zlasti upoštevati tudi okolnost, da je naziv "univerzitetni predavatelj", ki ga danes ima dr. Preobraženskij, s splošnim zakonom o univerzah iz leta 1954 odpravljen in da je možen le še 4 leta po uveljavitvi zakona, t.j. do 1.7.1958. Do takrat je torej treba, da vsi univ. predavatelji, med njimi tudi dr. Preobraženskij, ali napredujejo v docente ali izredne ozir. redne profesorje, ali da postanejo asistenti, kar bi pomenilo neprijetno degradacijo, ali pa da zapuste univerzo in si poiščejo druge zaposlitve ozir. da gredo v pokoj.

Iz razgovora s predsednikom sveta Prirodoslovno-matematično-filozofske fakultete tov. Žigo Kimovcem in nekaterimi drugimi člani tega sveta izhaja, da fakultetni svet ob upoštsvanju navedenih momentov ne bi bil proti napredovanju dr. Preobraženskega v naziv "docent", vendar s tem, da glede na njegove znanstvene in siceršnje družbene kvalifikacije ne bi kasneje napredoval v višje nazive univ. učiteljev.

Milka Goršič

Ljubljana, 28.6.1957.

6.) Dopis Milka Goršiča kabinetu Borisa Kraigherja, 28.6.1957, o problemih z izvolitvijo dr. Nikolaja Preobraženskega (ARS, AS 223 - Vlada Republike Slovenije, š. 639, 98/57).

Vlada ljudske republike Slovenije
Svet za prosveto in kulturo

Prepis.

Pers.št. 1185/1. Ljubljana, 8.V.1952.

Odločba.

V smislu določbe "Obvezne razlage 7.točke 88.čl. zakona o državnih uslužbencih FLRJ" /Ur.l. FLRJ št.50-455/50/ in po podatkih personalnih dokumentov tuk.personalnega oddelka

ugotavljam,

da je tov. dr. P o l e c Janko, roj. 19.8. 1880, redni profesor na pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, izpolnil pogoje za upokojitev, zaradi česar mu preneha služba po samem zakonu.

Glede na to v smislu cit.zakonitih predpisov

odločam:

Tov. dr. P o l e c Janko se razreši služovanja kot redni profesor na pravni fakulteti Univerze v Ljubljani z dnem 30.V. 1952.

V smislu 5.odstavka pojasnila za pravilno uporabo obvezne razlage 7.točke 88.čl. zakona o državnih uslužbencih pripadajo uslužbencu dosedanji službeni prejemki vse dotlej, dokler ne začne dobivati pokojnine, ne glede na svojo razrešitev.

Smrt fašizmu -svobodo ljudstvu!

Minister -predsednik
Sveta za prosveto in kult.LRS
/Boris Ziherl/ l.r.

O tem se obvesti:
1.Tov. dr.Polec Janko
2.Rektorat Univerze v Ljubljani
3.Referent za evidenco.

Prepis je točen!
8.maja 1952.
L.S. Ernest Majer.

Prepis je točen!
V Ljubljani, dne 21.5.1952.
Univ.sekretar:
/Boris Trampuž/

7.) Odločba o upokojitvi dr. Janka Polca. (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, Rektorat IV - 49, Janko Polec).

Prof.dr.ing.B.Kozina
Ljubljana, Tomšičeva XX 7

20. marca 1958.

I z j a v a

Mojo ponovno izvolitev je Fakultetni svet odklonil. Razlog za to je bil nesporazum, ki sem ga povzročil v razgovoru s takratnim predsednikom personalne komisije direktorjem R.Jančarjem. Imenovani mi je med tem že omogočil daljši razgovor in popolno razjasnitev nesporazuma.

Ker sem edini profesor, ki mu je bila ponovna izvolitev odbita in ker o razlogih ni službenih ugotovitev, me je ta odklonitev moralno-politično huje ožigosala, kakor večino po osvoboditvi obsojenih resničnih krivcev, ki jim zakon omogoča rehabilitacijo. To mi onemogoča vsako nadaljno produktivno strokovno delo.

Izjavljam, da me je vojna zajela tako daleč od doma in prijateljev, da z OF nisem mogel priti v stik, da pa osvobodilnemu gibanju nikjer tudi nisem škodoval. Takoj po osvoboditvi pa sem se z vsemi silami vključil v delo za Petletni plan.

Izjavljam, da sem se vedno z vsem prepričanjem zalegal za napredno ureditev našega univerzitetnega študija in se vključeval v vsako akcijo fakultete, študenske organizacije ali društev inženirjev. Sam in vsa množica onih, s katerimi sem delal v teh letih, vsi smo prepričani, da je napravljena tudi fakulteti velika, nepotrebna škoda.

Za pokrenitev postopka rehabilitacije mi ni dana nobene normalna možnost, češ da odklonitev izvolitve ni obdodba, kar pa današnji stvarnosti ne odgovarja. Zato se moram obračati na najvišje mesto s prošnjo za rehabilitacijo.

8.) Izjava dr. Branka Kozine o političnih zamerah na njegov račun, 20.3.1958 (ARS, AS 223 - Vlada Republike Slovenije, š. 641, 118/58).

PRIČEVANJA

dr. France Bučar

K prikazu moje odstranitve s Pravne fakultete moram dodati nekaj popravkov oz. vsaj dopolnitev:

Odločitev, da se me izloči s fakultete, je bila sprejeta približno ob istem času, kot so izvedli čistko na FSPN. Če je šlo že pri FSPN za to, da se z nezaželenimi učitelji pospravi čim bolj na tiho, je šlo v mojem primeru še toliko bolj za potrebno diskretnost. Bil sem namreč takrat na fakulteti menda edini partizan, poleg tega s historiatom dosti visokih upravnih služb (šef kabineta zveznega ministra, sekretar republiškega zbora slovenske skupščine itd.). Izločitev bi res sprožila vprašanje, ali ne gre samo za lov na čarovnice. Seveda ni šlo. Po uspešnih čistkah v prejšnjem obdobju je bila pravna fakulteta resnično dokaj ustrahovana in res ni delala nikakršnih težav. Nobena kritična pripomba na račun režima, kaj šele kaka heretična misel, ni pricurljala s fakultete, kjer bi resnično lahko pričakovali kritičen odnos do ustroja in delovanja države.

Moteč dejavnik v tej idili se je pojavil z mojim prihodom. Predaval sem z izrazito kritičnim pristopom na področju, ki je bilo posebej določeno za partijski rezervat, namreč področje uprave, upravljanja in s tem seveda tudi samoupravljanja. Študentje so bili navdušeni (k predavanjem so hodili celo študentje s tehničnih fakultet in tako večali prostorsko stisko v že itak prenapolnjeni predavalnici). Zato pa toliko manj režim - pa tudi nekateri najbolj "homogenizirani" kolegi. Fakulteti je bilo poznano tudi moje sodelovanje v zagrebški skupini Sistem i čovjek (naslednici znane korčulanske šole). Po mednarodnem simpoziju Participation and Self-management v decembru 1972, kjer sem nastopil z referatom, ki je bil s strani režima zelo ostro napaden, se je začel prvi obračun. Čeprav kot nepartijca me je cele ure zasliševala partijska organizacija na fakulteti. Takrat sem jo še cel odnesel - vendar je bilo jasno, da je moja dokončna likvidacija samo še vprašanje časa.Ta pa se je vseeno še kar zavlekel. Tudi partijskim avtoritetam v profesorskem zboru namreč ni ravno dišalo, da bi se pred javnostjo izpostavljali kot ždanovci v času, ko to niti najmanj ni bilo več moderno.

Zato pa so bili toliko bolj učinkoviti in temeljiti, ko je prišel za to signal s CK. Če so rabili v Beogradu cela leta in še poseben zakon, da so lahko obračunali s skupino znanih filozofov, v Ljubljani pa skoro leto prerekanj in prepirov pred javnostjo na FSPN, da so izločili štiri nezaželene sodelavce, je šlo na pravni fakulteti resnično "profesionalno". Hitro, do kraja diskretno in uspešno. Še po nekaj letih so me slučajni pasanti na cesti ogovarjali, kako se počutim kot profesor na fakulteti.

Šlo je pa takole. V maju 1976 sem bil na srečanju nekdanjih Eisenhowerjevih štipendistov. V partijskem zakulisju so moji udeležbi, kot sem pozneje zvedel, odločno nasprotovali, niso pa nastopili z direktno prepovedjo, saj so mojo udeležbo sponzorirali Američani in bi prepoved v odnosih z njimi neugodno učinkovala. Ko pa sem se proti koncu meseca vrnil, me je poklical partijski sekretar fakultete in mi prebral kratko in navidez dokaj blagohotno zveneče pisemce CK. Rečeno je bilo, da je moja knjiga Podjetje in družba, ki se uporablja na fakulteti, pisana v protisamoupravnem in protisocialističnem duhu. Naj tovariši na fakulteti pregledajo, če je to res. Če je, naj seveda knjigo izločijo kot univerzitetni učbenik. Na koncu pa samo še kratka pripomba: ob tej priliki naj mimogrede še pregledajo, koliko avtor tudi sicer izpolnjuje moralno politične pogoje za univerzitetnega učitelja.

Knjiga Podjetje in družba je izšla že leta 1972 in je za tem izšlo še več mojih stvari, ki bi bile lahko povod za polemiko z mano. Vendar se do tedaj te knjige nihče ni spomnil, čeprav so jo še davno pred tem preusmerili v skladišče. Pa tudi kot učbenik ni bila predpisana. Kolega prof. Zabel je bil na fakulteti zaradi svojega strokovnega področja zadolžen, da bi knjigo raztrgal. Pa jo je proti pričakovanjem eksekutorjev pohvalil in celo visoko ocenil.

Varuhi moralno političnih zahtev so svojo nalogo seveda povsem razumeli. Že naslednji dan, ko so bili razpisani izpiti za študente, ki so poslušali moja predavanja, se na izpitih nisem smel več pojaviti. Dekan mi je sporočil ultimat: Nudijo mi možnost, da ostanem na fakulteti kot znanstveni sodelavec, ali da se od fakultete poslovim. Časa za premislek nimam dosti. Univerzitetna habilitacijska komisija da je fakulteti sporočila, da me bo sama izločila z univerze, če fakulteta ne bo dosti hitro pospravila z mano in mi bo odvzela tudi profesorski naziv.

Ob tej "velikodušni" ponudbi izbire nisem imel in sem jo sprejel. Kljub svojim velikim izkušnjam z režimom sem se vseeno izkazal kot popoln naivnež. Ponudba je bila samo dobro zakrita vaba, da se me bolj elegantno in brez hrupa znebijo. Kot "znanstveni sodelavec" nisem imel niti prostora, kjer naj bi delal, niti kakega projekta, ki naj bi ga izpeljal. Zahtevali so, da sam predložim temo svojega raziskovanja. To sem tudi storil. Sleherna ponujena tema je bila s strani fakultete zavrnjena. Ta ping-pong je trajal več kot poldrugo leto. Res se nikomur ni mudilo za končni milostni strel. Ko so se zanj odločili, so mi ponudili raziskovalno temo, ki pa je jaz sam nisem mogel sprejeti. Ugotovitev fakultete: Odklanja ponujeno delo. Zato najvišja po zakonu mogoča disciplinska kazen: Odpust iz službe.

Ta kazen, izrečena leta 1978, formalno nikoli ni bila brisana ali odpravljena. Tudi danes še stoji.

Obetalo pa se mi je še dosti hujše. Obsojen sem bil na damnatio memoriae. Kot brezosebnež nisem mogel objaviti nikjer več niti vrstice, izključen sem bil od slehernega posvetovanja, simpozija. Skratka, nehal sem obstajati. Dokler v osemdesetih letih slučajno nisem našel stika z Novo revijo. Tu pa se začenja že nova zgodba, ki z univerzo nima stika.

dr. Jože Pučnik

Ljubljana, 13.4.1999

Spoštovani gospod Vodopivec, po precejšnji zamudi Vam odgovarjam na Vaše pismo z dne 11.3. t. l. Vzrok je enostavno v tem, da sem pismo založil in pozabil nanj. Se zgodi!

Na Vaše prvo vprašanje nimam veliko povedati. Ko sem v začetku leta 1958 končal diplomo, sem praktično sprejel delo asistenta v seminarju za filozofijo, kjer sem bil dotlej skoraj dve leti "pomožni asistent", t.j. nekakšen "pomožni delavec" v seminarju (za izposojanje knjig, organiziranje rokov za izpite, itd.). S prof. Sodnikovo je bilo dogovorjeno, da sproži postopek za mojo asistenturo, kar je tudi storila in mi poleti 1958 tudi sporočila, da je fakultetna uprava odobrila mesto zame in da je zadeva rešena in da se urejajo samo še "formalnosti". Vse do aretacije v oktobru 1958 nisem dobil ničesar pismenega, dobival sem honorar kot prej in bil sem tudi prepričan, da je zadeva urejena. Ali je temu res bilo tako, bi bilo mogoče ugotoviti iz zapisnikov o sklepih fakultetne uprave ali fakultetnega sveta. Z drugimi besedami: še sam ne vem, ali sem bil formalno sprejet kot asistent ali pa še ne!

Na Vaše drugo vprašanje, kakšen je bil moj status na univerzi v času Perspektiv, lahko enostavno odgovorim, da nikakršen: sploh nisem imel formalne povezave z univerzo. Zaposlen sem bil nekaj mesecev v Zavodu za rehabilitacijo invalidov, kjer so me drugič aretirali (maja 1964).

Ko sem drugič prišel iz zapora (maja 1966), mi ponovno niso hoteli izročiti diplome, ki so mi jo zaplenili že leta 1958, ko so me prvič aretirali. Ko sem bil že v Nemčiji, sem imel možnost dobiti zaposlitev v seminarski knjižnici na univerzi v Hamburgu, če bi lahko dokazal, da sem končal fakulteto. Brat mi je na rektoratu v Ljubljani dobil duplikat diplome. Ko sem ta duplikat predložil v Hamburgu, so me napotili na deželno vlado, kjer so mi povedali, da nemški predpisi zahtevajo, da duplikat diplome po uradni poti potrdi univerza, ki ga je izdala. Tako se je deželna vlada v Hamburgu v drugi polovici leta 1967 obrnila (preko Bonna) na univerzo v Ljubljani s vprašanjem, ali lahko potrdi, da sem diplomiral v Ljubljani. Odgovora ni bilo, zato je leto kasneje sledilo po isti poti še eno uradno pismo deželne vlade z istim vprašanjem. Odgovora ni bilo, točneje: odgovor je prišel šele 29. januarja 1976, torej deset let kasneje, ko sem že zdavnaj doktoriral in bil že pet let predavatelj na univerzi v Luneburgu. (O teh datumih imam dokazila v obliki pisem, s katerimi me je deželna vlada v Hamburgu obveščala o poteku te zadeve).

Toliko o moji zadevi. O šikanah na univerzi v tistem času, t.j. v petdesetih letih, bi seveda lahko marsikaj pripovedoval, vendar so zato pristojnejši drugi, ki so takrat redno službovali na ljubljanski univerzi. Moje informacije bi bile zanimive morda bolj za zgodovino študentskega gibanja v petdesetih letih, saj sem bil do dneva aretacije predsednik študentskega združenja na Filozofski fakulteti, kjer smo marsikaj organizirali, kar ni bilo "na liniji".

dr. Veljko Rus

ODSTRANITEV S FILOZOFSKE FAKULTETE V JESENI 1959

Tako kot tudi naslednji dve odstranitvi iz izobraževalne dejavnosti, je tudi prva potekala dokaj postopno. Zdi se mi, da partijskemu vodstvu ni šlo predvsem za mojo odstranitev s fakultete, ampak za sam proces, ki naj bi imel čim "globje vzgojne učinke" na čim širši krog potencialnih desidentov.

Proces izločitve se je začel v drugi polovici novembra 1958, saj so čakali na mojo vrnitev iz Pariza. Teden dni po tem, ko sva se z Bolko (kiparjem) vrnila iz Pariza, so zaprli Pučnika (tik pred praznikom 29. novembra) in hkrati izvedli preiskave na domovih vseh vodilnih sodelavcev Revije 57. Naslednji teden so se vrstila zaslišanja na policiji, ki so včasih trajala kar ves dan. Mene je zasliševal starejši možak (mislim, da mu je bilo ime Ambrož) in imel sem vtis, da mu posel ni šel preveč od rok. Čutil sem, da ga zdeluje nekakšna mešanica odpora do mene in hkrati slabe vesti do vloge, ki jo opravlja.

Po nekaj urah zasliševanja je prišel na dan s podatki, za katere sem vedel, da jih je lahko dobil le iz pisma, ki sem ga pisal očetu za njegovo 65 letnico. V tem pismu sem svetoval očetu, naj se vendarle ob svoji 65 letnici otrese vseh funkcij in loti opisa svoje življenjske poti in vloge slovenskega Sokola v OF. V pismu je bilo tudi nekaj zelo kritičnih ocen tedanje partijske elite in prav te mi je moj zasliševalec navedel kot obremenilne izjave. Ambrožu (menda je bil star partizan) sem omenil, da je te kvalifikacije lahko prebral samo iz pisma očetu, ki ni bilo javno in zaradi tega sploh ne bi smelo biti cenzurirano, saj do tedaj ni bil niti proti meni, niti proti očetu sprožen kazenski postopek. Zaslišanje je bilo prekinjeno za dalj časa in le tu in tam je v sobo stopil Zdenko Roter ter mi omenil, da dogodki ne tečejo meni v prid, zato je le malo verjetno, da bo zaslišanje končano danes ali v naslednjih dneh.

Po nekajurnem premoru se je zaslišanje nadaljevalo z izjavami, ki so jih pri zaslišanju dali drugi sodelavci. Izjave so bile korektne, razen izjav Janka Kosa, ki je dopuščal celo vrsto možnosti za to, da je šlo pri Pučniku in pri Reviji 57 za kazniva politična dejanja.

Kmalu po tem, ko so zaprli Jožeta Pučnika, me je obiskal visok rdečelasec srednjih let (ki ga včasih še zdaj videvam na ulici) in mi prinesel zaupno Pučnikovo prošnjo, da naj mu pošljem sporočilo o tem, kaj se dogaja zunaj zapora. Čeprav je šlo po mojem mnenju res za Pučnikovo pisavo, se mi je zdelo čudno, kako lahko možakar sploh opravlja takšne posredniške posle v režimu, ki je bil tedaj še vedno pod strogo kontrolo Partije. Zato sem se posvetoval z nekaterimi sodelavci Revije 57 in ugotovil, da smo bili Taufer, Klaus in jaz v presledku 1 ure dogovorjeni, da se s tem rdečelascem dobimo v gostilni Lipa, vsak s svojim sporočilom za Pučnika.

Naslednji zares mučen razlog, da bi nas spravili v zapor, pa je bil Miklavž Prosenc. Le ta je pisal dnevnik, ki bi bil lahko z nekaj manipulacije povod za naš pripor. Glavna obremenilna zadeva za nas naj bi bilo dejstvo, da smo vedeli za nekatera Prosenčeva dejanja, ki so nedvomno bila kazniva: kraja dragocenih kipcev iz cerkva, ilegalni abortusi, ilegalna nabava morfija in celo kraja drv. Seveda je za to vedel zelo širok krog njegovih vrstnikov, med njimi tudi mi, to pa bi bilo lahko dovolj, da bi bili zaradi tega obdolženi sostorilstva. Čeprav nihče od sodelavcev Revije pri tem ni sodeloval, niti ni hotel sprejeti cerkvenih dragocenosti, ki jih je hotel nekaterim od nas pokloniti, vendar nismo hoteli denuncirati Prosenca režimu, ki nam je bil vse prej kot "prijazen".

V naslednjem letu so se zadeve "normalizirale" v tem smislu, da so opustili poskuse kriminalizacije sodelavcev. Kar zadeva mene, sem bil najprej izključen iz Partije in sicer na partijskem sestanku celice Filozofske fakultete. Starejši člani so bili na tem sestanku nekam pasivni in resignirani (Metod Mikuž, Trampuž), takoimenovana srednja generacija pa je bila dokaj aktivna, če ne celo srdita. Najbolj so izstopali Dušan Pirjevec-Ahac, ki je bi pred kratkim ponovno sprejet v Partijo, Vladimir Seliškar in lektorica za ruski jezik Brnčičeva. Pirjevec je srdito napadal moja stališča, češ da smatram nerešene generacijske konflikte v Sloveniji za bolj usodne za slovenski nacionalni razvoj kot razredne, kar je povsem očitno nemarksističen pogled na družbeni razvoj. Seliškar je bil ogorčen nad tem, da na dolgo in široko razlagam svoja stališča, namesto, da bi priznal krivdo in obžalovanje za svoja antipartijska delovanja, Brnčičeva pa je menila, da gre itak za neodgovorno skupino mladih, privilegiranih ljudi, ki so "presiti belega kruha" in zaradi tega počenjajo stvari, ki jih Partija absolutno ne more tolerirati.

Drugi korak v smeri politične likvidacije je bila seveda obdolžnica okrožnega sodišča o sumu kaznivega dejanja sovražne propagande, ki je bila izdana za mene, Tarasa Kermaunerja in Vena Tauferja. Status obdolžencev je bil za oblastnike pomemben, saj je omogočal kontinuirano zasliševanje za nedoločen čas in - kar je bilo še bolj pomembno - omogočal je suspenz na moje asistentsko dejavnost

na Fakulteti. Kljub obdolžnici pa do obtožnice in do sodnega procesa ni prišlo, zato je bilo potrebno "predelati" še dodatne argumente za mojo izločitev, oziroma za prekinitev delovnega razmerja. Kermaunerju je potekel elekcijski rok in se ni ponovno javil za reelekcijo, jaz pa sem imel prvo reelekcijo že za seboj, zato mi je prof. Ziherl dal vedeti, naj sam izstopim iz delovnega razmerja, pa mi bodo olajšali nadaljnjo zaposlitev. Meni je bilo seveda jasno, kaj to pomeni, saj bi s tem padel v odvisnost od Partije, iz katere se ne bi nikoli več iztrgal.

V teh okoliščinah so iznašli rešitev, ki je bila zares mučna in nedostojna: Univerzi so naprtili odgovornost za to, da "pridela" nove elemente za mojo odpustitev. S tem v zvezi so organizirali na Univerzi disciplinski postopek, ki naj bi dokazal, da nimam ustreznih moralno-političnih kvalitet za opravljanje svojega asistentskega dela. Ne spomnim se imen vseh članov častnega razsodišča (najbrž se da to ugotoviti iz arhivov, v katerih bi moral biti zapisnik iz sojenja), spomnim pa se predvsem dr. Kobeta, ki je imel vlogo tožilca in dr. Sajeta, ki je vodil dokazni postopek. Zagovornika namenoma nisem hotel, ker sem se bal, da bi bil še kdo poleg mene po nepotrebnem v težavah, po drugi strani pa sem si s tem pridobil pravico, da nastopam v obeh vlogah: v vlogi obtoženca in zagovornika hkrati; to mi je omogočilo dokaj velik manevrski prostor, tako da sem tožilca dr. Kobeta spravil v dokaj mučen položaj zlasti zaradi tega, ker so mojo moralno-politično diskvalifikacijo gradili na privatnih pismih, ki sem jih iz Pariza pisal Jožetu Pučniku in Vitalu Klabusu. V njih je bila res kopica dokaj neprijetnih kvalifikacij naše kulturne in znanstvene srenje, vendar pa pisma - ker niso bila javna - niso mogla biti na noben način dokazni material za mojo moralno-politično diskvalifikacijo. Konstrukt sodišča je bil v tem, da so s preiskavo pri Klabusu in pri Pučniku pisma postala javna in s tem tudi obremenilna za mene.

Čeprav sem pričakoval, da s strani kolegov z Univerze ne bom deležen aktivne podpore, pa nisem nikoli pomislil, da se bodo lahko profesorji Pravne fakultete pustili zlorabiti do takšne mere, kot so se v mojem primeru. Ta "proces" mi je pravzaprav pomagal, da sem pravzaprav z veseljem in olajšanjem prejel odločbo o odpustitvi z Univerze, čeprav je bilo povsem nejasno, ali se bom v tem sistemu monolitne Partijske kontrole sploh lahko še kdaj zaposlil, ne da bi moral za to plačati moralno in politično odkupnino.

Povsem nepričakovano je za tem prišla ponudba za ponovno zaposlitev že čez kakšnih pet mesecev s strani Mitje Kamušiča, ki je tedaj vodil v Kranju Zavod za organizacijo dela. Prenehal sem razmišljati o tem, da bi legalno ali vsaj ilegalno zapustil državo, in se zaposlil na Kamušičevem zavodu. Življenje na Zavodu je bilo izredno dinamično, saj smo brez kakršnih koli proračunskih sredstev hitro razvijali svetovalno in izobraževalno dejavnost po podjetjih, predvsem gorenjskih. Vzpostavili smo Višjo kadrovsko šolo, ki se je vzdrževala izključno s šolninami in brez državnih dotacij, ustanovili revijo Kadrovska politika, obnovili skupaj s Kranjskim sindikatom grad Podvin in začeli širiti oddelke Višje šole tudi po drugih jugoslovanskih republikah.

Sam sem poleg tega sodeloval pri ustanavljanju revije Perspektive in bil skupaj s Primožem Kozakom tudi urednik te revije v letih 1962/1963. Ko je šlo leta 1964 za likvidacijo omenjene revije, se je vzporedno začel tudi postopek za mojo odpustitev iz kranjske, tedaj že Visoke kadrovske šole, na kateri sem predaval predmet Sociologija dela. Lokalne oblasti, zlasti Franc Popit, ki je bil tedaj sekretar Partije za Gorenjsko, so se rade volje lotili tega posla, saj je Popit že preje negodoval, da se naš Zavod oziroma Visoka šola spreminja v nekakšen političen center, ki lahko povzroči motnje v vzdrževanju političnega monopola Partije.

Res pa je, da so kljub hudim javnim napadom na Perspektive in kljub hudim obtožbam, zlasti na moj račun oziroma na moj članek "Simbioza dela in lastništva" dopuščali, da se ta afera konča na bolj ali manj kompromisen način, skladno z načelom "socializma s humanim obrazom". Medtem, ko je Stane Kavčič javno izjavljal, da smo problem lastnine v naši družbi rešili za vse večne čase, nas je hkrati vabil na lov, ali pa vsaj na skupen piknik v lovsko kočo. Podobno je ravnal tudi Popit: medtem, ko je od Kamušiča zahteval mojo odstranitev, mi je sekretar partijske celice sugeriral, da vstopim v Zvezo komunistov in se na nek način distanciram od svojega dela v Perspektivah. Ker sem te ponudbe zavračal, hkrati pa insistiral na tem, da se mi omogoči objava mojega že napisanega odgovora na napade Matevža Krivica in Janeza Stanovnika, so se razmere zaostrovale do take mere, da je Popit postavil Kamušiča pred ultimat: ali naj mi še pred začetkom novega šolskega leta odpovedo delovno razmerje na Visoki šoli, ali pa bo Parija prek naših slušateljev organizirala bojkot pouka in neplačevanje šolnine. Ker je bila šolnina edini finančni vir, saj smo bili tako rekoč šola s privatnim financiranjem (vendar pod javno upravo), je bilo dokaj malo verjetno, da bi Visoka šola preživela napovedane pritiske kranjske Partije. Jaz, Šeligo in Arzenšek smo sicer skušali prepričati Kamušiča in druge sodelavce, da gremo v soočanje s Popitom oziroma s Partijo, vendar pa Kamušič in drugi sodelavci niso verjeli, da bomo to soočenje preživeli, pa čeprav je - posebno Kamušiča - mikal tovrsten konflikt. Po daljšem tehtanju se je Kamušič odločil za to, da odstopi z mesta direktorja, če jaz prostovoljno ne prekinem delovnega razmerja. Za mene je bila to seveda povsem dru-

gačna dilema kot v primeru asistenture na Filozofski fakulteti, saj je bila zaradi mene ogrožena eksistenca mojih kolegov, ne samo moja osebna. Zato sem pristal na odpoved delovnega razmerja in tako drugič ostal brez dela.

Ponovno zaposlitev mi je omogočil Pavle Kogej s tem, ko mi je preskrbel realizacijo projekta Planiranje kadrov v negospodarstvu, se pravi v občinah in družbenih dejavnostih. To je bila za mene morda najbolj eksotična situacija, saj je bivši domobranski prostovoljec preskrbel delo bivšemu partizanskemu prostovoljcu. Oba sva bila namreč mladoletna, ko sva se prostovoljno vključila eden v partizansko in drugi v domobransko vojsko. Drug projekt mi je preskrbel dr. Mišo Jezernik, ki je bil takrat zaposlen na Inštitutu za sociologijo. Oba projekta sem izvajal na Zavodu za revizijo zaposlovanja v Ljubljani, ki ga je tedaj vodil Kogojev prijatelj Vilijem Nemec.

Leto 1968/69 sem preživel kot Fordov štipendist v ZDA in tam končal mojo drugo doktorsko tezo Odgovornost in moč v delovnih organizacijah, jo zagovarjal v Zagrebu in se leta 1970 zaposlil "po pomoti" na takratni FSPN, ki je bila malo pred tem prevedena v status fakultete in vključena v ljubljansko univerzo. Na FSPN sem v dveh letih napredoval iz docenta v izrednega profesorja, objavil več prispevkov v tujih revijah, organiziral nekaj mednarodnih delavnic v okviru Interuniverzitetnega centra v Dubrovniku, postal prvi predsednik mednarodnega komiteja za industrijsko demokracijo v okviru ISA (International Sociological Association) in prejel tudi nagrado Sklada Borisa Kidriča.

Politično se v tem času nisem udejstvoval, razen v kolikor se ne šteje za politično moje sodelovanje z zagrebškim Praxisom in njegovimi sodelavci. Zato sem bil toliko bolj presenečen, ko sem leta 1972 prišel na spisek kandidatov, ki jih je treba odstraniti iz pedagoškega procesa na FSPN. Javno so me napadli, češ, da več dam na funkcionalizem kot na marxizem, da večjo težo pripisujem tehnokraciji kot delavskemu razredu, da vnašam v našo družbo zahodne modele. Vendar to niso bile za tiste čase posebno hude politične obtožbe, pa čeprav se je Jugoslavija iz relativno liberalnega obdobja vračala po Titovem pismu v svinčene čase nekakšne restalinizacije, v kateri naj bi Partija zopet igrala nekdanjo monopolno vlogo. Kritike so se mi zdele preveč bizarne zlasti zaradi tega, ker je Kardelj v razgovoru z menoj pravzaprav eksplicite dejal, da so stališča Perspektivašev in še posebej moja kritika jugoslovanskega samoupravljanja bolj ali manj upravičeni, niso pa sprejemljive metode uveljavljanja takšnih stališč. Še več: na tem edinem razgovoru, ki sem ga imel sredi leta 1969, mi je Kardelj celo svetoval, da se obrnem na Popita, ki mi bo pomagal pri ustanavljanju direktorske šole. Kardelja sem namreč obiskal predvsem zaradi ponudbe, ki mi jo je dal direktor Fordove fondacije za vzhodno Evropo, češ da je Fordova fondacija pripravljena s predavatelji in strokovno literaturo podpreti tovrstno direktorsko šolo, vendar pod pogojem, da bi imela dovolj trdno politično podporo in se ne bi zgodilo tako kot pogosto poprej, da zaradi političnih konfliktov tovrstni projekti propadejo.

Res je, da se pri Popitu potem nisem oglasil, ker sem pač menil, da z njim (tudi zaradi kranjske afere) ne bom dobro vozil, pač pa sem začel skupaj z Bučarjem, Kamušičem in Turkom ustanavljati konzorcij treh fakultet (FSPN, Pravne, Ekonomske), ki naj bi poskrbel za realizacijo takšne direktorske šole najprej v Sloveniji in kasneje tudi v drugih republikah.

Dodatni razlog za to, da se v začetku za javne napade partijskih krogov nisem zmenil, je bil tudi vtis, da sploh ne gre za mene in za Arzenška, Jerovška ali Hribarja, ampak za sodelavce Kavčičevega kroga, ki so se zamerili starejši generaciji znotraj same Partije. V začetku se je govorilo namreč o tem, da je treba zrušiti štiri Kavčičeve trdnjave, med katere se je uvrščalo tudi FSPN. Javno se sicer nisem desolidariziral s tem krogom Kavčičevih sodelavcev, sem pa zagovarjal tezo, da je treba čim preje ločiti partijsko šolo od FSPN, saj je simbioza teh dveh inštitucij nenehno povzročala konflikte tako zaradi politizacije FSPN, kot tudi zaradi "okuženja" Partijske šole z nedogmatičnim družboslovjem. Tako, kot je nekoč že prišlo do ločitve Teološke in Filozofske fakultete, kot edine možne razvojne rešitve, naj bi prišlo tudi do čim prejšnje funkcionalne in institucionalne ločitve med FSPN in "partijskim lemenatom". CK je bil očitno zainteresiran prav na nasprotnem, zato so bile najbrž moje kompromisne teze samo prilivanje olja na že itak prevelik ogenj, ki ga je zanetilo Titovo pismo. Vendar to ni bil po mojem mnenju edini razlog za preusmeritev napadov s Kavčičevcev na mlade doktorje (na FSPN smo mi štirje predstavljali polovico vseh takratnih doktorjev!). Glavni razlog je bil strah pred profesionalizacijo FSPN, profesionalizacijo, ki bi lahko definitivno pripeljala do tega, da FSPN ne bi bila več v rokah Partije - kot se je izrazil tedaj Popit. Seveda pa so za takšno preusmeritev bili tudi drugi razlogi: Arzenšek in jaz sva bila dokaj tesna sodelavca skupine Praxis, ki je bila za partijsko vodstvo bolj nevarna deviacija kot Kavčičevci, zlasti zaradi naših mednarodnih zvez in še posebej zaradi tega, ker sem bil leta 1972 izvoljen za direktorja mednarodnega inštituta za Industrijsko demokracijo. Ta inštitut kljub temu, da je dr. Vratuša pristal, da prevzame dolžnost predsednika Sveta, ni nikoli zaživel. Namesto njega je nastal Jugoslovanski inštitut za Teorijo in prakso samoupravljanja, ki pa se ni nikoli mogel razviti v mednarodno znanstveno inštitucijo.

Preusmeritev s Kavčičevcev na Praxsisovce je vodstvu Partije prineslo številne prednosti. S tem, da so Kavčičevce prisilili, da odstranijo s FSPN Praxisovce, so ubili dve muhi na en mah: obvarovali študente pred tujimi vplivi in prisilili Kavčičevce v politično odvisnost. S tem ko so reševali svojo kožo na naš račun, so postali povsem odvisni od obstoječe politične nomenklature.

Zelo pomembna novost v tem tretjem obračunu pa je bila, da CK ni mogel pridobiti na svojo stran niti študentov niti večine profesorjev, tako, da je že razmišljal o kompromisnih variantah. Mene na primer je Majer prosil, da naj vendarle korigiram svoja kritična stališča in pristanem na to, da samoupravljanje ni posebna oblika industrijske demokracije, ampak nekaj povsem kvalitetno različnega. Nekateri Kavčičevci so me nagovarjali naj vsaj v prihodnjih objavah citiram Kardelja in s tem pokažem pripravljenost za kompromis. Ker CK nikakor ni mogel mobilizirati študentskih in profesorskih "množic", da bi nas na željo ljudstva po demokratični poti odstranili z Univerze, se je tega posla lotil sam CK, pri čemer pa je v dobršni meri sodeloval tudi Univerzitetni komite ZK z Božidarjem Debenjakom in Gojkom Staničem na čelu. Zlasti Gojko Stanič je po mojem mnenju odigral odločilno vlogo pri tem tako, da je Kardelja osebno prepričeval, da so Praksisovci veliko bolj nevarni kot Kavčičevci. Ker je bil sam tudi Kavčičevec, si je s kampanjo proti nam štirim nekako pridelal politično rehabilitacijo pri Kardelju in slovenski nomenklaturi.

Izločitev nas štirih iz pedagoškega procesa je bila nekakšna pirova zmaga Partije, saj je bila omenjena odločitev pravzaprav zgolj administrativni ukrep, izpeljan pod prisilo CK, ne pa politična zmaga Partije, podprta z vsesplošno podporo ljudskih množic, kar je bil osnovni cilj partijskega vodstva. Partiji seveda ni šlo za uničenje posameznikov, ampak za politični ritual. Zato je razumljivo, da se je tudi administrativno celotna afera realizirala polovično, saj sta Hribar in Jerovšek ostala na FSPN, celo kot člana Partije, medtem, ko sva z Arzenškom dobila mesto raziskovalca na Inštitutu za sociologijo.

Po letu 1989 je prišlo na FSPN do delne rehabilitacije mene in Arzenška, vendar Arzenšek ni dočakal ponovne vključitve v pedagoški proces, sam pa sem se kasneje le delno vključil vanj, medtem, ko sem v glavnem ostal v raziskovalni sferi. Na pol prisilno so uveljavili tudi mojo upokojitev, saj so me upokojili septembra 1999, kljub temu, da je že bila sklenjena pogodba o moji vzporedni nastavitvi, po kateri naj bi bil v šolskem letu 1999/2000 mentor novemu docentu pri predmetu Sociologija dela. To omenjam predvsem z namenom, da opozorim na dejstvo, kako veliko moč ima v družbenem dogajanju inercija, kot temu pravimo sociologi: inertia is a kind of meta-power .....

objave

številka 6/2000

Izdaja:
Univerza v Ljubljani
Kongresni trg 12; 1000 Ljubljana
Tel.: 01/4254 055/218
Fax: 01/4254 053

Uredništvo:
dr. Viljem Merhar
(urednik za družboslovno področje)
dr. Joško Budin
(urednik za naravoslovno-tehniško področje)
dr. Jože Maček
(urednik za biotehniško-medicinsko področje)
dr. Tomaž Brejc
(urednik za področje umetnosti)

Glavni urednik:
prof. dr. Gregor Kocijan

Odgovorna urednica:
Mihaela Kranjc, univ. dipl. prav., glavni tajnik UL

Urednica univerzitetnih publikacij:
Mojca Repež, univ. dipl. nov.

Objave št. 6/2000 uredila:
dr. Aleš Gabrič
dr. Peter Vodopivec

Stavek in prelom:
Jabolko

Natisnila:
Tiskarna Univerze v Ljubljani

Naklada:
400 izvodov

Oktober 2000

ISSN 1318-5004